

Akdeniz University
Institute of Social Sciences

Mehmet Saruşık

THE THERMAL TOURISM IN TURKEY
AND EXAMPLE OF REGION OF SANDIKLI (AFYON)

Department of Tourism Management
Master's Thesis

Antalya, 1994

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mehmet Sarıışık

TÜRKİYE'DE TERMAL TURİZMİ
VE SANDIKLI (AFYON) BÖLGESİ ÖRNEĞİ

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜ KÜTÜPHANESİ

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

T713 /A-1

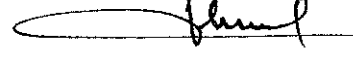
Antalya, 1994

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından ..Turizm İşletmeciliği ve.....
.....Otelcilik..... Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak
kabul edilmiştir.

Başkan : Prof.Dr.Yavuz.TEKELİOĞLU.

imza



Üye (Danışman): Yrd. Doç. Dr. Rahmet AKIN

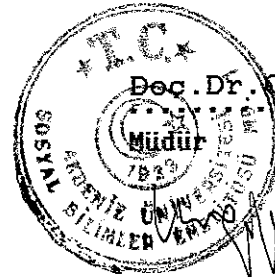
Üye : Yrd. Doç. Dr. Nazif DEMİR.....

Üye :

Üye :

Onay : Yukarıdaki imzaların, adışgeçen öğretim üyelerine ait olduğunu
onaylarım.

19.9.1994



Doç. Dr. Cengiz IŞIK

Müdür



İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ	VI
HARİTA VE TABLOLARIN AÇIKLAMASI	VII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4-30
TERMAL TURİZMİ	
I. TANIMLAR	4
A. TERMALİZM NEDİR?	4
B. TERMALİZM İLE İLGİLİ DİĞER KAVRAMLAR	5
II. TERMAL TURİZMİN TARİHÇESİ	7
III. TERMAL TURİZMİN DÜNYA ÜZERİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ	9
IV. TERMALİZMİN TIBBİ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	11
A. TERMAL KAYNAKLARIN SAĞLIK ALANINDA KULLANILMASI	11
B. TIBBİ TURİZM İSTASYONLARI	13
C. KAPLICA HEKİMLİĞİ	16
D. BALNEOLOJİ	18
V. TERMAL TURİZM İŞLETMECİLİĞİ	20

VI. TERMAL TURİZMİ YÖNÜNDEN GELİŞMİŞ DÜNYA ÜLKELERİ	23
VII. TERMAL TURİZMİNİN TEMEL SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	25
İKİNCİ BÖLÜM	31-87
TÜRKİYE'DE TERMAL TURİZM	
I. TÜRK TERMALİZMİNİN TARİHÇESİ	31
II. TÜRKİYE'NİN KAYNAK SULARININ POTANSİYELİ VE SINIFLANDIRILMASI	35
A. KAYNAK SULARIN POTANSİYELİ	35
B. KAYNAK SULARIN SINIFLANDIRILMASI	37
a. Kimyasal Özelliklere Göre Sınıflandırma	37
b. Buldukları İllere ve Tedavi Özelliklerine Göre Sınıflandırma	44
c. Önem ve Öncelik Derecelerine Göre Sınıflandırma	50
III. TÜRKİYE'DEKİ TERMAL TESİSLERİN YERLEŞİM ÖZELLİKLERİ	59
IV. TÜRKİYE'NİN TERMAL TURİZMİNDE ARZ-TALEP İLİŞKİSİ	62
A. TERMAL TURİZMİN ARZ POTANSİYELİ	62
B. TERMAL TURİZMİNDE POTANSİYEL TALEP	65
C. ARZ VE TALEP POTANSİYELLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	67
V. SAĞLIK TURİZMİ KAPSAMINDA TÜRKİYE KAPLICALARININ YERİ VE ÖNEMİ	69

A. SAĞLIK TURİZMİ AÇISINDAN TÜRKİYE'DEKİ KAPLICALARIN ÖNEMİ	69
B. JEOTERMAL KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	71
C. KAPLICA MİMARİSİ VE ÇAĞDAŞ ÖZELLİKLERİ	72
D. TIBBİ AÇIDAN TÜRKİYE'DEKİ KAPLICA KULLANIMININ BUGÜNKÜ DURUMU	73
VI. TÜRKİYE'DE TERMAL TURİZMİN SOIRUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	76
A. JEOLOJİK SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	76
B. YERLEŞİMLE İLGİLİ SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	77
C. YATIRIM VE TEŞVİKLERLE İLGİLİ SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	80
D. TANITIM VE PAZARLAMAYA İLİŞKİN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	83
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	88 — 95
AFYON İLİ KAPLICALARI	
I. AFYON İLİ KAPLICALARININ GENEL ÖZELLİKLERİ	88
II. AFYON İLİ KAPLICALARI	90
A. HEYBELİ VE ÇAY KAPLICALARI	90
B. GECEK KAPLICASI	91
C. ÖMER KAPLICASI	93
D. GAZLIGÖL KAPLICASI	94
E. SANDIKLI HÜDAİ KAPLICASI	95

TERMAL TURİZMİNE BİR UYGULAMA MODELİ:
SANDIKLI HÜDAİ KAPLICASI

I. GENEL BİLGİLER	96
A. SANDIKLI İLÇESİNE AİT BİLGİLER	96
B. SANDIKLI HÜDAİ KAPLICASI'NIN TARİHİ GELİŞİMİ	99
II. SANDIKLI HÜDAİ KAPLICASI'NIN GENEL ÖZELLİKLERİ	102
A. KURULUŞ YERİ İLE İLGİLİ ÖZELLİKLERİ	102
B. JEOLojİK ÖZELLİKLERİ	102
C. COĞRAFİK ÖZELLİKLERİ	108
D. ÇEVRESEL ÖZELLİKLERİ	109
E. YÖNETİMİYLE İLGİLİ ÖZELLİKLERİ	113
III. SANDIKLI HÜDAİ KAPLICASI'NIN KONAKLAMA VE KULLANIM KAPASİTESİ	114
A. KAPLICADAKİ KONAKLAMA TESİSLERİNİN KAPASİTESİ	114
B. GÜNÜBİRLİK TESİSLERİN KULLANIM KAPASİTELERİ	116
C. DİĞER KONAKLAMA OLANAKLARI VE KAPASİTELERİ	117
IV. TESİSE GELEN MÜŞTERİ TİPLERİ VE KONAKLAMA ÖZELLİKLERİ	117
A. TESİSE GELEN MÜŞTERİ TİPLERİ	117
B. TESİSLERDEN YARARLANMA ÖZELLİKLERİ	120
C. MÜŞTERİ DAĞILIMININ SEZONSAL İNCELENMESİ	121
V. SANDIKLI HÜDAİ KAPLICASI'NIN TEMEL SORUNLARI	122
A. ÇEVRESEL SORUNLAR	122

B. SOSYAL SORUNLAR	124
C. TANITIM VE PAZARLAMAYA İLİŞKİN SORUNLAR	125
D. TURİSTİK YOĞUNLAŞMA İLE İLGİLİ SORUNLAR	126
VI. TEMEL SORUNLARA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	130
SONUÇ	138

ÖNSÖZ

İnsanoğlunun ilkçağlardan beri çeşitli sebeplerden dolayı seyahat ettikleri bilinmektedir. Bugün sanayinin gelişmesi, boş zamanların çoğalması, teknolojik fırsatların artması, gelir ve refah düzeyinin yükselmesi turizm olayına farklı bir boyut kazandırarak dini ve savaş gibi nedenlerin dışında bir olgu olduğu imajını vermiştir.

Teknolojik gelişmelerin turizm açısından getirdiği faydalarının yanında birtakım zararları da olmuştur. Hızlı sanayileşmenin ve kentleşmenin sebebi olarak ortaya çıkan çevre kirliliği, insanları şehir hayatındaki gürültülü ve sağlıksız ortamdan kaçmaya zorlamaktadır. Bu yüzden doğaya ve doğanın nimetlerinden olan kaynak sulara yönelme düşüncesi her geçen gün hızla artmaktadır. İlk önceleri sadece tedavi amacını taşıyan bu düşünce, 1930'lardan sonra yeni bir kimlik kazanmıştır: TERMAL TURİZM

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte her alanda başlayan gelişmeler, termal turizm sektörünü de içerisine almıştır. İlk olarak Yalova Kaplıcası ile ele alınan termalizm, daha sonra ülke genelindeki şifalı kaynak sulara sahip alanlara yayılmıştır. Bu tez çalışmam esnasında bana yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sayın Yrd.Doç.Dr.Fahamet AKIN'a ve konuyla ilgili görüşlerini bildiren diğer hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Antalya, 1994

Mehmet SARIŞIK

HARİTA VE TABLOLARIN AÇIKLAMASI

Sayfa No

Tb.1	Türkiye'deki Termal Kaynakların Sıcaklıklarına Göre Bölgesel Dağılımı	42
Tb.2	Türkiye'deki Kaynak Suların Kimyasal İçerikleri Bakımından Bölgesel Dağılımı	43
Tb.3	Türkiye'deki Kaplıcaların Bağlı Buldukları İllere ve Tedavi Özelliklerine Göre Sınıflandırılması	46-49
Tb.4	Birinci Derecede Önemli ve Öncelikli Kaplıcalar	53
Tb.5	İkinci Derecede Önemli ve Öncelikli Kaplıcalar	54
Tb.6	Üçüncü Derecede Önemli ve Öncelikli Kaplıcalar	56
Tb.7	Birinci Derecede Önemli ve Öncelikli İçme Kaynakları	57
Tb.8	Türkiye'nin Radyoaktif Özelliği Taşıyan Başlıca Maden Suları ve Çamurları	58
Tb.9	Türkiye'deki Termal Tesislerin Yatak Kapasitelerinin Bölgesel Dağılımı	63
Tb.10	Sandıklı Hüdaî Kaplıcası Suyu Analiz Raporu (Tek Banyolar)	105
Tb.11	Sandıklı Hüdaî Kaplıcası Konaklama Tesisleri Kapasiteleri ve Özellikleri	115
Tb.12	Günübirlik Tesislerin Kapasiteleri	116
Tb.13	Sandıklı Hüdaî Kaplıcası'na 1993 Temmuz Ayı İçerisinde Gelen Müşteri Tipleri (1000 kişi)	118

Tb.14	Sandıklı Hüdai Kaplıcası'nın Günübirlik Tesislerine Aralık ve Temmuz Ayları (1991, 1992, 1993) İtibarıyla Gelen Ortalama Günlük Müşteri Sayısı	128
Tb.15	Termal Otel'de (Dört Yıldızlı) 1991-1992-1993 Yıllarında Yapılan Geceleme Sayıları ve % Oranları (Aylar İtibarıyla)	129
Har.1	Türkiye Kaplıcaları, Sağlık Bakanlığı'nca İşletme Belgesi ve Kredi Önceliği Tanınan Termal Tesisler	34
Har.2	Türkiye'deki Önemli Kaplıcalar (Numaratık Gösterimi)	45
Har.3	Türkiye'deki Öncelikli Kaplıcalar, İçmeler ve Potansiyelleri	51
Har.4	Afyon İli ve Kaplıcaları	92
Har.5	Sandıklı İlçesi ve Hüdai Kaplıcası	101

KISALTMALAR

- ESO : Esnaf ve Sanatkârlar Odası
- Har. : Harita
- HKT, T TOK Proj: Hüdai Kaplıca Tesisleri Turistik Otel ve Kamping Projesi
- JTR : Journal of Travel Research
- KAYA : B. KAYA, Türkiye Termal Turizmi Arz Potansiyeli ve Öngörülen Yatırımları (Basılmamış Bilim Uzmanlığı Tezi 1983).
- MTA : Maden Tetkik Arama
- ÖZBEK : T.ÖZBEK, Anatolia 17/18, 1991, 15-28.
- SHK : Sandıklı Hüdai Kaplıcası
- SSK : Sosyal Sigortalar Kurumu
- T T O : Türk Ticaret Odası
- Tb. : Tablo
- TUNA : N.TUNA, Sandıklı Kaplıcaları ve Romatizmada Kaplıca Tedavisi (1976).
- ÜLKER : İ.ÜLKER, Türkiye'de Sağlık Turizmi ve Kaplıca Planlaması (1968).

GİRİŞ

Millî gelire olan katkısı, iş ve istihdam olanakları yaratması, döviz girdisi sağlaması gibi sebeplerden dolayı turizm, ülke ekonomisi içerisinde önemli bir konuma sahiptir. Ülke politikalarında ve kalkınma planlarında yer alan turizm olayı, aynı zamanda sosyo-kültürel bir olgu olarak da toplumsal değişim ve gelişim sürecini hızlandıran etmenlerdendir.

Turizm faaliyetlerinin dünya üzerindeki hızlı gelişimi, insanların bu sektörden beklentilerinin artması, sektör girişimcilerini yeni arayışlar içerisine sürüklemektedir. Sahil turizminin cazibesini kaybetmekte olduğu şu günlerde, kıy, dağ ve orman gibi doğal nitelikteki kaynaklara yönelinerek, yeni turizm alanları yaratılmaya çalışılmaktadır. Termal turizmi de, son günlerde yıldızı parlayan bu girişimlerden birisidir.

Almanya, Fransa, İngiltere ve İsviçre gibi Avrupa ülkelerinin oldukça ilerleme gösterdiği termalizm olayında, zengin şifalı kaynak sulara sahip Türkiye henüz hakettiği noktaya gelememiştir. Gerek bu turizm çeşidinin ilgisiz kişi ya da kurumların işletmeciliğine bırakılması, gerek devletin sektöre gerçek kimliğinin verilmesinde geç kalmış olması, gerekse bu alandaki yatırımlara gereken önemin verilmemesi, bu kaynak zenginliğinin termal turizmine yansıtılmasını engellemiştir.

Altyapı-üstyapı sorunları, uzman personel açığı, tanıtım ve pazarlama yetersizliği gibi sorunlar, termal turizmde her zaman için kısır döngü yaratmıştır.

Bugün Türkiye'nin 44 ilinin sınırları içerisinde sayıları 1500'e yaklaşan şifalı su kaynakları bulunmaktadır. Bu rakam, sadece 100'ünün turizm amaçlı değerlendirildiği ve 21'inin Sağlık Bakanlığı'na belgeli olarak işletildiği gözönüne alınırsa, şu soru ile karşılaşılır: "Neden bu zengin kaynaklara gereken önem verilmemektedir?" Gerçekte termalizm ile ilgili kurum ve kuruluşları katı kurallar içerisinde yargılamak, konuya ne bir çözüm ve ne de olumlu bir sonuç getirecektir. Herşeyden önce Türk toplumunun konu hakkındaki bilinç düzeyi araştırılmalıdır. İşletmelerini yalnız "kâr marjı" üzerine kurmuş turizm girişimcilerinin konuya dikkatlerinin çekilmesi gerekir. Turizmle ilgili her çeşit doğal kaynağa sahip Türkiye'de asıl yapılması gereken iş, bu kaynakların bilinçli olarak değerlendirilmesi ve pazara sunulabilmesi olayıdır. Termalizm konusunda da devlet ve işletmeciler kuruluşların işbirliği ile gereken önlemler zaman geçirilmeden alınmalıdır.

Bu çalışmada dünyada ve Türkiye'deki termal turizm olayı ele alınmış, bu sektörün içinde bulunduğu sorunlar irdelenerek, bir uygulama modeliyle birlikte çözüm önerileri sunulmuştur.

Bu tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde termal turizmi ve ilgili diğer kavramlar ile dünyada termal turizmin yeri ve önemi hakkında genel bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde ise, Türk Termal Turizmi'nin tarihçesi, termal kaynakların potansiyeli, Türkiye açısından önemi, içerisinde bulunduğu sorunlar ve çözüm önerileri incelenmiştir.

Üçüncü bölümde Afyon ilinde yer alan kaplıcalar ve özellikleri hakkında bilgi verilmiştir.

Dördüncü bölümde ise, termalizm konusunda bir uygulama modeli ele alınmıştır. Afyon iline bağlı Sandıklı ilçe sınırları içerisinde yer alan "Sandıklı Hüdaî Kaplıcası" incelenmiş, kaplıcının özellikleri çok yönlü ele alınarak sorunlarına ilişkin çözüm önerileri getirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TERMAL TURİZMİ

I. TANIMLAR

A. TERMALİZM NEDİR?

Almanca "thermal" kökenli bu sözcük, Türkçe'de "kaylıca" ya da "ılıca" adıyla geçer. Bilimsel bir yaklaşımla, şıfalı soğuk veya sıcak su kaynaklarından yararlanma tekniğidir.

Taşıdıkları mineral iyonlara göre özellik kazanan, sıcak ya da soğuk kaynak sularından yararlanmak için, yeryüzüne çıktıkları noktaların çevrelerine tesisler kurulur. Bu tesislere kaylıca adı verilir¹. Diğer bir tanımla: Kaynak suların tedavi amacıyla kullanılması için kurulan ve hekimlik, sağlık hizmetleri, konaklama tesisleri ile diğer ünitelerden meydana gelen işletmelere "Termal (Kaylıca) işletmeleri" denir².

Termal tesisler turistlerin ilgilendikleri, sağlık hizmetleri sunan, maden suyu, güneş, hava ve orman gibi doğal nitelikteki yerleşim alanlarında çeşitli ünitelerin yer aldığı komplekslerden oluşan merkezlerdir. Termal tesisler, termal turizminin önemli paralarıdır³.

¹TEMEL BRITANNICA (1992) C.3, 34.

²BYK LAROUSSE Ansiklopedisi (1990) C.12, 6346.

³J.M.CHALER, The Dictionary of Hospitality Travel and Tourism (1990) 71.

B. TERMALİZM İLE İLGİLİ DİĞER KAVRAMLAR

Termalizm konusu içerisinde geçen terimler şunlardır:

- Kür: "Batı dilleri kökenli bir terim olmasına rağmen, Türkçe'ye de girmiş bir sözcüktür. Tedavi amacı güdülerek kaplıca, deniz ve iklim değerlerinden belirli kurallara uyularak yararlanma anlamında bir terim olarak kullanılmıştır"⁴. Bu çalışmada "Kür" kavramı, kaplıca açısından ele alınmış ve termal ile yapılan tedaviyi açıklamak amacıyla kullanılmıştır.

- Çamur Banyosu: Özellikle kemik yapısıyla ilgili hastahkların (romatizma gibi) tedavisi amacıyla, 38°C - 42°C 'de hazırlanan çamurlu su içerisinde, hastanın yaklaşık 20 dakika kaldığı küvetlere ve bu işin yapılış tekniğine denir. Çamur banyolarında kullanılan çamur maddesi, özel olarak maden suyu yataklarından elde edilir.

"Çamur banyoları genellikle çamur banyosu, sıvama ve beleme şekillerinde yapılır. Çamurlar özel makinalarda ve öngörülen sıcaklıklarda hazırlanarak uygulanır. Bu tür uygulamalarda bazen de, çamurun kendiliğinden olduğu yerlerde doğrudan çamurlu suya girilerek veya çamur sıvanarak yapılır"⁵.

Çamur banyosu, 300 litre civarındaki çamurlu su küvetinde belirli bir süre kalınmasıyla gerçekleştirilir. Sıvama çamur uygulaması, masa üzerindeki çamurun bedene sıvanmasıyla yapılır. Yine uygulama masasında gerçekleştirilen diğer bir yöntem de "beleme"dir.

⁴ÜLKER, 23.

⁵a.g.e. 46.

- Sauna: Diğer bir adı da "Buhar banyosu"dur. Özellikle solunum yoluyla ilgili rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan doğal bir yöntemdir. Buharın yeryüzüne çıkış bölgesi kapatılarak bir odada toplanması sağlanır. Odalar genellikle ahşap olarak yapılır. Buhar banyosu süresi hastanın özelliklerine ve doktor tavsiyesine göre hazırlanır.

- Termal Banyo: "Kaplıca banyolarında en az 225 Litre/kişi, ortalama 275-300 Litre/kişi, en çok da 350 Litre/kişi kaplıca suyu kullanılmaktadır. Banyo küveti, yaklaşık 5 dakikalık süre içerisinde dolacak ve boşalacak bir sistemle donatılır. Banyo suyunun sıcaklığı genellikle 36-38°C dolayında bulunur...Banyo odasının sıcaklığı hiç bir zaman 20°C 'nin altına düşürülmez"⁶.

- Sağlık Turizmi: Sağlığı koruma, iyileştirme amaçlarıyla belirli bir süre için (genelde 21 gün) yer değiştiren insanların doğal kaynaklara dayalı turistik bir tesise giderek kür uygulaması, konaklama, beslenme ve eğlenme gereksinimlerini karşılaması sonucu doğan hareketlerdir⁷.

- Sosyal Sağlık Turizmi: Termal tedavi masraflarını karşılamaya mali gücü yetmeyen, dar gelirli vatandaşların da hidromineral kaynakların sağlık etkenliklerinden yararlanması ve bu amaçla sağlık

⁶ÜLKER,43.

⁷KAYA,2.

7
etkenliği olan su kaynaklarına dayalı turistik tesislerden devletin mali yardımı ile yararlanabilmeleridir⁸.

- Termal Turist (Kürist): Termal turizm işletmelerinin sunduğu hizmetlerin tamamından ya da bir kısmından yararlanan grup veya münferit haldeki insanlardır.

II. TERMAL TURİZMİN TARİHÇESİ

Turizm: "İnsanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışında seyahatleri ve buralardaki, genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünüdür"⁹.

Termal turizmi de, genel turizm içerisinde ele alınmalı ve değerlendirilmelidir. Zira, termal tesislere evlerinden kilometrelerce uzaktan gelen insanlar, buralarda turizmin tüm gereklerini yerine getirmektedirler. "Halk dilinde, maden suyu - şifahi su olarak bilinen hidromineral kaynakların kimyasal ve fiziksel özellikleri; ısı, tad, koku, renk ve yoğunlukları ile çeşitlenir ve değerlendirilir. Hidromineral kaynaklar değişik ısılarda yeryüzüne çıkarlar. Bu kaynaklar turizm gereksinmelerinin yanında, tedavi ihtiyaçlarını da karşılarlar"¹⁰.

⁸a.g.e.

⁹T.TOSKAY, Turizm Nedir? 1989, 31-50.

¹⁰Z.ERALP, Turizm Nedir? 1989, 65-84.

Termal turizminin geçmişi ilk çağlara kadar dayanır. Zira, o devirlerde yaşamış olan insanlar, faydalı çamurlar ve sulardan yararlanarak hastalıkların tedavisi için uğraşmışlardır. Yunan ve Roma zamanındaki kaplıcaların tedavide kullanıldıkları bilinmektedir. Romalıların İngiltere'yi işgallerinden sonra, sıcak su kaynakları bularak yararlanma yoluna gitmişlerdir. İngiltere'de Bath, Almanya'da Baden-Baden, Fransa'da Aix-les Bains ve Belçika'daki Spa Kaplıcaları 18. y.y.'da çok tanınmış olan kaplıcalardır.

"Romalılar devrinde kölelik, vazgeçilmez bir kurumdur. Roma devleti savaşlarda aldığı esirleri üretimde kullanarak, kendi vatandaşlarının yüksek refahlarını sağlardı. Bu yüzden boş vakitlerini eğlenceye ayıran Romalılarda kaplıcalar, hem eğlence merkezi olmuş, hem de eğlenceye sağlık etkenliği ile ayrı bir önem katmışlardır. Diğer yandan sağlık etkenliği olan suların, sağlık ve zindelik etkisini iyi bilen Romalılar, askerlerini bu sular civarında konaklatır, onlara zindelik sağlamayı amaçlardı.

Bu yüzden savaş için sefere çıkan Roma kumandanları, güzergâhlarında rastladıkları, sağlık etkenliği olan sular üzerinde derhal tesisler kurdurur, onlardan faydalanma yoluna giderlerdi. Romalılarda sağlık etkenliği olan suların tedavi etkinliğini ilahlara bağlarlar, bu tür sulara ilahların adını verirler, kaynakların bulunduğu yerlerde, onları simgeleyen heykeller ve tapınaklar yaparlardı. Bu nedenle, Eski Yunan ve Roma'da termalizmin gelişiminin en büyük sebebi; dini inanışlar ve düşünceler olmuştur"¹¹.

¹¹KAYA , 7-8.

İslamiyetin yayıldığı ülkelerde, müslümanlar çok geniş bir şekilde kaplıcalardan yararlanmışlardır. İslamiyetin temizlik ve hastalık üzerine emirleri, müslümanların şifalı sulardan olabildiğince fazla yararlanmalarına etken olmuştur. "Türkler, inşa ettikleri sayısız hamamlar, kaplıcalar, içmeler, çeşmeler, havuzlar ve bunlar gibi yapılarla dünya çapında isim yapmışlardır. Günümüze kadar sağlam kalan Budapeşte Kaplıcası, Avrupa'da Türklerin bıraktığı en önemli eserlerden birisidir"¹². Eski zamanlardan bugünlere kadar birçok medeniyetin yararlandığı kaplıcalar, günümüzde de insanlara sağlık hizmetleri sunmaktadırlar.

III. TERMAL TURİZMİNİN DÜNYA ÜZERİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Günümüzde sanayileşme ve aşırı kentleşme sonucu ortaya çıkan hava, su ve toprağın kirlenmesi, gürültü ve çevre sorunları, insanın devamlı bulunduğu ortamdan bir süre uzaklaşarak doğaya dönme, kirlenmemiş temiz hava, deniz, kır manzarası, şifalı su gibi doğal kaynakların dinlendirici, tedavi edici ve zindelik kazandırıcı etkilerinden yararlanma ihtiyacını artırmıştır¹³.

Sonuçta, deniz-kum-güneş üçlüsünde tatili alışkanlık haline getiren insanlar, şifalı sulardan yararlanma metodlarını öğrenmişler ve sağlık hizmeti sunan termal tesislere yönelmişlerdir. Bu akım beraberinde yeni bir turizm çeşidini getirmiştir: Termalizm....

¹²REHBER ANSİKLOPEDİSİ (1984) C.9, 230

¹³H.OLALI, Turizm Nedir?(1989) 11-29.

İlaç ve tedavi yöntemleri alanındaki gelişmeler, ülkelerdeki sağlık turizmi imajını yükseltmiştir. Romalılar zamanında, İmparator Caracalla romatizmasını tedavi amacı için Baden-Baden'deki termal tesislere seyahat etmiştir¹⁴.

"İlk insanlar, eklem rahatsızlıkları ve romatizmalarına çare olacak su kaynakları için seyahat etmişlerdir. Günümüzde çoğu termal tesisler hâlâ işletilmekte ve turistlerin ilgisini çekmektedir. Fakat bir kısım termal alanlar farklı amaçlara hizmet vermektedir. Örneğin; Davos (İsviçre)'taki ilk kaplıcalardan sayılan termal tesisler, günümüzde kayak turizmine hizmet vermektedirler¹⁵.

Tıp Bilimi, bazı durumlarda termal tedavilerin, ilaç tedavilerine oranla daha etkili olduğunu kabul etmektedir. Dünya üzerinde, her yıl milyonlarca insan özellikle şifa bulmak amacıyla kaplıcalara gitmektedir. Hastalık tedavilerinde, dinlenme ya da sağlığını koruma gibi nedenlerle şifalı sulardan yararlanma olayı bir turizm çeşidi haline gelmiştir. Termal Turizm; turizmin servis ve hizmetlerini içine alarak, sağlık hizmetinin yanısıra turizmin diğer gereklerini de yerine getirmektedir.

Termal turizm, ülke için de ekonomik açıdan kârlı bir sektör haline gelerek, istihdam olanakları yaratmıştır. Bugün, çoğu termal tesis modern bir şekilde donatılmış, uzman hekim ve işletme personeli ile en iyi hizmeti sunabilme yarışı içerisine girmişlerdir. Kıyı şeridinde olduğu gibi, dört-beş yıldızlı otelleri termal alanlarda da gö-

¹⁴Y. C. GEE-J. C. MAKENS-D. J. L. CHOY, The Travel Industry (1989) 25.

¹⁵M. M. COLTMAN, Introduction to Travel and Tourism (1989) 43.

rebilmek mümkündür. Termal turizmde ilerleme kaydetmiş Avrupa ülkeleri, Almanya, Avusturya, Fransa, İtalya, Macaristan, Çekoslovakya, İsviçre, İspanya, Yunanistan, Belçika'dır. Amerika'da termalizm yeni yeni benimsenmekte olup, yeni tesislerin yapımına başlanmıştır. Rusya'da da termal merkezlerin bulunmasına rağmen, tesisler yeterli düzeyde değildir. Çin, Cezayir ve Tunus'ta termal tesisler bulunmaktadır¹⁶.

Bugün, sağlık merkezlerine giden turistler, aynı zamanda tatillerini de geçirebilmenin hesaplarını yapmaktadırlar. Bundan dolayı, bu tesislere olan talep hem sağlık ve hem de tatil ihtiyacındaki insanlardan meydana gelmektedir. Son yıllardaki talepteki artış termal tesislere sahip dünya ülkelerine, arz kapasitelerini artırma zorunluluğu getirmektedir.

IV. TERMALİZMİN TIBBİ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. TERMAL KAYNAKLARIN SAĞLIK ALANINDA KULLANILMASI

Tıp alanındaki gelişmeler, çeşitli kimyasal özellikler taşıyan kaynak sularının değerlendirilmesinde de ilerleme göstermiştir. Her yapay ilacın temelinde, doğal bir hammadde bulunduğu bir gerçektir. Tıpta kullanılan kimyasal maddelerin bir kısmını şifalı kaynak suları içerisinde bulundurur. Tıbbın tedavi yöntemleri arasına aldığı

¹⁶ÖZBEK, 17.

"Termal Tedavi Yöntemi", başta romatizma olmak üzere çoğu mide ve kemik yapısıyla ilgili çeşitli hastalıklara iyi geldiği kabul edilmiştir.

Sağlık turizminin tıp çevresine yerleşmiş ve tıp tarafından tavsiye edilen bir turizm çeşidi olduğu bilinmektedir. Günümüzde, bu sektörün üniversite öğrencileri, tıp uzmanları, gazeteciler yoluyla kamuoyuna yayılması gerçekleştirilmelidir. Devletin desteği yalnız termal turizm yatırımları için değil, bu alanda tıp uzmanları yetiştirilebilmesi doğrultusunda da olmalıdır. Bunun için; gerekli eğitim olanakları sağlanmalıdır¹⁷.

Klasik termalizm düşüncesini güncelleştirmek için sağlıkla ilgili bu turizm çeşidini yazılı veya sözlü olarak topluma hissettirmeli, gerçek bir şekilde bunu kabullenmeleri sağlanmalıdır. Böylece termalizmde, bir değişim, gelişim ve dönüşüm meydana getirilebilir¹⁸.

Keşfi yapılmış yani bulunmuş bir şifalı kaynak suyu, iyi analiz edildikten sonra hangi hastalıkların tedavisine uygun olabileceği tesbit edilerek, tanıtımı yapılmalıdır. Nasıl yeni bir ilacı piyasaya sürmeden önce tıp doktorlarına tanıtımı yapıyorsa, aynı şekilde şifalı suların da yararları ilk önce konferanslarla tıp uzmanlarına, daha sonra halka tanıtılarak, bu konuda bilinçlenmeleri sağlanmalıdır.

¹⁷R. LANGUAR, Revue de Tourisme, 1989/4, 25-29.

¹⁸A. GUIGNAND, Revue de Tourisme, 1989/4, 23-24.

B. TIBBİ TURİZM İSTASYONLARI

Şifalı kaynak suların tedavi özelliğinin yanısıra bölgede yarattığı istihdam olayı, hem o bölge ve hem de ülke ekonomisi için büyük önem taşımaktadır. Bugün, birçok Avrupa ülkesi bunun bilincine varmış ve termal turizmine profesyonel bir anlayış getirmişlerdir. Kaynak suların en iyi biçimde değerlendirilmesi, hem tedavi hem de gelir açısından olumlu sonuçlar verecektir. Bunun için kurulacak sağlık istasyonları birtakım koşullar altında hazırlanmalıdır.

“Bir kaplıcanın veya içmenin, kaplıca ve içme istasyonu olarak çalışabilmesi için şu esaslar tesbit edilmiştir:

- İstasyonda, sağlık tecrübesi olumlu netice vermiş bir veya birkaç kaynak bulunması, tıbbi gereçleri yerine getirici şartlara sahip olması gerekir.

- Bu kaynakların vasıflarını koruyup korumadığının bilinmesi için tahlillerin belirli zamanlarda tekrarlanması uygun olur.

- Yeni kaynaklar bulununca, bu kaynakların verim bakımından tecrübe edilmiş diğer istasyonların fiziki yapı ve özelliklerine sahip olup olmadıkları araştırılmalıdır.

- İklim bakımından durumun ilmi şekilde araştırılması gerekir.

- Yeni kaynaklar bulunduğunda, bunların teknik olarak teşkilatlandırılmasında iklim şartları gözönünde tutulmalıdır.

- Tesisler tıbbi gereksinimlere göre rutubetsiz bir yerde ve ters yönden esen rüzgârlara karşı olmayacak şekilde, gölgede kalan boğazlardan kaçınılarak yapılmalıdır.

- Kaynaklar; Kaptaj, jeolojik, teknik ve sağlık bakımlarından gereken şartları kazanmış bulunmalıdır.

- Kaplıca ve içmelere ait tesislerde tıbbi, teknik, sağlık ve güzellik bakımlarından her türlü özelliklerin toplanmış olması şarttır.

- Hastalar, yalnız banyo ve içmelerden faydalanmaya bırakılmayarak, hasta bölgelerinin tedavisi de yapılmalıdır.

- Konaklama tesislerinin inşasında yalnız işletme ve sağlık işlerine değil, aynı zamanda konfora, güzelliğine de özen gösterilmelidir.

- Banyolar bina içerisinde bulunmalı veya banyolara kapalı koridorlardan geçilme olanağı sağlanmalıdır.

- Bulaşıcı hastalıklarla hasta olanların kabulünde ayırım yapılabilmesi için ayrı kısımlar bulunmalıdır.

- Binalar güzel görünümlü olmalı, etrafta gezi yolları, dinlenme alanları bulunmalı, eğlence yerleri kurulmalıdır.

- Bir merkez klinik laboratuvarı kurulmalıdır.

- Doktorlar yalnız kaplıca ve içme uzmanlıklarıyla kalmamalıdır. genel fizyoterapi bakımından pratik klinik için de bilgi sahibi olmalıdırlar.

- Yardımcı personel arasında masörler, tedavi jimnastikçileri, hastabakıcıları ve perhiz uzmanları da bulunmalıdır.

- Ayrıca halk banyoları ve dinlenme için tesisler kurulmuş olmalıdır¹⁹.

Modern tesislerin kurulması, düzenli altyapı, teknik donanım, oteller, yollar, parklar gibi hizmetlerin yerine getirilmesi ile gerçekleştirilebilir. Dünya rekabet koşullarına ayak uydurabilecek tıbbi hizmetin sunulabilmesi, termal ülkeleri açısından değerlendirilmesi gereken önemli bir husustur.

Uluslararası rekabetlere karşı koyabilecek büyük istasyonların gelişmesini sağlarken, orta ve küçük istasyonların daha az harcamalarla ve orta gelir seviyesindeki halk tabakalarının gereksinimlerini karşılayacak şekilde kurulmasına, yapılanmasına ve işletilmesine önem verilmelidir. Bunun için yapılması gereken işler şu şekilde sıralanabilir:

- İlerde istasyonların gelişmesini gerçekleştirecek, ya da durduracak dar görüş ve girişimleri önlemek amacıyla istasyon planları zorunlu olarak uygulanmalıdır.

¹⁹T T O , bk: Turizm Bilgisi ve Turizm Meselelerimiz (1963) 84-85.

- Bir istasyona sağlık tesisleri, özellikle su yolları ve kanalizasyonlar meydana getirilmedikçe, işletme izni verilmemelidir.

- İstasyonlarda yeter derecede finanse edilmiş ve cihazlandırılmış araştırma ve etüd merkezleri kurulmalıdır.

- Bilimsel ve klinik temellere dayanan istasyonların uzmanlık işleri, kontrollü bir şekilde gerçekleştirilmelidir.

- Uluslararası çapta çalışacak olanların ekonomik, mali ve turistik değer ve sonuçları gözönünde tutularak cihazlandırılmalıdır.

- Turistik girişimler ve kuruluşlarla, bu alanda çalışmış ve deneyimli olan uzmanlaşmış kişilerle işbirliği sađlanmalıdır²⁰.

Termal turizmde modern tesislerin kurulması, yalnız turizm gelirleri açısından düşünülmemeli, aynı zamanda bu tesislerin ihtiyaç duyulan tıbbi özellikleri de içinde bulundurulması gereği unutulmamalıdır. İşletmeye açılacak ya da açılması düşünölen bir tesis, her yönüyle hem açılmadan ve hem de açıldıktan sonra takip ve incelemeye alınmalıdır. Modern tesis kurma düşünögesi, dünya termal ölkeleri arasındaki rekabeti de hızlandıracaktır.

C. KAPLICA HEKİMLİĞİ

Hekimlerin babası Hipokrat ve diğer önlü Türk Hekim İbn-i Sina, doğal enerji kaynaklarının insan sağlığıyla ilişkisini yayınlarında belirlemişlerdir. Türkiye'nin nitelik ve nicelik yönünden zengin

²⁰S.ÇORUH, Genel Turizm Bilgisi (1969) 125.

kaplıca olanakları, tarih ve kültürel zenginliği, halkın geleneksel kaplıca eğitimi, bu ülkede kaplıca hekimliğinin önemini vurgulamaktadır²¹.

Kaplıcaların, sağlıkla ilgili birtakım sorunları tedavi yoluyla iyileştirme tekniği çok eski zamanlardan beri bilinmektedir. Romalılar zamanındaki kaplıcalardan faydalanarak tedavi uygulayan insanlar, bu işi amatör olarak yapmışlardır.

Kaynak sularından yararlanmasını bilen, fakat nasıl daha yararlı olabileceğinin farkına varamayan insanlar, sonraları bunu da keşfetmişlerdir. Özellikle savaş sonraları yaraları iyileştirdiğinin farkına varmışlardır.

"18. ve 19. y.y.'da Avrupa'daki gelişen bilimsel aşamalarla, 20. y.y.'in başında Madam Curie'nin radyoaktiviteyi bulması, radonlu sıcak suların değerlendirilmesiyle kaplıca tedavisinin tıptaki amacına uygun yönlendirilmesi mümkün olmuştur. Kaplıcaların sağlık açısından değerlendirilmesi, Kaplıca Hekimliğinin önemini vurgulanması ile kaplıcalar, İtalya ve Fransa başta olmak üzere Doğu Avrupa ülkelerinde tıp akademilerinin denetimine verilerek tıbbi ilkeleri saptanmış, sosyal ve hukuki durumları ele alınmıştır. 1930-1940 sürecinde Almanya ve Fransa'da yoğun kaplıca hekimliği, tıp fakültelerinde Balneoloji Enstitüleri tarafından toplanarak, konu amprizmden kurtarılmıştır"²².

²¹N. ÖZER, *Anatolia* 17/18, 1991, 35-38.

²²N. ÖZER, *Tıbbi Ekoloji ve Hidroklimatoloji Dergisi*, 1991, 1-9.

Son yıllarda; kaynak sularının yanına teknolojinin getirdiği fırsatları da kullanarak tam olarak profesyonel Sağlık Turizmi gerçekleştirilmektedir.

D. BALNEOLOJİ

Balneoterapi, termalizm ve klimatizmi bütünleştiren, maden suyu ile kaynağın bulunduğu yöreye özgü iklim koşulları ve bunları tamamlayan biyolojik ortamın kür şeklinde uygulanmasıyla yoğun tedavi edici etki yapan bir tedavi sistemidir. Kaplıca tedavisi doğal enerji kaynağı olan termomineral suları ve kaynağın bulunduğu yöreye özgü meteorolojik, klimatolojik faktörleri, şiddet ve süresi doze edilmiş bir dizi uyaran halinde bir kür şeması durumunda kullanarak, organizmanın regülasyon mekanizmasının işlemini sağlar. Balneoloji insan sağlığını koruyucu organizmanın çevre koşullarına karşı direncini artırıcı ve hastalıkları tedavi edici özellikleri klinik araştırmalarla kanıtlanan bir tedavi yöntemidir²³.

Kaplıca sularından yararlanmak isteyen hastaların mutlaka doktor tarafından önceden kontrolden geçirilmeleri gerekir. Yine uzman bir doktorun tavsiyesi olmadan kaplıca tedavisini uygulamak sakıncalıdır. Kaplıca tedavilerinde ilk sırayı "Romatizma" almaktadır. Termal tesislerine giden çoğu hastaların bu sebepten dolayı, kaplıca tedavisine yöneldikleri, yapılan araştırmalar sonucunda tesbit edilmiştir.

²³K.T.ARASIL ve Diğerleri, bk: II. Ulusal Balneoloji ve Tıbbi Biyometeoroloji Kongresi, 1992, 166-174.

Tedavide balneoterapiyi seçmek; kaplıca kür uygulamasının yapılması demektir. Tedavi genelde 15-21 günlük sürelerle yapılır. Doktorun önerisi ve hastanın özelliklerine uygun standartlar seçilmelidir. Standartlar hastanın yaşı veya diğer özelliklerine göre de değiştirilebilir. Günde iki veya üç kez uygulanan banyo kürlerinin süreleri 15'er dakikadır. İçme kürü ise, Balneoterapinin ayrı bir yöntemidir. Şifalı suların kimyasal özelliklerine göre "İçme standartları" belirlenir. Kaplıca ile yapılan her türlü tedavi yönteminde doktor gözetimi şarttır. Yine uzman kişinin kararları ile tedavi uzatılma ya da kesilme yoluna gidilir.

Sonuç olarak, koruyucu, dinlendirici ve tedavi amacıyla değerlendirilen kaplıcalarda, özel fonksiyonlara yönelik kaplıca kür ekolojik dengesinin sağlanması ve korunması, öncelikle üzerinde durulması gereken bir konudur. Kaplıcanın ekolojik etki kompleksi yaratan koşullarının, sağlıkla ilgili böylesine bir mekânda, tıbbi olduğu kadar sosyal, ekonomik ve teknik yönden düzenlenebilmesi için bilinçli stabil bir sağlık turizmi politikası oluşturma gereği de kaçınılmaz bir gerçektir. Son zamanlarda halk dışarıdan duyma bilgilerle tedavi uygulamasının dışında, çağdaş Balneoloji çerçevesinde tedaviye yönelmektedir²⁴.

13-18 Mayıs 1992'de İstanbul ve Pamukkale'de düzenlenen II. Uluslararası Dünya Termalizm Kongresi'nde, Prof.Dr.Helmut Pratzel; kaplıca tıbbında kullanılan yöntemlerin geleneksel olduğunu ve gü-

²⁴ÖZER (bk. dn. 22)9.

nümüzde yeniden değerlendirildiğini belirterek şimdiye kadar balneoterapik yöntemlerin tamamının olumlu etkilerinin görüldüğünü açıklamıştır²⁵. Bu balneolojinin sağlık turizmi içindeki öneminin bir kez daha kanıtlandığının göstergesidir.

V. TERMAL TURİZM İŞLETMECİLİĞİ

Kaynak suları çevresine yalnız termal tesisinin inşaatını kurmak, daha sonra da bunu hizmete sunmak her işin hallolduğu anlamına gelmez. Bunlar kadar önemli bir diğer husus ta; bu tesislerin işletilebilme özelliğidir. Yapılan tesislerden en iyi verimin alınabilmesi, müşterilerinin tatmini, iyi bir işletme anlayışıyla gerçekleşebilir. Tüm turizm işletmelerinde olduğu gibi termal turizm işletmelerinin de iyi bir organizasyon yapısına sahip olmaları gerekir.

Termal turizm işletmeleri, müşterilerine sağlık hizmetinin yanında yeme-içme, eğlence v.b. turizm aktivitelerini sunmak durumundadır. Kimi zaman diğer turistik işletmelerle aynı özellikleri taşıyan termal turizm işletmeleri, kür merkezi gibi kendine has özellikleri de bünyesinde bulundurur. Bir termal turizm işletmesinde konaklama ve rekreasyon ünitelerinin yanında, balneoterapi, fizik tedavi uygulamaları gibi hizmetleri de bünyesinde bulunduran bir "Kür Merkezi"nin olması gerekir.

Termal turizm işletmeciliği kendine özgü pek çok özelliklere sahiptir. Bunlar şöyle sıralanırlar:

²⁵N.ÖZER, Anatolia 29/30, 1992, 4-8.

1. Termal tesislerde gerekli tedavilerin yapılabilmesi ve istenilen sonuçların alınabilmesi için prosedürlere uygun hareket edilmesi zorunludur. Bu prosedürlerin personel tarafından hazırlanması ise, müşterilerin bu kişilere karşı güven duygusu taşımalarını gerekli kılar. Güven duygusu olmadan istenilenleri yaptırmak olanaksızdır.

2. Sağlık ve rekreasyon hizmetleri veren işletmeler ile birlikte çalışan kişilere önem verilmezse, başarısızlık kaçınılmaz olur. Termal turizm işletmelerinin temel özelliklerinden birisi de "kür" olduğu için, burada çalışan personele gerekli ilgi gösterilmeli, sık personel değiştirme olayından kaçınılmalıdır.

3. Termal turizm işletmeleri aynı zamanda bir hastane görevi üstlendiklerinden; "temizlik" olayı çok önemlidir. Gelen insanların rahatsızlıklarını çevreye yayması ya da çevreden mikrop kapması olası bir durum olduğundan, kullanılan banyo ve diğer ünitelerin dezenfektasyonu gereklidir.

4. Gelen insanların yalnız tedaviyi değil, eğlenme ve dinlenmeyi de talep edecekleri gözönüne alındığında, tesiste bu hizmeti sağlayacak ünitelerin kurulması gerekliliği ortaya çıkar. Yine, tedavi de "diet" konusu da önemli olduğundan, mutfaklar bu koşullara göre koordine edilmelidir.

5. Termal tesisler transit ya da tatil otelleri gibi kısa süreli konaklamaların olmadığı, aksine 1.5 aya kadar uzanan tatillerin yapıldığı yerlerdir. Bu uzun süreli konaklamalar, müşteri ve personel ara-

sında istemdiği ilişkilere sebep olur. Bunun için; departman amirle-
rinde disiplini sağlayacak sıkı denetimlerin yapılması gerekir.

6. Yine personel açısından sorunların yaşanmaması için, se-
çimi yapılacak personelin hem turizm ve hem de termal konularında
bilgi sahibi olmalarına dikkat edilmelidir.

7. Sadece kür uygulamaları, modern donanım ve iyi yapılaşma
gerekli hizmeti sağlamada yetersizdirler. Turizmin her alanında ol-
duğu gibi en önemli unsur personeldir.

8. Termal tesisler müşteriilerinin dilediği gibi hareket etmele-
rine imkân tanıyan yerler değildir. Tedavi amacıyla gelen herkes belli
standart reçetelere göre hareket etmek zorundadır²⁶.

Buna göre termal turizm işletmeleri, bazı durumlarda diğer
turizm işletmelerinden ayrılmaktadırlar. Termal tesislere gelenlerin
amacı ya tatil, ya tedavi-kür uygulamaları, ya da her ikisi birdendir.
Termal turizm işletmelerinde konaklama süresi 2-3 hafta civarında-
dır. Kür merkezlerinde uygulanan tedavilerin yanında, diğer yan sağ-
lık hizmetleri (koruyucu hekimlik v.s.) de bulunabilir. Bu işletmeler
uzman kadrolara sahiptirler. Termal turizm işletme yöneticisi, turizm
yönetiminin yanında termalizm hakkında da bilgi sahibi olmalıdır.

²⁶N.KOZAK, Anatolia 29/30, 1993, 33-38.

VI. TERMAL TURİZMİ YÖNÜNDEN GELİŞMİŞ DÜNYA ÜLKELERİ

Dünya ülkelerinden; Fransa, Almanya ve İsviçre termal turizmi açısından ilerleme göstermiş ülkelerdir.

Fransa'da yarısına yakını devamlı olmak üzere, 70 bin civarında personel bu sektör içerisinde istihdam edilmektedir. Ülkede yaklaşık 100 tane resmi belgeli termal tesisi bulunmaktadır. Yıllık ortalama 650 bin civarında turist ziyaret ettiği bu tesislerden yararlananların %94'ü sosyal sigorta ödemelerinden faydalanarak, kür programına katılmaktadırlar. Teknoloji, alet, ekipman ve tıbbi uygulamalar açısından Fransa, Avrupa'da da diğer ülkelere göre oldukça gelişmiştir²⁷.

Almanya'da çeşitli kür merkezleri kendi aralarında sınıflandırıldığında 142 kaplıca (Maden suyu ve çamur) yerleşmesi, 23 deniz kürü yeri, 51 banyo ve kür yeri ile 44 iklim kür yeri bulunmaktadır. Ülkedeki bilimsel araştırma enstitülerinin sayısı ise 20'dir. 1976 yılı istatistiklerine göre, Almanya'da 140 konaklama olanağı bulunan termal tesise 1.659.923 turist gelerek, toplam olarak 35.053.000 geceleme yapmışlardır. Ayrıca, kaplıca tesislerinde toplam 16.099.616 kür uygulaması gerçekleştirilmiştir. 1988'de ise, bu tesislere 8.5 milyon civarında turist gelmiştir. Halen 280 bin civarında personel bu termal tesislerde çalışmaktadır²⁸.

²⁷ÖZBEK, 17.

²⁸KAYA, 12.

Macaristan'daki kaplıcalardan 1987 yılında 10 milyondan fazla termal turist yararlanmıştır. Batı ülkelerine rağmen kapalı kutu olarak bilinen Macaristan'ın termal turizminde bu seviyeye gelmesi, bu ülkenin ne denli bir başarıya ulaştığının kanıtıdır. Bu ülkede termal turizmi, diğer turizm çeşitleri ile iyi bir şekilde entegre edilerek yapılmış ve ilerleme sağlanmıştır. Termal tesislerin doluluk oranını artırmaya çalışarak, yeni iş sahaları yaratma yoluna gidilmiştir²⁹.

İsrail'de de termal turizmi, gelişmekte olan bir endüstridir. Son yıllarda sağlık turizminin hızla büyüme göstermesi, bu ülkenin termalizm alanında söz sahibi ülkelere den olmasını sağlamıştır. Sıcak kaynak sularındaki minerallerin keşfi, bu alanda yeni turizm yatırımlarının doğmasına ve kaynakların daha yararlı kullanılabilmesi için gereken etüdlerin ve analizlerin yapılmasına önayak olmuştur. Ayrıca şifalı sular; diğer ülkelere gelen insanlar için de aranan özellikte sular olmuşlardır. "İsrail'in termal yatak kapasitesi 32 bin civarındadır"³⁰.

Genel olarak; Fransa, Almanya, İsviçre ve İsrail modern kaplıcalara sahip ülkelerin başında gelmektedirler. Bu ülkeler, kaplıca yerleşmelerinde, hem turizm açısından ve hem de sağlık açısından en ileri teknolojiyi kullanmaktadırlar. Almanya'da bulunan Baden-Baden ve Bad Kissingen termalleri, her yönüyle dünya termal turizminin örnek tesisleridir. Termal turizminde söz sahibi ülkeler, her geçen

²⁹ÖZBEK, 17.

³⁰Niv AMIED, Revue de Tourisme 4, 1989, 30-32.

gün artan talep karşısında arz potansiyellerini artırabilme uğraşı içerisinde olduklarıdır.

VII. TERMAL TURİZMİN TEMEL SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Her sektörün olduğu gibi termal turizminin de bir takım sorunları vardır. Bunlar şu başlıklar altında toplanır:

- Kaynak Rezervleri: Yeryüzündeki çoğu termal tesislerin kaynak rezervleri hakkında kesin bilgi elde edilememektedir. Kaynaktan kullanımın yanısıra sızıntıların da olabileceği sanılmaktadır. Yine bazı termal tesislerin su seviyeleri hakkında bilimsel bir çalışma yapılmamıştır.

Günümüzde kullanıma açılmamış birçok kaynağın varlığı da bilinmektedir. Tüm bunların yanında, bilinçsizce yapılan kaynak suyu israfları, ileride bu tesislerin kapanmasına yol açabileceklerinden, gerekli önlemler zaman kaybetmeden alınmalıdır.

- Altyapı Sorunları: Altyapı tesislerinin tam olmadığı bir yörede yapılan turizm yatırımının kârlı olması olanaksızdır. Çünkü; altyapı yetersizliği, talep yetersizliğini yaratacak, talebin yetersiz oluşu gelir azalışını, gelir azalışı da işletmenin oluşturacağı kârı azaltacaktır³¹.

Termal turizmi kapsamına giren tesisler, altyapı özelliklerini önceden gözardı etmişlerdir. Bu ise, atık madde, içme suyu temini

³¹N. KAHRAMAN, Turizm'de Yatırım Projeleri (1986) 10.

gibi konularda sorun yaratmaktadır. Atık maddelerin kaynak sularını tehdit etmeleri, ya da sağlıksız yapılaşmanın temel sorunu haline gelen temiz içme suyunun kirlenmesi, düzensiz altyapı çalışmalarının yarattığı sorunlardır. Bulunan kaynak sularının, kullanılmadan önce iyi bir analizinin yapılmaması ise, kurulacak teçhizat üzerinde tahribatlara yol açacaktır.

- Üstyapı ve Mimariyle İlgili Sorunlar: Termal turizmini etkileyen diğer bir sorun da, üstyapı yetersizliği ve düzensizliğidir. İşin başında gelişigüzel tesisler kurularak, sonradan bunların düzeltilmeye çalışılmaları, bir kısır döngü yaratmaktadır. Herşeyden önce kurulması düşünülen tesisin fiziki yapısı, termalin özelliklerine uygun olmalıdır. Rutubet, sıcak buhar gibi olumsuz etmenler tesislerin zamanından önce yıpranmalarına neden olacaklarından, bunların yapımında kullanılacak malzemelerin seçiminde dikkatli olunmalıdır.

4 ve 5 yıldızlı otellerin bu sektör içerisinde fazla bir geçmişleri yoktur. Yeni gelişmekte olan Termal turizm otelcilik anlayışı, bu tesislerin yalnız tedavide değil otelcilikte de iddialı olduklarını göstermektedir.

Termal tesisin kurulması düşünülen bölgede, gerekli fizibilite çalışmalarının yapılmaması, bu tesisi ileriki dönemlerde çıkmaza sürükleyebilir. Zira; "girişimciler fizibilite çalışmalarına, teşviklerden yararlanmak için bir formalite olarak baktıklarından, yatırımı gerektiği gibi analiz etmemektedirler"³². Neticede, yatırımlardan beklenen

³²H.İSLAMOĞLU, III. Kuşadası Ulusal Turizm Kongresi 5, 1992, 103-108.

kâr, bu turizm çeşidine katılmayı düşünen girişimcilere cazip gelmemekte ve özel sektörün bu alana teşviki sağlanamamaktadır. Avrupa ülkeleri arasında en fazla özel sektör tarafından termal turizminin gerçekleştirildiği ülke İsviçre'dir. Bu yüzden, daha çok kış turizminin hareketli olduğu bu ülkede, termal turizmi de hakettiği konuma gelmiştir.

- İşletme Sorunları: Yeni bir turizm çeşidi olduğundan, bu sektöre yetişmiş personel ve uzman yönetici bulabilmek oldukça güçtür. Çoğu termal tesisleri, kamu tarafından işletildiklerinden, bu sorun üzerine fazla eğilmemişlerdir. Bazı termal işletmeleri ise, bu soruna kendi çabalarıyla çözüm arayışı içerisinde girmişler ve işletme içi eğitim ve seminerlerle personellerini bilgilendirmeye çalışmışlardır.

"Tanıtım ve Pazarlama Yetersizliği" termal turizminin önemli sorunlarından birisidir. Pazarlama demek; basitleştirilmiş tanımı ile bir ürünü ya da hizmeti üreticiden ya da yaratıcısından en son tüketiciye ulaştırmak için gerekli etkinliklerin (ürün, dağıtım yöntemi v.s.) tümüdür³³. Kaynak suların pazarlanmasında ya da termalizmin tanıtılmasında izlenen yanlış politikalar, bu turizm çeşidinin diğerleri gibi gelişmesine engel olmaktadır. Yapılan araştırmalar, toplumun %40 civarındaki bölümünün termalizm konusunda hiç bilgisi olmadığını ve %90'ının bu konudaki bilinç düzeyinin yetersiz olduğunu göstermiştir.

³³R.T. REILLY, Seyahat ve Turizm Pazarlama Teknikleri, Çev. Aysel Aziz (1987) 11.

"Turizmde belirli bir bölge veya ürünü potansiyel turistlere benimsetme ve tutundurma çalışmaları öncelikle tanıtma faaliyetleriyle başlatılmalıdır"³⁴. Bu yüzden sunumu düşünülen termal üründen öncelikle kamuoyu haberdar edilmeli, tanıtıcı faaliyetlere önem verilmelidir.

"Bir dinlenme tesisi için kür merkezi, insanları herhangi bir yerden bu olanağa çekebilmelidir. Özel egzersiz sınıfları, su egzersizleri, golf-öncesi masajlar gibi olanaklar müşterilerin ilgisini artırabilir"³⁵. Bu yüzden, tanıtımda müşterilerin ilgisini artıracak modern kür merkezlerinin planlanmasına ve yapımına girilmelidir. Kür merkezlerinin çekiciliği, tanıtımda işletme için önemli bir avantaj sağlayacaktır.

"Pek çok dinlenme tesisi işletmecisi ve analistlerce 1980'lerin başında kür merkezlerine olumlu gözle bakılmazdı. Bir kür merkezinin, tesisin doluluğuna katkısı olmadığı ve zarar merkezi olarak çalıştığı düşünülürdü. Geçen zaman, bu görüşün doğru olmadığını, kür merkezlerinin kârlı olabildiğini, hatta olması gerektiğini göstermiştir"³⁶.

Termal tesislerde de, kür merkezinin fazla bir geçmişi yoktur. Sadece doğal kaynaklar ve çamur banyolarından yararlanmak suretiyle inşa edilen binalara sonradan bu merkezler eklenerek doluluk oranları artırılmaya çalışılmıştır. Gerçekten de sağlık turizmine yöne-

³⁴N.HACIOĞLU, Turizm Pazarlaması 2 (1991) 72

³⁵M.E.AYDIN, Anatolia, 1993, 27-30.

³⁶a.g.e. 27.

len turistler termal turizminin yanında kür hizmetlerini de talep etmektedirler. Kür merkezlerinden yoksun termal işletmeleri, bunun olumsuz etkilerini kâr oranlarındaki düşüşlerde görmektedirler. Günümüzde yeni yapılaşma özelliği gösteren termal merkezlerde, kür tesisleri kurularak gelen turistin çok amaçlı ünitelerden yararlanabilmesi sağlanmaktadır.

Termal turizmde diğer bir sorun olan altyapı, planlı bir yerleşim alanı oluşturabilmek amacıyla daha dikkatle ele alınması gereken bir husustur. Alt yapı problemlerinin sonradan ortaya çıkardığı sorunlar, işletmeciler tarafından farkedilerek düzeltme yoluna gidilmiştir.

Kaynak sularından verimli yararlanabilmek ve atık maddelerin bunlara karışmasını önleyebilmek için altyapı, düzenli ve kullanıma uygun, sağlıklı olarak yapılmalıdır. Tesisin kuruluşundan önce, alt yapı uzmanları tarafından sunulacak raporlar dikkatle ele alınıp uygun olan model geliştirilmelidir. Yapılacak tesisatın ileriye dönük olması, talep artışlarına karşı sorun yaratılmasını önleyecektir.

Kaynak rezervlerinin yeterince analiz edilememesi, ileride yaşanabilecek sıkıntıların habercisidir. Son yıllarda jeoloji mühendisleri tarafından kaynak rezerv tahminleri yapılmakta ve suyun özellikleri (tat, koku, içerik vs.) ortaya çıkarılmaktadır.

"Yerin çok derinlerinde nötron ve proton halinde bulunan parçacıklar, rastladıkları madenleri değiştirir, onların birçoğunu radyoaktif yapar, yeryüzünde bulunmayan ve uzun süre duramayan cisim-

leri meydana getirirler. Yer üstünde, olağan olarak, rastlanamayan bu cisimleri ancak kaphca ve maden suları kaynak yerlerinden bulmak mümkündür. Böylece kaphca suları, yerin üstüne çıktıktan bir süre sonra bu özelliklerini kaybederek normal eriyikler haline geçerler. İşte bu nedenle kaphca ve maden suları, ancak dipten yerin üstüne çıktıkları yerlerde kullanılırlarsa faydalı olurlar³⁷.

Plansız yapılaşma termal turizmini girdaba sürükleyen sorunlardan birisidir. Plansız yapılaşma, sağlık hizmeti sunan bir tesis için daha fazla tehlike ortaya çıkaracaktır. Yeni yapımı düşünülen binaların, buhar, ısı gibi fizyolojik etkenlere karşı daha sağlam yapılması gerekmektedir.

³⁷R. İZBIRAK, Türkiye (1984) 133.

leri meydana getirirler. Yer üstünde, olağan olarak, rastlanamayan bu cisimleri ancak kaplıca ve maden suları kaynak yerlerinden bulmak mümkün olur. Böylece kaplıca suları, yerin üstüne çıktıktan bir süre sonra bu özelliklerini kaybederek normal eriyikler haline geçerler. İşte bu nedenle kaplıca ve maden suları, ancak dipten yerin üstüne çıktıkları yerlerde kullanılırlarsa faydalı olurlar"³⁷.

Plansız yapılaşma termal turizmini girdaba sürükleyen sorunlardan birisidir. Plansız yapılaşma, sağlık hizmeti sunan bir tesis için daha fazla tehlike ortaya çıkaracaktır. Yeni yapımı düşünülen binaların, buhar, ısı gibi fizyolojik etkenlere karşı daha sağlam yapılması gerekmektedir.

³⁷R. İZBIRAK, Türkiye (1984) 133.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TERMAL TURİZMİ

I. TÜRK TERMALİZMİNİN TARİHÇESİ

Anadolu'nun şifalı sıcak-soğuk suları, çok eski zamanlardan beri birtakım hastalıkların tedavisinde kullanılmıştır. Anadolu'da yaşayan ve devlet kuran ilkçağ insan toplulukları; Hititler'in, Frigler'in, Helenler'in, Romalıların şifalı su kaynaklarından yararlandıkları bilinmektedir. O çağlarda yazılan tarihsel olaylardan, şairlerden, efsanelerden, arkeolojik incelemelerden, kaplıca binalarının kalıntılarından bu sonuca varılmaktadır³⁸.

Şimdiye kadar yapılan araştırmalar, ilkçağ insanların kaplıca tedavisinden yararlandıklarını, ancak bunun bilimsellikten ziyade, tesadüfi bir düşünceyle gerçekleştirdiklerini göstermektedir. Anadolu'da kurulan medeniyetlerin de kaplıca tedavisinden yararlandıkları bilinmektedir. Bu tedavinin başlamasının, şifalı sulara bulunan özelliklerin (ısı, tad v.s.) insanların ilgisini çekmesiyle başladığı sanılmaktadır.

Anadolu tarihinde su tedavisinin büyük yeri vardır. Hieropolis gibi bazı eski şehirlerin kurulmasını sağlayan Denizli-Pamukkale sıcak şifalı sularıyla, Bergama'da Asklepyon ve inancı, bu tedavinin kanıtı olarak günümüze kadar gelmiştir³⁹.

³⁸ÇORUH, (bk. dn. 20) 119.

³⁹T T O, (bk. dn. 19) 83.

Türkiye'de bulunan zengin şifalı su kaynaklarının eski çağlarda da kullanıldıkları bilinmektedir. Halen kullanılan kaplıcaların dışında daha birçok şifalı su kaynağının olduğu, fakat zamanla bunların yok oldukları tahmin edilmektedir.

"Osmanlı Türkleri de, sağlık etkenliği olan sulara Romalılar ve Selçuklular gibi büyük önem vermişlerdir. Osmanlıların Anadolu'da ve Avrupa'da eski çağlardan ve Selçuklulardan kalma pek çok kaplıcayı onarıp, bunlara yenilerini eklemeleri, İmparatorluğun yükselme devrine rastlar. Duraklama ve gerileme dönemlerinde bu önem azalmıştır. Türkler Romalılardan kalma havuz banyolarına akarsulu kurnalar ilave etmek suretiyle onları geliştirerek batılı ve doğulu seyahat yazarlarının hayranlığını kazanmışlardır"⁴⁰.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra da, Türkler dini inanış ve özellikleri itibarıyla kaplıcalara önem vermişlerdir. Atatürk Yalova Kaplıcaları'nı gezerek, burası hakkında bilgi toplamıştır. Daha sonra bu kaplıcanın, şifalı su açısından oldukça zengin olduğunu öğrenen Ulu Önder, gerekli yatırımların yapılmasını sağlamıştır. İzmir, Bursa ve İstanbul'daki kaplıcalar, Türkiye'de modern kaplıca anlayışına öncülük yapmışlardır.

Türkiye'de kaplıca tedavisinde gerçek ilk bilimsel adım, Atatürk önderliğinde atılmıştır. 1933'te yaptığı Üniversite Reformu'nda, tek tıp fakültesi olan İstanbul Tıp Fakültesi'nde 1938 yılında "Hidro-Klimatoloji Kürsüsü"nü oluşturarak, kaplıca hekimliğinin Türkiye'deki

⁴⁰KAYA,10.

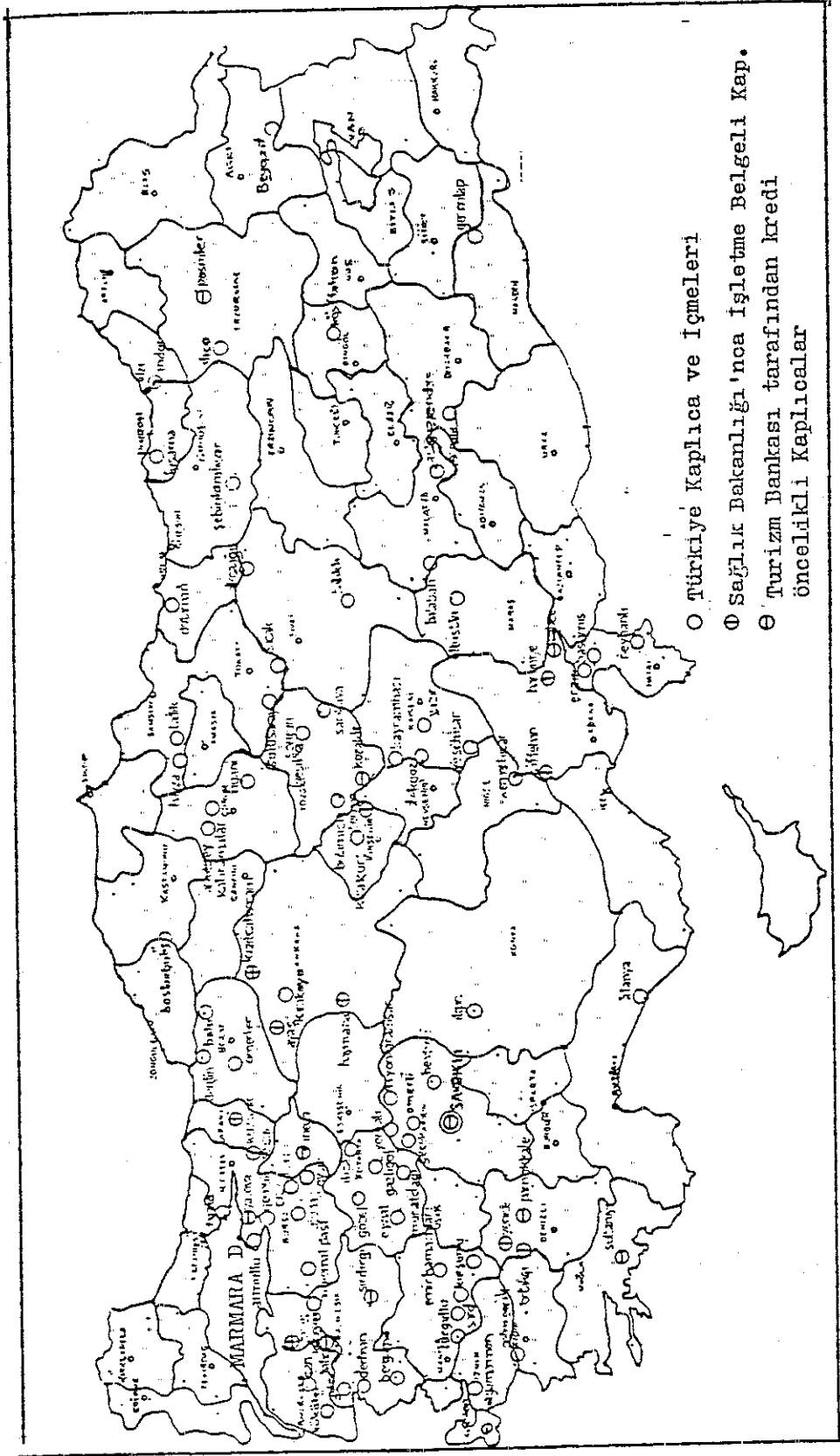
temelini oluşturmuştur. Prof.Dr.Nihat Reşat Belger'in başkanlığındaki bu kürsü, 1963 yılında yayınlanan uzmanlık tüzüğü gereğince, uzman yetiştirmeye de başlamıştır. Çağdaş tıbbın gelişimi doğrultusunda 1975 yılında "Tıbbi Ekoloji ve Hidro-Klimatoloji" adını alan birimin 15 Eylül 1983 tarihindeki Yükseköğretim Kurulu'nun kararı ile "Anabilim Dalı" olarak, eğitim ve öğretim devamına imkân sağlamıştır. Bu kararlar, anabilim dalı, tıpta uzmanlık verdiği gibi, jeoloji, meteoroloji mühendisleri, ekolog, hidrobiyolog, kimyager ve fizikçilere lisansüstü, doktora eğitimi verme hakkına da sahip olarak çağdaş bir seviyede üniversite düzeyi sağlamıştır. "23 Kasım 1983 tarihinde uygulamaya giren kanunla, Tıbbi Ekoloji ve Hidro-Klimatoloji Kürsüsü ana uzmanlık verme hakkını sürdürerek, ülkenin gereksinimi olan kaplıca hekimleri yetiştirmektedir"⁴¹.

Özellikle 1982 yılından sonra, Türkiye'deki kaplıcalarda yenileştirme çalışmaları hız kazanmıştır. Har.1'de Türkiye'deki işletme belgeli termal tesisler gösterilmiştir.

Gerek yetişmiş uzman personel açığı ve gerekse kuruluş itibarıyla bazı sorunlarla karşı karşıya kalan bu tesisler, artık ülke turizminin gelecekteki hedefleri arasında yer almaktadırlar. Ayrıca, toplam turizm gelirleri arasında da küçümsenemeyecek bir paya sahiptirler.

⁴¹N.ÖZER, Anatolia, 1991, 35-39.

Har. 1



II. TÜRKİYE'NİN KAYNAK SULARININ POTANSİYELİ VE SINIFLANDIRILMASI

A. KAYNAK SULARIN POTANSİYELİ

Türkiye jeotermal kuşak üzerinde bulunmaktadır. Bu kuşağın özelliği olarak, şifalı kaynak suları açısından oldukça zengindir. Ülkenin jeolojik konumu genel olarak değerlendirildiğinde Kuzey'de yoğun sıcak su kaynaklarının bulunduğu, Orta ve Doğu kısımların volkanik alanlarında ve Batı Anadolu'nun bir kısmında şifalı su kaynaklarının varlığı bilinmektedir.

Türkiye'nin maden suyu potansiyeli, MTA'nın elindeki verilere göre 63331 litre/gün'lük bir debiye sahiptir. Bu da günde 300 milyon şişelemeye karşılık gelmektedir. Ancak, maden suyu pazarına bu potansiyelin yalnız %20'lik bir bölümü yansımaktadır⁴².

Daha önce de belirtildiği gibi, Türkiye çok zengin maden suyu ve şifalı su kaynaklarına sahiptir. Yapılan çalışma ve araştırmalara bakıldığında, 600'ü aşkın maden suyu ve şifalı su kaynağının olduğu görülmektedir.

Yine MTA'nın yaptığı araştırmalara göre, 325 dolayında su kaynağının bulunduğu ve sıcaklıklarının da 102 °C ile 30 °C arasında olduğu saptanmıştır. Tabii sıcak su kaynağı yanında bazı yerlerde "fumerol" adı verilen doğal buhar çıkışları da görülmektedir. Bunlar-

⁴²N ŞENTÜRK, Anatolia, 17/18, 1991, 13-14.

dan biri de Denizli-Kızıldere'de bulunmaktadır. Bu sahada daha önce şifa amacıyla olan yararlanma, elektrik üretimi, sera ısıtılması, kimyasal madde üzerinde üretim yapılması gibi çok amaçlı hale dönüştürülmüştür. Böyle bir entegre kullanım, jeotermal kaynakları ekonomik ve daha çok yararlı hale getirmektedir⁴³.

İstatistikî bilgiler gözönüne alındığında, kaynak zenginliği açısından dünya ülkeleri arasında ilk 10'a girmeyi başaran Türkiye, kaynak su özellikleri (miktar, debi, kimyasal özellikler vs.) itibarıyla dünyada ilk sırayı alabilecek konumdadır. Bu, ülkenin termal su potansiyelinin yanında termal turizm potansiyelinin de zenginliğine işarettir. Zira üç tarafı denizlerle çevrili, Asya ve Avrupa kıtaları arasında, doğal, kültürel ve tarihi güzelliklere sahip Türkiye'de şifalı kaynak su haznesi de oldukça fazladır. Yapılan kabaca hesaplamalara göre, ülkemiz kaynak suları bir günde bir milyon civarındaki ziyaretçinin talebine cevap verebilecek düzeydedir. Bu hesaplamalarda, boşa akan kaynak suları ve kaynak su kaçakları gözönüne alındığında daha büyük bir rakam ile karşılaşılacaktır.

Kaynak su potansiyelinin fazla olması termal turizm merkezlerinin de artmasına önayak olacaktır. Mantıksal yaklaşımla bu düşünce tarzının doğru olması gerekir. Fakat günümüzde, Türkiye bu konuda bir hayli geride kalmıştır. Zamanında gerekli yatırımların yapılmaması ya da yetersiz olarak yapılması ve bu alandaki tanıtım yetersizliği gibi sebepler, ülkenin hakettiği noktaya ulaşmasını engellemiştir.

⁴³Ş.ŞİMŞEK, Anatolia 17/18, 1991, 5-9.

Eski kaynak alanlarında yeni sondajlar yapılarak "debi miktarı" artırılmaya çalışılmaktadır. Bugüne kadar yapılan araştırma ve sondajlar sonunda 2-3 lt/sn debisi olan mineralize termal kaynakların civarına yeni kuyular açılarak 25-60 lt/sn debi'de üretim yapılan yeni termal sistemler yaratılmış ve mevcut potansiyel büyük ölçüde artırılmıştır. Ayrıca termalizmde, kaynak suların entegre olarak ısı enerjisine dönüştürülmesiyle bunun ısıtma ve diğer konularda kullanılması nedeniyle termal su talebi arttığında mevcut sondajlar da buna bağlı olarak her gün artmaktadır. Bu nedenle, mevcut potansiyel belli alanlarda hızla artmaya devam etmektedir⁴⁴.

B. KAYNAK SULARIN SINIFLANDIRILMASI

a. Kimyasal Özelliklere göre Sınıflandırma

Türkiye kimyasal içerikleri açısından en zengin şifalı kaynak sulara sahip ülkelerden birisidir. Bu özelliğinden dolayı, tedavi alanında da söz sahibi ülkelerin arasında yer almaktadır. Kaynak sularının oluşumu, kimyasal içerikleri açısından birbirinden ayrımları veya benzerlikleri gibi hususlar, o ülkenin jeoloji ve maden mühendislerince, Enerji Bakanlığı ile Turizm Bakanlığı'nın ortak çalışmaları çerçevesinde belirlenir.

Kaynak sularının oluşumunda en önemli varsayım; yağmur ve kar sularının yerin derinliklerine kadar inerek, özellikle sönmüş ya-

⁴⁴ÖZBEK, 18.

nardağlar çevresinde toplanıp, daha sonra bir çatlaktan veya suni bir girişim sonucu açılan kuyulardan yeryüzüne çıkmasıdır. Bu sular derinliklere inerken bir takım mineral ve çözeltili maddeleri bünyelerine alırlar. Bu maddeler sulara kimyasal özellik kazandırır. "Vadoz" sular da denilen bu tip sular, yerin derinliklerine göre farklı ısılar kazanırlar. Yerin derinliklerine inmek kaynak suların ısı kazanmaları için yeterli sebep değildir. Aynı zamanda, iklimatik ve meteoroloji ile ilgili konular da bu ısı üzerinde etkili olurlar.

Yine kaynak sularının, yeryüzünün oluşumunda meydana gelen magma tabakasının yeraltı sularına ısı kazandırarak yeryüzüne bir takım çatlaklardan çıktığı varsayımı da savunulmaktadır. "Juvenil" denilen bu kaynak su tipleri oluşurken buhar şeklindedir.

Türkiye kaynak sularının her iki farklı oluşumu da kapsadığı bilinmektedir.

Kaynak suların kimyasal ayrımı yapılırken, her ülke kendine göre bir standart uygulamaktadır. Bu ise, ülkeler arasında, kaynak sularının sınıflandırılması açısından farklılıklar yaratır. Türkiye'de bu standartlama MTA Enstitüsü'nce gerçekleştirilmektedir.

Balneoterapide kullanılan doğal suyun bazı fiziksel ya da kimyasal niteliklere sahip olması gerekir. Bu nitelikler şu şekilde sıralanırlar⁴⁵:

⁴⁵BAŞAK-KARAGÜLLE, (bk. dn. 24) 27-31 vd.

1. Doğal sıcaklığı 20 C'nin üzerindedir (Termal Sular).
2. Litresinde çözülmüş olarak toplam 1 g'm üzerinde mineral içerirler (Maden Suları).
3. Bazı özel maddeleri eşit değerlerinin üzerinde taşırlar.
4. Bazı doğal sular yukarıda sayılan üç şarttan birisini taşıyor olabilir, ama tedavi edici özellikleri bulunursa balneoterapide kullanılabilirler.

Bu özellikler aynı zamanda şifalı kaynak suların tanımını da vermektedir. Maden suların sınıflandırılmasında, içeriğindeki kimyasal bileşimler gözönünde tutulmalıdır. Yapılan analizlerle, litrede "mg" veya "gram" olarak belirtilen bu bileşimler esasında yeterli değildir. Mevcut anyon ve katyonların % Minival olarak verilmesi, suyun içindeki karakteristik unsurların ilk bakışta anlaşılmasına ve suyun özelliklerinin bilinmesine yarar. Farklı standartlamalarda ortak nokta; toplam minerilizasyon ve % minival değerleridir. Bu esaslara göre suya karakterini veren iyonlar kaynak suların kimyasal gruplanmasını sağlar:

- En az %20 minival üzerindeki iyonlara göre;

1. Klorürlü sular; a) Sodyum klorürlü,

b) Ca, Mg klorürlü.

2. Bikarbonatlı sular; a) Bunlara nadiren rastlanır,

b) Ca, Mg Bikarbonatlı.

3. Karbonatlı sular; a) Na sülfatlı,
b) MgSO₄, CaSO₄'lı sular.

Magnezyum sülfatlılara nadiren rastlanır.

- Eşit değer üzerindeki mineral ve gazlarla etkilli olan maden suları;

1. Demirli sular; Litresinde 20 mg'dan fazla demir varsa,
2. İyotlu sular; Litresinde 1 mg'dan fazla iyot varsa,
3. Kükürtlü sular; Litresinde 1 mg kükürt varsa,
4. Radyoaktif sular; Litresinde 18 nCi veya 50 Mach ünitesi emenasyonu mevcut ise,
5. Karbondioksitli sular; Litresinde 1000 mg'ın üzerinde serbest CO₂ varsa.

Bu kimyasal özellik taşıyan kaynak suları, Türkiye'nin çoğu bölgelerine farklı oran ve niteliklerde dağılmışlardır⁴⁶. Tabloda, Türkiye'deki şifalı kaynak suların bölgeler itibarıyla dağılımı verilmiştir. Kaynak sularını sıcaklıkları açısından sınıflandırmaktan amaç tedavide kullanılabilirlik düzeyinin ve içeriğindeki kimyasal madde oranının belirlenebilmesidir. Nitekim çok sıcak sularda, kimyasal maddelerin çözülebilirlik oranı daha fazla olacaktır. Çok sıcak sular yönünden en zengin bölgeler; Ege (31) ve Marmara (30) Bölgeleri'dir. Akdeniz Bölgesi'nde çok sıcak kaynak suyu bulunmamakta-

⁴⁶a.g.e. 29.

dır. Soğuk kaynak suları açısından ise, İç Anadolu Bölgesi (10) diğer bölgelere göre en zengin bölge olma özelliğine sahiptir.

Tb.2'de ise -bölgelere göre- kimyasal içerik açısından kaynak suların dağılımı gösterilmiştir. Tabloda, kimyasal özellikleri bakımından, bikarbonat (HCO_3^-)'lı, klor (Cl^-)'lu, hidrojen sülfürlü ve 1 gramın altında mineralizasyon içeren sular alınmıştır. Yine karışık mineral içeren kaynak suları da bu tabloda gösterilmiştir. Bunların haricinde kükürtlü hidrojen içeren suların -Türkiye genelinde- Ege Bölgesi'ndeki oranı %44'tür. Karbondioksit bakımından en zengin bölge İç Anadolu'dur. %40'lık orana sahip bu bölgeyi Ege Bölgesi ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi izler.

Tb.1

BÖLGELER	Soğuk Sular	Ilık Sular	Sıcak Sular	Çok Sıcak Sular	TOPLAM
MARMARA	7	8	8	30	53
EGE	5	17	28	31	81
İÇ ANADOLU	10	10	14	17	51
DOĞU VE G.DOĞU ANADOLU	4	7	8	5	24
KARADENİZ	4	4	3	3	14
AKDENİZ	1	3	2	-	6
TOPLAM	31	49	63	86	229

Kaynak: KAYA,12.

M. İLHAN / İZMİR / TÜRKİYE

Tablo geneline bakıldığında, en fazla kaynağın Ege Bölgesi'nde olduğu görülmektedir. Bu Bölgeyi 104 kaynakla İç Anadolu Bölgesi izlemektedir. Kaynak suyu açısından en fakir bölgeler Akdeniz ve Karadeniz Bölgeleridir. Kimyasal farklılıklardaki kaynak suların ülke genelindeki toplamı ise 371'dir. Yine, tablo geneline bakıldığında bikarbonatlı ve klorlu suların Karadeniz Bölgesi'nde, hidrojensülfürlü suların Akdeniz Bölgesi'nde, yine klorlu suların Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunmadığı görülür.

Tb.2

BÖLGELER	Toplam	Karışık	HCO ₃	Cl ⁻	SO ₄ ²⁻	OHgoment
MARMARA	76	26	17	7	7	19
EGE	124	50	22	28	3	21
İÇ ANADOLU	104	52	23	5	1	23
AKDENİZ	17	8	4	4	-	1
KARADENİZ	13	2	-	-	1	10
DOĞU VE G.DOĞU ANADOLU	37	15	16	-	1	5
TOPLAM	371	153	82	44	13	79

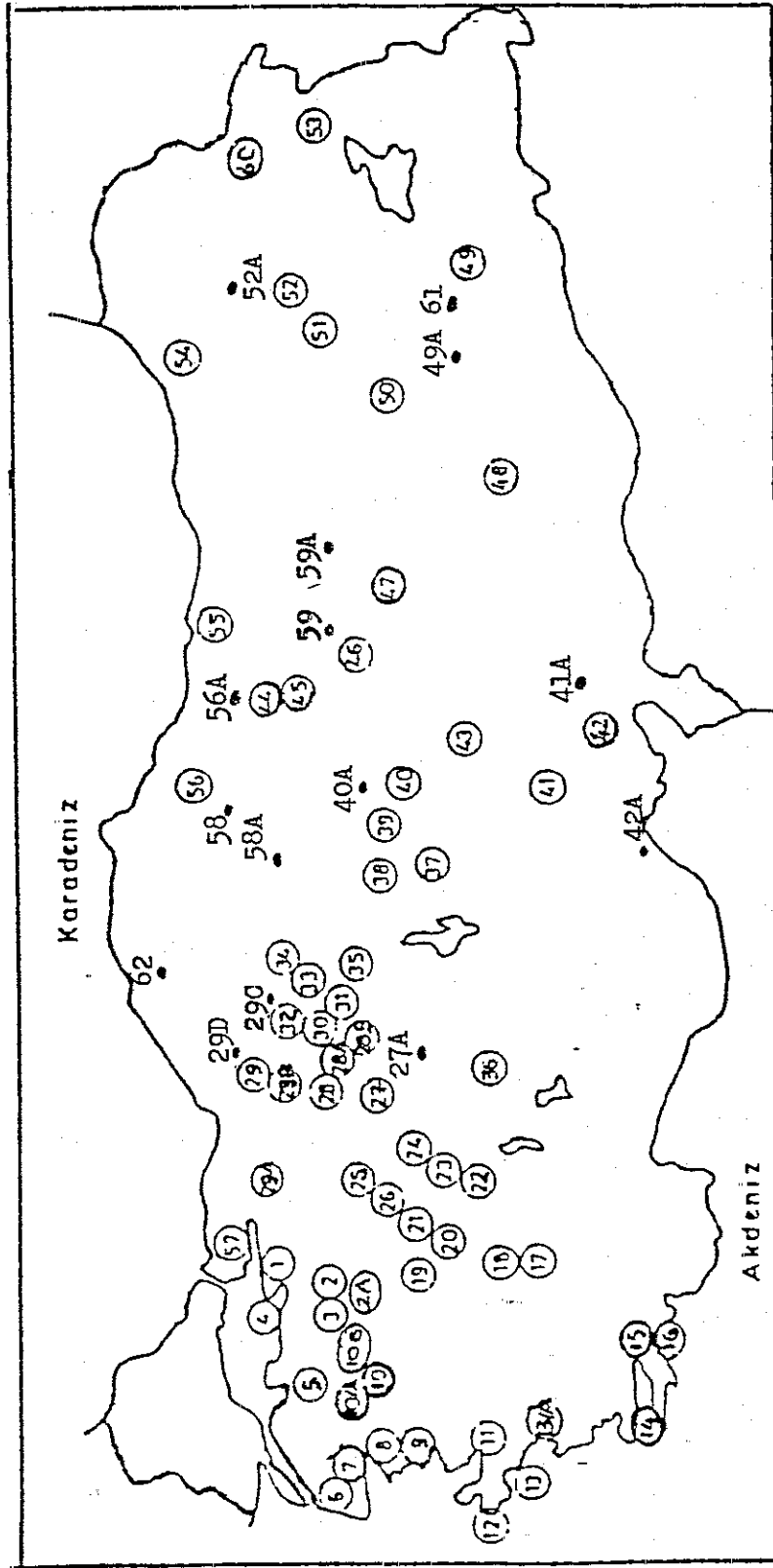
Kaynak: BAŞAK-KARAGÜLLE (bk. dn. 24) 30.

b. Buldukları İllere ve Tedavi Özelliklerine Göre Sınıflandırma

Bugün Türkiye'nin tüm bölgelerinde 400'ün üzerinde şifalı kaynak suların olduğu bilinmektedir. Bunlardan 80'inin tam anlamıyla "Termalizm"ın gereklerine uygun oldukları kabul edilmektedir. Kaplıcalardan bir kısmın çamur banyoları ile de hizmet sunmaktadır. Har.2'de Türkiye'deki önemli kaplıcalar rakamlarla gösterilmiştir.

Başta romatizma hastalıkları olmak üzere, deri, dolaşım, kadın, sindirim sistemi gibi rahatsızlıkların tedavisinde yararlanan bu kaplıcalar, Tb.3'te verilmiştir. Ayrıca, tablo üzerinde kaplıcaların sahip oldukları özellikleri (Banyo, içme ve çamur) de "x" işaretiyle belirtilmiştir.

Har. 2



Tb.3

Sıra No	Kaplıca Adı	Bulunduğu İl	Banyo	İçme	Çamur	Tedavi Özelliği
1.	Yalova Kap.	İstanbul	x	x		1,8,9,13
2.	Kükürtlü K	Bursa	x			
2/A.	Oylat K.	Bursa	x	x		1,8,9,13
3.	Eski K.	Bursa	x			1,3,5,6,8,9, 11,13
4.	Armutlu K.	Bursa	x	x		1,8,9,13
5.	Gönen K.	Balıkesir	x	x		1,2,8,9,13
6.	Kestanbol K.	Çanakkale	x	x		1,2,4,8,9,11
7.	Güre K.	Edremit	x			1,2,5,8,9,13
8.	Edremit D.K.	Balıkesir	x			1,3,4,7,13
9.	Dikili K.	İzmir	x			1,8,9,13
10.	Hisaralan K.	Balıkesir	x			1,5,11,13
10/A	Pamukçu K.	Balıkesir	x			1,4,7,9,13
10/B.	Kepekler K.	Balıkesir	x	x	x	1,2,3,4,7,8,13
11.	Balçova K.	İzmir	x			1,8,9,13
12.	Çeşme K.	İzmir	x	x	x	1,5,8,9,13
13.	Kuşadası D.K.	İzmir	x			1,2,3,4,13
13/A	Alangüllü K.	Aydın	x			1,2,3,4,13
14.	Bodrum K.K.	Muğla	x	x		1,2,8,9,13
15.	Köyceyiz S.K.	Muğla	x	x		1,3,4,8,9,13
16.	Köyceyiz S.K.	Muğla	x			1,3,4,8,9,13

17.	Pamukkale E.K	Denizli	x			1,3,4,8,9,13
18.	Pamukkale K.K	Denizli	x	x		1,3,8,9,13
19.	Simav En.K.	Kütahya	x			1,3,5,7,13
20.	Simav Gediz K	Kütahya	x	x		1,8,9,13
21.	Gediz K.D.K.	Kütahya	x	x		1,5,7,8,9
22.	Sandıklı H.K.	Afyon	x	x	x	1,5,6,7,8,9, 12,13
23.	Ömer-Gecek K.	Afyon	x	x		1,2,3,4,5
24.	Gazlıgöl K.	Afyon	x	x		1,2,3,4,5,13
25.	Harlek K.	Kütahya	x	x		1,8,9,13
26.	Yoncalı K.	Kütahya	x	x	x	1,7,8,9,13
27.	Sıcaksuları	Eskişehir	x			1,7,11,13
27/A.	Hasırcı İl.	Eskişehir	x			1,3,7,13
28.	Sarıcakaya K.	Eskişehir	x	x		1,6,7,9,11,13
28/A.	Yarıklı K.	Eskişehir	x			1,3,9,13
28.B.	Hamam K.Hisar	Eskişehir	x	x		1,7,8,9,13
29.	Büyük K.	Bolu		x		1,8,9,13
29/A	Akyazı K.	Sakarya	x			
29/B.	Mudurnu B.K.	Bolu	x	x		1,3,8,9,13
29/C.	Yeniçağa K.	Bolu				
29/D.	Derdin K.	Bolu				
30.	Beypazarı D.K	Ankara	x	x		1,2,5,7,8,9
31.	Ayaş K.	Ankara	x			1,5,7,8,13
32.	Ayaş K.K.	Ankara	x			1,3,6,8,13

33.	K.Hamam K.	Ankara	x			1,3,6,8,13
34.	Seyhamamı K.	Ankara	x	x		1,8,9,13
35.	Haymana K.	Ankara	x	x		1,3,4,8,9,13
36.	İlgin K.	Konya	x	x		1,7,9,13
37.	Terme K.	Kırşehir	x	x		1,8,9,13
38.	Çiçekdağı K.	Kırşehir	x	x		1,3,6,7,8,13
39.	Kozaklı K.	Nevşehir	x	x		1,2,7,8,9,13
40.	Cavlak K.	Yozgat	x	x		1,3,6,7,8,9,13
40/A.	Sarıkaya K.	Yozgat	x	x		3,8,13
41.	Çiftahan K.	Niğde	x	x		1,2,8,9,13
41/A.	Zığa K.	Niğde	x	x		1,2,5,8,9,13
42.	Haruniye K.	Adana	x	x		1,2,8,9,13
42/A.	Mersin K.	Mersin	x	x	x	1,2,5,7,8,9,13
43.	Bayramhacı K.	Kayseri	x	x		1,2,5,7,8,9,13
44.	Gözdek K.	Amasya	x	x		1,9,13
45.	Terziköy K.	Amasya	x	x		1,8,9,13
46.	Sarıçermik K.	Sivas	x	x		1,8,9,13
47.	Balıklı Ç.K.	Sivas	x	x		1,2,8,9,11,13
48.	Çermik K.	Diyarbakır	x	x		1,2,4,9,13
49.	Billuris K.	Siirt	x	x		1,2,5,10
49/A..	Hista K.	Bingöl	x			1,2,4,5,
50.	Kös K.	Bingöl	x	x		1,3,5,7,8
51.	Ilıca K.	Erzurum	x			1,2,7,9,13
52.	Pasınler K.	Erzurum	x			1,7,8,9,13

53.	Erciş Yıl.K.	Van				
54.	Ayder K.	Rize	x			1,2,5,7
55.	Fatsa K.	Ordu	x	x		1,9,11
56.	Havza K.	Samsun	x	x		1,5,8,9,
56/A.	Ladik K.	Samsun	x	x		1,6,9,13
57.	Tuzla İçm.	İstanbul		x		6,8,13
58.	Çavundur K.	Çankırı	x	x		1,3,8,9,13
58/A.	Figani K.	Çorum	x	x		1,9,13
59.	Reşadiye K.	Tokat				
59/A.	Sulusayan K.	Tokat				
60.	Diyadin K.	Ağrı	x	x		1,2,3,4,8,9,13
61.	Çukur K.	Bitlis	x		x	1,4,8,9,13
62.	A.Çayır K.	Zonguldak	x	x		1,5,7,8,9,13

Kaynak: A. ERSOY, Skylife Dergisi, 1983, 82-83.

Tb.3'le İlgili Açıklamalar:

- Mineralize termal suların ve bunlara ait çamurların olumlu etki yaptığı başlıca hastalıklar ve tabloda gösterildiği rakamlar:

1. Romatizmal Hastalıklar
2. Deri Hastalıkları
3. Dolaşım ve Kalp Hastalıkları
4. Solunum Yolu Hastalıkları
5. Kadın Hastalıkları
6. İç Salgı Sistemi Hastalıkları

7. Sinir Sistemi Uyarılması
8. Sindirim Sistemi Hastalıkları
9. Göz Hastalıkları
10. Bel Ağrıları
11. Ameliyat Sonrası Hastalıkları
12. Kireçlenme ve Kemik Hastalıkları
13. Metabolizma Bozuklukları

c. Önem ve Öncelik Derecelerine Göre Sınıflandırma

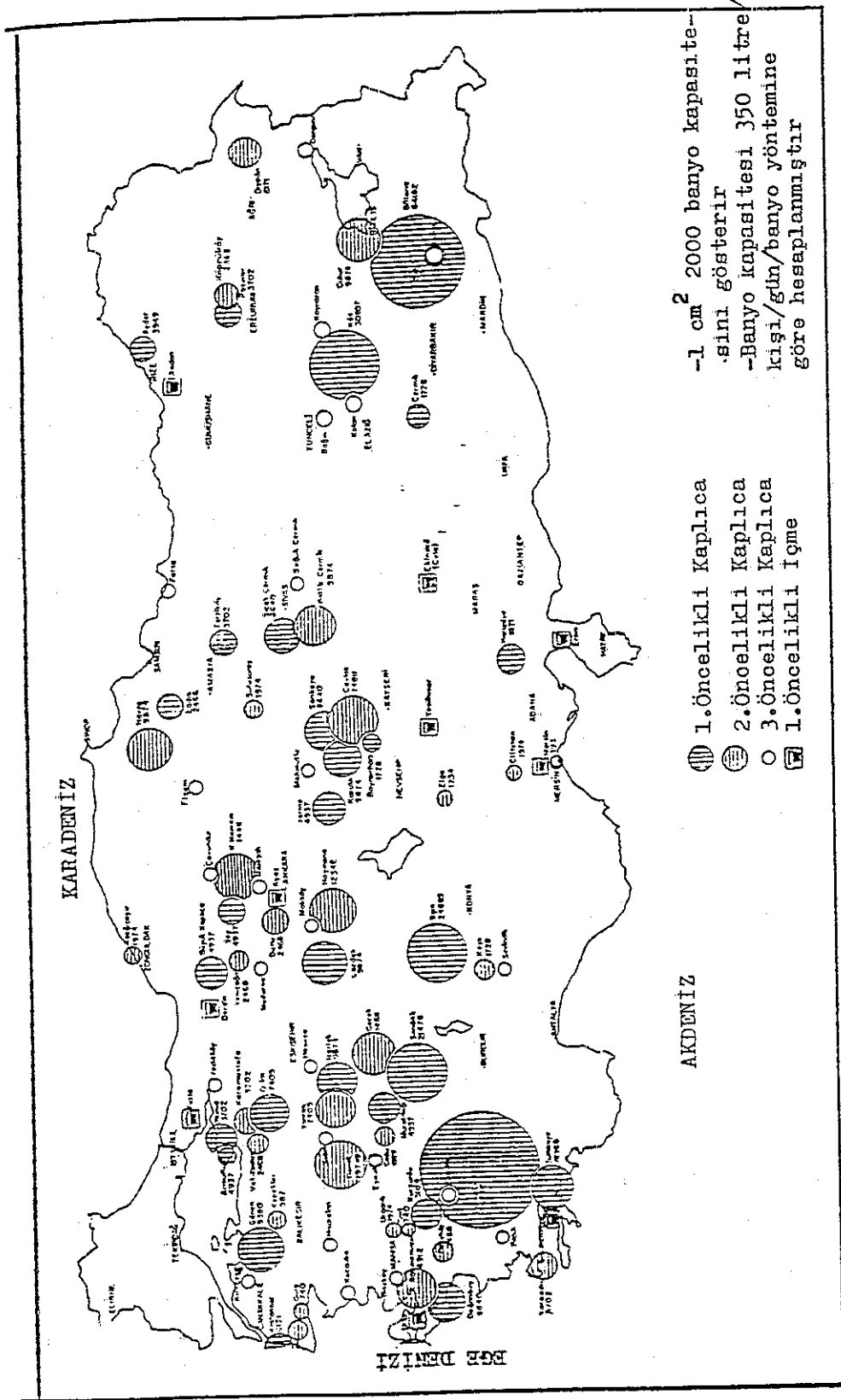
Kaynak suların önem ve öncelik derecelerine göre sınıflandırılmalarında, bazı standartlar gözönüne alınır. İlk olarak kaynak suyun yeterli "debi"ye ve gerekli kimyasal özelliklere sahip olması şartı aranır.

Yine kaynak suların sınıflandırılmasında, Akım Değeri (litre/sn) ve günlük kullanım kapasitesi de gözönüne alınır.

Har.3'te, Türkiye'nin kaplıca olanakları ve öncelik durumları görülmektedir. Dikey çizgilerle daire içerisinde gösterilen kaplıcalar birinci öncelikteki kaplıcalar, yatay çizgili dairelerle gösterilen kaplıcalar ikinci öncelikteki kaplıcalar ve boş dairelerle gösterilen kaplıcalar ise üçüncü öncelikli kaplıcalardır. Haritadaki rakamlar, kaplıcının banyo kapasitesini gösterir (Kişi/gün).

Kaynak suların önem ve öncelik derecelerine göre sınıflandırılmaları beş grupta ele alınır:

Har.3



AKDENİZ

KARADENİZ

1. Birinci derecede önemli ve öncelikli kaplıcalar,
2. İkinci derecede önemli ve öncelikli kaplıcalar,
3. Üçüncü derecede önemli ve öncelikli kaplıcalar,
4. Birinci derecede önemli ve öncelikli içmeler,
5. Radyoaktif özelliği taşıyan başlıca maden suları ve çamurlar.

Tb.4, 5, 6, 7 ve 8'de önem ve öncelik sınıflandırılmasına giren kaplıcalar, günlük kapasitelerine (Litre/kişi/gün) ve akım değerlerine (Litre/sn) göre gösterilmiştir "x" işaretli kaplıcalar radyoaktif özelliğine sahiptir.

Yine kaynak değerlerinin belirlenmesinde; doğal yapı, iklim, yerleşim olanakları, alt-üst yapı ve ulaşım gibi etmenler gözönünde tutulur. Son yıllarda bu standartların kapsamına yatırım olanakları da alınmaktadır. Bölgenin turizm merkezi olabilmesi, kaynak rezervlerinin zenginliği ve kaynak çeşitliliği gibi unsurlar da bu çeşit sınıflandırmalarda gözönünde tutulurlar. Tb.4'te, birinci derecede önemli ve öncelikli kaplıcalar verilmiştir.

Tb.4

KAPLICANIN YERİ VE ADI	Akım Değeri (litre/sn)	Banyo Kapasite (350/lt/kişi/gün)
1. Adana-HARUNİYE	25	6.171
2. Afyon-SANDIKLI (x)	87	21.476
3. Amasya-TERZİKÖY	15	3.702
4. Ankara-SEY	20	4.937
5. Balıkesir-GÖNEN	38	9.380
6. Bingöl-KÖS (x)	125	30.857
7. Bolu-BÜYÜK KAP.	20	4.937
8. Bursa-ARMUTLU	20	4.937
9. Bursa-OYLAT	30	7.405
10. Çanakkale-KESTANBOL (x)	25	6.171
11. Denizli-PAMUKKALE (x)	400	98.742
12. Diyarbakır-ÇERMİK	7	1.728
13. Erzurum-PASINLER(x)	15	3.702
14. Eskişehir-ÇARDAK (x)	40	9.874
15. İstanbul-YALOVA	15	3.702
16. İzmir-ÇEŞME VE ŞİFNE	50	12.342
17. İzmir-DOĞANBEY	35	8.640
18. Kayseri-BAYRAMHACI (x)	7	1.728
19. Kırşehir-TERME	20	4.937
20. Kütahya-HARLEK	40	9.874
21. Kütahya-MURATDAĞI (x)	20	4.937
22. Konya-ILGIN (x)	100	24.685
23. Manisa-KURŞUNLU	21	5.184
24. Muğla-SULTANIYE (x)	42	10.368
25. Nevşehir-KOZAKLI (x)	40	9.874
26. Samsun-LADİK (x)	10	2.468

27. Sirt-BİLLORİS	260	64.182
28. Sivas-S.ÇERMİK	35	8640
29. Rize-AYDER (x)	16	3.949
30. Yozgat-SARIKAYA (x)	35	8.640
TOPLAM	1.613	398.180

Kaynak: ÜLKER,59.

Tb.5

KAPLICANIN YERİ VE ADI	Akım Değeri (litre/sn)	Banyo Kapasite (350/lt/kışı/gün)
1. Afyon-GECEK	60	14.811
2. Ağrı-DİYADİN	25	6.171
3. Ankara-DUTLU (x)	10	2.468
4. Ankara-HAYMANA	50	12.342
5. Ankara-KIZILCAHAMAM	60	14.811
6. Bahkesir-KEPEKLER (x)	4	987
7. Balıkesir-GÜRE	3	740
8. Bitlis-ÇUKUR	40	9.874
9. Bolu-YENİÇAĞA	10	2.468
10. Bursa-BADEMLİBAHÇE (x)	15	3.702
11. Bursa-VAKIFBAHÇE (x)	10	2.468
12. Çanakkale-K.ÇETMİ	10	2.468
13. Erzurum-KÖPRÜKÖY	12	2.962
14. İzmir-AGAMEMNON	28	6.912
15. İzmir-DEREKÖY	10	2.468
16. Kütahya-DERELİ	80	19.748
17. Kütahya-GEDİZ	8	1.974
18. Kütahya-YONCALI (x)	30	7.405
19. Konya-KÖŞK	7	1.728
20. Manisa-SART	3	740

21. Manisa-URGANLI	8	1.974
22. Mersin-MERSİN	2	493
23. Muğla-KARAADA	15	3.702
24. Niğde-ÇİFTEHAN	8	1.974
25. Niğde-ZİGA	5	1.234
26. Tokat-SULUSARAY	8	1.974
27. Samsun-HAVZA	40	9.874
28. Sivas-BALIKLIÇERMİK	40	9.874
29. Yozgat-CAVLAK (x)	60	14.811
30. Zonguldak-A.ÇAYIR (x)	8	1.974
TOPLAM	669	165.147

Kaynak: ÜLKER 60.

Tb.5'te Türkiye'nin ikinci derecede önemli ve öncelikli kaplıcaları gösterilmiştir. 30 kaplıcının alındığı ikinci derecede öncelikli kaplıcalar arasında en fazla akım değerine sahip olan kaplıca Kütahya-Dereli Kaplıcası'dır (80 lt/sn). Tb.6'da üçüncü derecede önemli ve öncelikli kaplıcalar verilmiştir.

Türkiye'deki önemli ve öncelikli kaplıcaların yanında, önemli içmeler de vardır. İçmelerin önem ve öncelikleri açısından sınıflandırılmalarında kaynakların (içme) akım değerleri, kimyasal içerik açısından zenginlikleri ve geliştirilmeye yatkınlıkları gözönünde tutulur. Tablo 7'de Türkiye'deki birinci derecede önemli ve öncelikli içme kaynakları ve buldukları yerler gösterilmiştir.

Tb.6

1. Ankara-MALİKÖY
2. Ankara-MELİKŞAH
3. Bahkesir-HİSARALAN
4. Bolu-MUDURNU
5. Çanakkale-KIRKGEÇİT
6. Çankırı-ÇAVUNDUR
7. Çorum-FİGANİ
8. Elazığ-KOLAN
9. Eskişehir-HASIRCA
10. İzmir-KOCAOBA
11. İzmir-BOZKÖY
12. İzmit-YAZLIKKÖY
13. Manisa-SARIKIZ
14. Muğla-BOZÜK
15. Muş-KAYNARCA
16. Kırşehir-MAHMUTLU
17. Konya-SEVİNDİK
18. Kütahya-GÖBEL
19. Kütahya-EYNAL
20. Ordu-FATSA
21. Sırt-HİSTA
22. Sivas-SOĞUKÇERMİK
23. Tunceli-BAĞIN
24. Van-DERGEZİN

Kaynak: ÜLKER,61.

Tb.7

1. Ankara	AYAŞ İÇMELERİ
2. Bolu	DERDİN İÇMELERİ
3. Hatay	ERZİN İÇMELERİ
4. İstanbul	TUZLA İÇMELERİ
5. İzmir	URLA İÇMELERİ
6. K.Maraş	EKİNÖZÜ İÇMELERİ
7. Kayseri	YEŞİLHİSAR İÇMELERİ
8. Mersin	MERSİN İÇMELERİ
9. Muğla	SULTANIYE İÇMELERİ
10. Rize	ANDON İÇMELERİ

Kaynak: ÜLKER,62.

Tb. 4, 5, 6, 7 ve 8'de Türkiye'deki kaplıcalar, önem ve öncelik derecelerine göre, buldukları illerin alfabetik sıralarına göre gösterilmiştir. Bu sınıflandırmalarda, kaplıca sularının "akım değerleri" ve "banyo kapasiteleri" gözönünde tutulmuştur. Tablolarda yer alan kaplıcaların kuruluş yerleriyle ilgili özellikleri, öncelik derecelerinin belirlenmesinde etkin bir rol oynamamışlardır.

Tb.8'de radyoaktif özelliği taşıyan kaplıcalar ve çamur banyoları gösterilmiştir. Tablodaki veriler; İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıbbi Ekoloji ve Hidro Klimatoloji Kürsüsü'nün 1976 yılında yaptığı araştırma sonucunda tesbit edilmiştir.

Tb.8

Kaynağın Yeri ve Adı	Eman/Litre
1. Afyon-SANDIKLI KAPLICASI	25-73
2. Ankara-AYAŞ KAPLICASI	50.1
3. Ankara-DUTLU KAPLICASI	23.6-856
4. Balıkesir-KEPEKLER K.	53.8-109.6
5. Balıkesir-EMENDERE K.	23.2-82.8
6. Balıkesir-GÖNEN-EKŞİSUYU K	53.1
7. Bingöl-KÖS KAPLICASI	21
8. Bursa-KARAMUSTAFA K.	48.3
9. Bursa-VAKIFBAHÇE KAPLICASI	33.2
10. Çanakkale-KESTANBOL K.	23.1-26.8
11. Erzurum-PASINLER KAPLICASI	24.8
12. Eskişehir-ÇARDAK KAPLICASI	33.3
13. Kayseri-BAYRAMHACI K.	102.4
14. Kütahya-DERELİ KAPLICASI	14.2
15. Kütahya-MURATDAĞI K.	23
16. Kütahya-YONCALI KAPLICASI	21.9
17. Denizli-PAMUKKALE KAPLICASI	14.8
18. Konya-ILGIN KAPLICASI	22.1
19. Mersin-MERSİN KAPLICASI	24.4-49.7
20. Muğla-SULTANIYE KAPLICASI	21-126
21. Nevşehir-KOZAKLI KAPLICASI	165-855
22. Samsun-LADİK KAPLICASI	14.5
23. Rize-AYDER KAPLICASI	21.4
24. Yozgat-CAVLAK KAPLICASI	16
25. Yozgat-SARIKAYA KAPLICASI	37.9-53.7
26. Zonguldak-KARAÇAYIR K.	25

Çamurlar	Eman/kg "Rd 222"
Bahkesir - KEPEKLER ÇAMURSUYU	20.7
Çanakkale-KESTANBOL ÇAMURSUYU	40
Sandıklı-KADIN ÇAMURSUYU	25
Mersin-MERSİN ÇAMURSUYU	24.4-49.7

Kaynak: ÜLKER,63.

Tabloların hepsinde belirtilmiş olan değerler, geçen zaman içinde, önemli bir değişikliğe uğramamışlardır. Yine bu zaman içinde, tablolarda yer alabilecek öncelikte yeni kaynak suları bulunmamıştır.

III. TÜRKİYE'DEKİ TERMAL TESİSLERİN YERLEŞİM

ÖZELLİKLERİ

Günümüzde doğal kaynaklara yönelik tedavi yöntemi yaygınlaşmıştır. Teknolojik gelişmelerin yanında modern tıbbın avantajlarının yanına, kimyasal içerikteki kaynak suların fonksiyonları da eklenerek birçok hastalığın tedavisi yapılabilmektedir.

Avrupa'da termal turizmi konusunda önemli adımlar atılırken, Türkiye bu konuda umulan gelişmeyi gösterememiştir. Termal turizm tesisleri devamlı olarak yenilenmek zorundadır. Nitekim, Türkiye'de çoğu termal tesisinde şimdiye kadar herhangi bir iyileştirme çalışması yapılmamıştır. Yine, çoğu termal turizm tesisi, ünitelerinin yetersiz oluşundan tam kapasite ile çalışmamaktadırlar. Bu ise; tesislerin

%90'ına yakın bölümünün kış aylarında hizmet verememesine sebep olmaktadır. Bu ölü sezon boyunca, kaynak kullanımının gerçekleştirilemediği gibi, gelir açısından da kayıplar görülmektedir.

Tüm yıl faaliyet gösterecek tesislerin, geniş yatak kapasitelerine ve diğer gerekli ünitelere sahip olmaları gerekir. Oysa Türkiye'de düşük yatak kapasiteli kaplıcalar çoğunluktadır. Aynı zamanda modern sağlık ünitelerinden yoksun bu tesisler, arzu edilen hizmeti tam anlamıyla verememektedirler.

İşte; sorunsuz bir termal tesisin kurulabilmesi için, bazı koşullar vardır. Yerleşim merkezleriyle ilgili bu koşullar şunlardır:

- **Şifalı Su ya da Kaynak Suları (Sıcak-Soğuk):** Tedavi özelliği olan yeraltı kaynak sularının bulunması gerekir. Banyo sularının yanında içmeler ve nitelikli çamur banyoları da olabilir.

- **Konaklama Tesisleri:** Tam teşekküllü turistik otel ya da motel gibi tesisleri ifade eder. Konaklamanın yanında, yeme-içme ve diğer ünitelerin de bulunması gerekir. Aynı zamanda termal konusunda uzman sağlık kadrosunun da bulunması şarttır.

- **Kür Merkezleri:** Kaplıcanın tedavi hizmetini sunan birimleridir. En modern biçimde donatılmalıdırlar. Doğal kaynak suyu ve çamurlardan yararlanılabildiği gibi, jimnastik salonları, yüzme havuzları, dinlenme-eğlence gibi çeşitli aktiviteler de bulunmalıdır.

- **Gezinti Alanları:** "Yeşil alan" adı da verilen bu alanlar, açık hava sporları ve yürüyüşler için düzenlenmelidir. Park ve piknik alanları da yer almalıdır.

Çağdaş sağlık turizm merkezleri, doğal çevrenin özenle korunabildiği bölgelerde yer alırlar. Planlamadan başlanarak her aşamada, doğal çevrenin ve doğal tedavi etkinliklerinin korunmasına yönelik tedbirler alınmalıdır. Bölgenin özellikleri dikkate alınarak kurulan yerleşim alanları, kür konuklarının psikolojik ve fizyolojik her türlü ihtiyaçlarına cevap verebilmelidir. Ayrıca yerleşim merkezinin toplumsal ortamının da iyileşme sürecinde bir etken olduğu gözönünde tutulmalıdır⁴⁷.

Kür istasyonlarının sayısı ve nitelikleri de termal tesislerin önemini artırır. Bu istasyonların sayısı, oda ve yatak kapasitelerine ilişkin olarak Dünya Turizm Örgütü'nün 19 ülke üzerinde yaptığı istatistiki çalışmalar sonucunda, sağlık turizminin özellikle Avrupa'ya özgü bir olay olduğu anlaşılmıştır. Avrupa dışındaki ülkelerde de sağlık turizminin sağladığı yararların, tıp açısından olduğu kadar, ekonomik açıdan da giderek daha iyi anlaşılmaya başlandığı söylenebilir. Avrupa dışındaki kür merkezlerinin sayısı artmakla birlikte, bugün için sadece 50 adede ulaşabilmiştir. Bu nedenle; Türkiye, sağlık turizmi konusunda dış pazara çıktığında öncelikle Arap ülkelerini ele alırsa beklenen sonuçlara ulaşabilinir⁴⁸.

⁴⁷N.ÇEKİRGE, *Anatolia* 17/18, 1991, 40-44.

⁴⁸N.KAHRAMAN, *Anatolia* 17/18, 1991, 10-12.

1980 yılından sonra, Türkiye termal turizm alanında yeni yatırımlara yönelmiştir. Bu yönelim, eski tesislerin yenilenmesinin yanı sıra, yeni tesislerin de oluşturulmasına olanak sağlamıştır. günümüzde, hâlâ yeni yatırımlara gerek duyulmakta, daha önceki yapıların iyileştirilmesi için çaba sarfedilmektedir. Turizmin kalkınma hedefleri arasında yer alan termal turizmi, modern yerleşim alanlarının kurulmasıyla, Avrupa standartlarına ulaşabilecektir.

IV. TÜRKİYE'NİN TERMAL TURİZMİNDE ARZ-TALEP İLİŞKİSİ

A. TERMAL TURİZMİN ARZ POTANSİYELİ

Türkiye'nin kaynak suları açısından zenginliği, onu termal turizmde de zengin kılmalıdır. Fakat bu kaynak zenginliği, verimli bir biçimde turizme yansıtılamamıştır.

1989 yılı verilerine göre, o zamanki sayısı 67 olan illerden 44'ünde toplam 151 tane kullanılan kaplıca kaynağı ve termal yerleşim merkezi olduğu tesbit edilmiştir. Yine yapılan bu araştırmalar sonucu şu veriler elde edilmiştir⁴⁹:

⁴⁹N.YÜZBAŞIOĞLUğeri, II. Ulusal Balneoloji ve Tıbbi Biyometeoroloji Kongresi, 1992, 92-103.

Tb.9

BÖLGE	KURİST SAYISI	OTEL	PANSİYON	ÇADIR	HASTANE	YILDIZLI OTELLERDEKİ YATAK SAYISI					TOPLAM YATAK KAPASİTESİ	TOPLAM KAYNAK SAYISI
						1	2	3	4	5		
MARMARA	896.794	3705	2129	25	1598	71	157	716	402	762	7457	19
EGE	2201.126	3808	6211	1258	10	323	-	400	-	-	11287	54
AKDENİZ	130.500	178	2017	-	-	-	-	-	-	-	2195	4
İÇ ANADOLU	2138.050	7446	1135	2859	-	72	-	213	-	-	11440	24
KARADENİZ	91.281	954	641	-	150	-	-	140	-	-	1745	22
D.ANADOLU	480.472	291	40	100	-	-	44	-	-	-	431	25
G.D.ANADOLU	655.000	-	330	10	-	-	-	-	-	-	340	13
	6593.223	16382	12503	4542	1758	466	201	1469	402	762	34895	151

Kaynak: YÜZBAŞIOĞLU ve Diğerleri (bk. dn. 49) 101.

- Marmara Bölgesi'ndeki 10 ilin 6 tanesinde kaplıca bulunduğu (toplam 19 kaynak) bildirilmiştir. Ayrıca; 896.794 kişinin yararlandığı bu tesislerin yatak kapasitesi 7457 olarak tesbit edilmiştir.

- Ege Bölgesi'ndeki 8 ilin tümünde kaplıca vardır. 54 kaynağın ve 11.287 yatak kapasitesinin bulunduğu bu termal merkezlerden yararlananların sayısı 2.201.126 olarak tesbit edilmiştir.

- İç Anadolu Bölgesi'nin de tüm illerinde kaplıca vardır. 24 ayrı kaynaktan 2.138.050 kişinin yararlandığı bu tesislerin yatak kapasitesi 11.440 olarak belirlenmiştir.

- Akdeniz Bölgesi'nde 3 ilde kaplıca olanakları mevcuttur. 4 kaynak çevresinde toplam; 2195 yatak kapasiteli tesislerde konaklayanların sayısı 130.500'dür.

- Karadeniz Bölgesi'nde 14 ilin 8'inde kaplıca bulunmaktadır. 91.281 kişinin faydalandığı bölgenin toplam yatak kapasitesi 1745'tir.

- Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki 7 ildeki kaplıcalarda toplam 25 kaynak bulunmaktadır. 480.472 kişinin faydalandığı bölgede yalnız 431 yatak kapasitesi bulunmaktadır.

- Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki 6 ilin 2'sinde kaplıca bulunmaktadır (toplam 13 kaynak). 655.000 kişinin yararlandığı tesisler 340 yatak kapasitesine sahiptirler.

- Toplam 151 termal merkezin 78'i 12 ay açıktır. Kaplıca kaynaklarının sayısının 1300 ile 1500 arasında olduğu sanılmaktadır.

- 1977 yılındaki çalışma ve araştırmalarda, 2.566.500 olarak belirlenen kürist sayısı, 1982'de 2.950.000, 1990'da 6.593.223 olmuştur. Bu 10 yıl da %100'lük bir artışın göstergesidir. Buna rağmen, tesislerde artma değil, azalma gözlenmiş; 229 olarak tesbit edilen tesis sayısı 151'e inmiştir. Bazı tesisler kapanmış veya Sağlık Müdürlükleri'nce ilkel kabul edilmiştir.

Tb.9'da Türkiye genelindeki termal merkezlerin bölgelere göre yatak kapasiteleri verilmiştir. Ege Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesi, yatak kapasitesi açısından en fazla potansiyele sahip bölgelerdir. En az kapasiteye sahip bölge ise, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. Yine aynı tablo üzerinde kaynak miktarları da belirtilmiştir.

B. TERMAL TURİZMINDE POTANSİYEL TALEP

Daha önceki konularda belirtildiği gibi, kaynak suları açısından zengin bir konuma sahip olan Türkiye, bu zenginliğini termal turizmine yansıtamamıştır. Yalnızca 20 termal merkezin Sağlık Bakanlığı'nın izni ile işletildiği bilinmektedir. Buna rağmen, kamplarla birlikte 40 bin yatak kapasitesinin olduğu sanılmaktadır.

Her yıl artan termal kürist sayısı ise, yatak kapasitesinin genişletilme gerekliliğini ortaya koymaktadır. 1990 yılı içerisinde 7 milyona yakın küristin yararlandığı kaplıcalardan, 1991'de 7.5 milyon ve 1992'de 8 milyonu aşkın küristin yararlandığı tahmin edilmektedir. Termal merkezlerden yararlanan küristlerin büyük çoğunluğunun günübirlikçiler olduğu gözönüne alınırsa, gelirdeki artışların beklenen düzeyde olamayacağı ortaya çıkar.

Termal merkezlerinden yararlananların büyük çoğunluğunun (%95) tedavi amacıyla buralara geldiği tesbit edilmiştir. Yapılan araştırmalarda; 12 ay açık olan termal merkezlerin bile, yazın tam potansiyelle çalışmalarına rağmen, yılın diğer aylarında bu doluluk oranının %10-15'lere kadar düştüğü anlaşılmıştır. Bunun sebebi ise; tedavi düşüncesiyle gelenlerin en uygun zaman olarak yaz aylarını seçmeleri ve tatil düzenlemelerinin de genelde bu aylarda yapıyor olmasıdır.

"Sağlıklarına yeniden kavuşmak ya da bedensel rahatsızlıklarını tedavi ettirmek amacıyla termal turizm işletmesine gelen kişiler, kendi aralarında bazı alt başlıklara ayrılmaktadırlar. Örneğin; ağır hasta olanlar, yürüyemeyen hastalar... Termal turizm merkezlerine gelen hastalar :

- Evden gelenler,
- Hastaneden gelenler ve
- Rehabilitasyon için gelenler olarak ta bir ayrıma tâbi tutulabilirler"⁵⁰.

Avrupa'da gelişen yeni bir akımla, tüm küristlerin hasta olduğu imajı ortadan kaldırılmıştır. Sağlıklı insanlar da tatil düşüncesiyle kür merkezlerine gidebilmektedirler. Bir yandan tatil fırsatını bu yolla değerlendiren insanlar, diğer yandan sağlıkları için önlem almaya çalışmaktadırlar.

⁵⁰N.KOZAK, *Anatolia*, 29/30, 1993, 33-38.

Türkiye'de uygulanan termal tedavi yöntemleri tam olarak Avrupa standartlarında değildir. Gelen hastaların sağlık kontrolünden geçmeden bu tesislerden yararlanma düşünceleri, tedaviyi olumsuz etkilemektedir. Yine talebin %50'sinden fazlasının yaşlı insanların (48 yaş ve üstü) olduğu gözönüne alınırsa, bu termal tesislerde modern sağlık merkezlerinin kurulma gerekliliği ortaya çıkar. Bununla birlikte, Türkiye son yıllarda termal turizmi açısından yeni yatırımlara yönelerek, artan talebi karşılayabilecek modern tesislerin kurulmasıyla umut verici gelişmeler göstermektedir.

C. ARZ VE TALEP POTANSİYELLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Turizm Bakanlığı'nın 1992 yılı istatistik verilerine göre; Turizm işletme belgeli termal tesislerde 16.466 yabancı, 120.671 yerli; belediye belgeli nitelikli termal tesislerde ise 526 yabancı, 247.104 yerli müşteri konaklamıştır⁵¹. Buradan da görüleceği üzere termal tesislerde konaklayan yerli ve yabancı sayısı oldukça azdır.

Türkiye'deki termal tesislerden yararlanan küristlerle, bu tesislerin potansiyellerine bakılarak şu sonuçlara ulaşılabilmir:

1. Kaplıcaların alt ve üst yapı yetersizlikleri beraberinde yatak kapasitesi açığı sorununu da getirmektedir. Bu ise, her yıl artan talep karşısında işletmeleri çaresizliğe sürüklemektedir. Çözüm olarak, bu tesislerin kapasitelerinin artırılması yoluna gidilmelidir.

⁵¹T.C. Turizm Bakanlığı, bk: Konaklama İstatistikleri Bülteni, 1993/4,18.

2. Yapılan araştırmalar, termal turizmde yoğunlaşmanın özellikle yazın yaşandığını ve bunun sebeplerinin de; tatil düzenleme-leri, ünite yetersizlikleri vb. olduğunu göstermiştir. Her turizm çeşi- dinde olduğu gibi, termal turizmde de talebi 12 aya yaymak için ge- rekli çalışma ve düzenlemelere gidilmelidir.

3. 151 belgeli termal tesisinden yalnızca 18'i tüm yıl açıktır. Bu ise, kaynak sularından verimli yararlanılmadığını gösterir. Yapıla- cak çalışmalarla, bu tesislerin tüm yıl hizmet verebilme potansiyeline ulaştırılmaları sağlanmalıdır.

4. Tesislerdeki "kür merkezleri"nin yetersizliği, talebin azal- masına neden olmaktadır. Tesisler bir an önce bu merkezlere kavuş- turulmalıdır.

5. Dış pazara yönelme konusunda zor durumda bulunan ter- mal tesisler için, gerekli tanıtım ve pazarlama çalışmalarına gidilme- lidir.

6. Halkın kaplıcalar hakkındaki bilinç düzeyi artırılarak, on- ları cezbedecek faaliyetlere girişilmelidir.

7. Termal turizmde önemli bir faktör olan "uzman personel" açığı kapatılmaya çalışılmalıdır.

8. Talebin düzenli gelişiminin sağlanabilmesi için, -özellikle kış aylarında- teşvik edici politikalar sağlanmalıdır.

9. Tesislerin çoğunda bulunmayan sağlık kurumları, devletin desteği ile sağlanarak, tedavilerin bilinçli olarak yapılabilmesine çalışılmalıdır.

10. Tam donanımlı modern termal tesislerin yatırımlarına hız verilerek, arz açığı kapatılmalıdır.

Termal turizmde arz-talep dengesinin sağlanmasıyla; hem işletmeler, hem ülke ekonomisi ve hem de turistler için belirlenen hedeflere ulaşabilme başarısı sağlanmış olacaktır.

V. SAĞLIK TURİZMİ KAPSAMINDA, TÜRKİYE KAPLICALARININ YERİ VE ÖNEMİ

A. SAĞLIK TURİZMİ AÇISINDAN TÜRKİYE'DEKİ KAPLICALARIN ÖNEMİ

Zengin bir tarihi geçmişe sahip ve çeşitli uygarlıklara beşiklik etmiş olan Türkiye'de bu medeniyetlerin işlettiği ve bugüne kadar korunabilmiş pek çok hamam-kaplıca bulunmaktadır. Efsanelerden öğrenildiği kadarıyla; bir çok şifalı su tesadüfe bağlı olarak bulunmuştur. Eski çağlarda insanlar şifalı suyun tedavi edici etkisini gördükçe şifalı suların kudretine tapınmışlardır. Bu sular etrafına mabedler yapmışlar, şifalı suları kutsamışlardır⁵².

Türkiye'de sağlık turizmi yeni gelişmekte olan bir sektördür. Cumhuriyet'in ilanından sonra her alanda başlayan gelişmeler, bu

⁵²ERSOY, Skylife, 1993, 80.

turizm çeşidinde de kendini göstermiştir. Özellikle 1980 sonraları "Sağlık Turizmi" adı altında yeni bir alan oluşturulmuş ve yeni yatırımlarla birlikte modern tesislerin yapımına başlanmıştır. Türkiye için termal turizmini önemli kılan unsurlar şu şekilde sıralanabilir:

- Türkiye'de termal kaynak potansiyeli oldukça fazladır. Toplam olarak 1500 dolayında termal kaynak bulunmaktadır. Yapılan hesaplamalara göre bu kaynak potansiyeli bir günde bir milyon kişiye hizmet sunabilecek düzeydedir.

- Termal turizm, diğer turizm çeşitleri ile çok kolay entegrasyona gidebilen bir turizm alanıdır.

- Termal turizm, Türkiye genelinde turizm mevsiminin tüm yıla yayılmasını sağlar. Bu nedenle; yaz aylarında deniz-kum-güneş turizmine hizmet eden otellerde istihdam edilen personel kış aylarında termal tesislere kaydırılabilir.

- Termal turizm, geri kalmış yörelerin kalkınmasında önemli rol oynayabilecek potansiyele sahiptir.

- Termal turizm ile yeni iş alanları açılır. Emek-yoğun niteliği ile bu alanda geniş istihdam olanakları yaratılabilir.

- Termal turizm, dış turizmin hizmetine sunulan turizm arz kaynaklarını çeşitlendirir. Böylelikle dış turizme dönük çalışan sektörün riski azalır.

- Termal turizm, en başta o ülke toplumunun sağlığı açısından önemlidir. Dinlenen, ağrılarından arınan insanların daha verimli oldukları bilimsel araştırmalar ile kanıtlanmıştır.

- Termal turizm, atıl durumdaki taşra sermayesini harekete geçirebilir⁵³.

Son yıllarda Sağlık Konferansları kapsamında önemli bir yeri olan Türkiye Termalizmi, bugün sağlık turizmi kapsamına alınan ülkeler arasındaki hakettiği yeri alabilme uğraşı içerisinde.

B. JEOTERMAL KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Jeotermal enerji yeraltı ısı enerjisidir ve kendini yenileme özelliğine sahiptir. Türkiye, dünya ülkeleri arasında jeotermal kaynak zenginliği açısından ilk 10'a girmektedir. Jeotermal enerjinin verimli kullanımı konusunda ise, termal turizmde olduğu gibi gelişme kaydedilememiştir. Jeotermal enerji temiz enerjidir. Çevreyi korur ve tehlike riski yoktur. Kullanıldığı başlıca alanlar şunlardır⁵⁴:

- Elektrik enerjisi üretiminde kullanılır.
- Isıtma yapılır (şehir, sera, ev, otel vb.).
- Soğutma yapılır.
- Kaplıca maksatlı olarak kullanılır (Termal Turizm).
- Kimyasal maddelerin üretiminde yararlanır.

⁵³N.KOZAK, Anatolia 33/34, 1992, 9-13.

⁵⁴O. MERTOĞLU, Anatolia 17/18, 1991, 33-34.

Günümüzde kullanıma açık kaplıcalardan bir kısmı, termal turizminin yanında enerji üretiminde de kullanılmaktadır. Bunun ülke ekonomisinde çok önemli bir yeri vardır. Termal turizminden kaynaklanan kaynak su israfı, enerji kullanımına uygun alanlarda değerlendirilerek ekonomik kayıpların önüne geçilmeye çalışılmalıdır.

C. KAPLICA MİMARİSİ VE ÇAĞDAŞ ÖZELLİKLERİ

Anadolu üzerindeki kaplıca mimarlığının gelişimi Romalılarından başlayarak günümüze kadar sürmüştür. İlkçağda mağara içlerine yapılan oyma havuzlarla tedavi yöntemleri denenmiş ve ilk kaplıca yapıtlarına buralarda rastlanmıştır. Modern kullanımın temeli ise, Yunanlılar zamanına rastlar. Yunanlılardan günümüze kadar gelmiş kaplıcalar hâlâ kullanılmaktadır.

Roma Mimarisi'nde banyo yapılarının ayrı bir önemi vardır. Anadolu'da Romalılardan bugüne kadar gelen ilk kür kompleksi, Bergama'daki Asklepion Kutsal Alanı'dır. Bu alan içinde; açık ve kapalı kür alanlarının yanısıra, tapınak, tiyatro, kütüphane, toplantı odaları ve yeraltı galerileri bulunmaktadır. Roma hamamı olarak tanınan özgün banyo yapıları, sıcak suların bulunduğu yörelerde, kaplıcaya dönüştürülerek kullanılmışlardır⁵⁵.

Türklerin Anadolu'ya girişi ile, Romalılardan kalma banyolara kurna ekleme olayı getirilmiştir. Bu zamanda kaplıcalar yol üzerindeki hanlar gibi işletilmeye başlanmış ve tesislere küçük bir mescit eklenmiştir. Osmanlılarda ise, kaplıca mimarisi doruğa çıkmış ve tüm

⁵⁵N ÇEKİRGE, *Anatolia* 17/18, 1991, 40-44.

dünya ülkelerinin hayran oldukları hamamlar ve kaplıcalar inşa edilmiştir. Bursa Yeni Kaplıca bu mimarinin en güzel örneğidir. Bursa'daki bu kaplıcada giriş holü camlarla kaplanmıştır. Sıcak ortama geçmeden vücudun alıştırılması için bir ara bölme yapılmıştır (Soğukluk). İç sıcak mekânda ise, köşelerde kurnalar ve ortada havuz bulunmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklama ve gerileme dönemlerinde, Türk Kaplıca Mimarisi de olumsuz etkilenmiş ve yeni yapıtlar kazandırılmamıştır. Bu konuda Avrupa daha ileriye giderek kaplıca mimarisine yeni bir form getirmiştir. Günümüzde Balneoloji (Banyo Bilimi) düşüncesi, sağlık turizmine yeni bir boyut kazandırmıştır. Sağlık turizmi alanındaki gelişmeler kaplıca mimarisine de yansiyarak kür merkezleri bulunan yeni modern tesislerin yapımına başlanmıştır.

D. TIBBİ AÇIDAN TÜRKİYE'DEKİ KAPLIKA KULLANIMININ BUGÜNKÜ DURUMU

Türkiye'deki kaplıca kullanımı eski çağlara kadar uzanmaktadır. Yakın tarihe kadar kaplıcalar hakkında tıbbi bir değerlendirme yapılmamıştır. Kaplıcanın tedavi yönünün bilimsel olarak ele alınması 1960'lı yıllarda gerçekleşmiştir. Daha sonraları, Sağlık Bakanlığı'nın denetimleriyle bu hususta yeni gelişmeler kaydedilmiştir.

"Balneoloji" adı altında yapılan inceleme ve çalışmalar, termal tesislerin Avrupa standartlarına ulaştırılması gereğini ortaya çıkarmıştır. Üniversiteler içerisinde termal turizme hizmet edecek uzman-

lar yetiştirilmeye başlanmıştır. Bu ise, gelişigüzel gerçekleştirilen kaplıca kullanımı bilimselliğe yöneltmiştir.

1954 yılında Kütahya'da yapılmış olan incelemelerden sonra, termal turizmini geliştirici tedbirlerin alınması, bunun için de Sağlık Bakanlığı'na bağlı bir şubenin kurulması gereği ortaya çıkmıştır. O zamanlarda kurulması düşünülen bu şubenin görevleri şunlardır⁵⁶:

1. Tıbbi Turizm Açısından Görevleri

- Tıbbi turizm aday memurlarının ve şeflerinin yetiştirilmesi ve yetenekli elemanların yapamadıkları işleri ele alıp araştırmalar yapmak üzere bir Merkez Araştırma Enstitüsü'nün kurulması,

- Özel araştırma enstitüleri kurarak yeni ve teknik metodların bulunmasına ve uygulanmasına çalışmak,

- Ayrıca iklim ve kaplıca tedavisi, seksiyonları halinde çalışacak ve özel araştırma enstitülerinin yapamadıklarını ele alıp yapacak Merkez Araştırma Enstitüsünün kurulması işini gerçekleştirmek. Bu enstitünün iklim tedavisiyle ilgili bölümü, tıp ve klimatoloji servislerini de içerecek biçimde düzenlenmelidir.

- Genel endiksiyonlara hizmet etmek, termal ve klimatik istasyonlara genel direktifler vermek, üniversitelerle istasyonlar arasında köprü teşkil edecek klinik istasyonların kurulması,

⁵⁶S. ÇORUH, 1986 Turizm Yılı (1988) 45-61 v.d.

- Doktorların ve tedavi istasyonlarının hastalarına yardım edebilmeleri için konsultasyon servislerinin kurulması.

- Mevcut termal ve klimatik tedavi istasyonlarını modernleştirmek, bu istasyonlarda klinik laboratuvarların bulunmasını sağlamaktır.

2. Termal Tesisler Açısından Görevleri

- Şifalıkaynak su rezervlerinin envanterine ilişkin jeolojik araştırmalar yapmalıdır. Bu araştırmalar doğrultusunda ziyaretçi sayısı tahmini yapılabilmelidir.

- İstasyonların bulunduğu alanın iklimi üzerinde biyo-klimatolojik incelemelerin yapılabilmesi için gerekli zeminin oluşturulması,

- Bölgenin durumuna göre mevcut kaynaklardan en çok yararlanma yolları araştırılmalıdır.

- Kaynakların en çok ve en az randımanlarının tesbitine çalışılmalıdır.

- Halk banyolarının iyileştirilmesini ve geliştirilmesini sağlayacak tedbirlerin alınması gerekir.

Son yıllarda Türkiye'de de Avrupa'da olduğu gibi, uzman kaplıca doktorları yetiştirilmektedir. Türkiye, tıbbın her alanında olduğu gibi, kaplıca tedavi yöntemleri konusunda da ilerlemek zorundadır.

Önemli olan termal turizminin şimdiki değil, 2000 yılının dünyasındaki konumu olacaktır.

VI. TÜRKİYE'DE TERMAL TURİZMİNİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

A. JEOLJİK SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Önceki konularda geniş bir biçimde açıklandığı üzere, Türkiye kaynak su rezervleri açısından zengin bir potansiyele sahiptir. Volkanlardan aldıkları ısıyla erimiş madenlerle birlikte yeryüzüne çıkan bu sular, ülke ekonomisi için bir sermayedir. Türkiye geçen süre zarfında bu sulardan verimli sayılabilecek biçimde yararlanamamıştır.

Kaynak suların bulunması, işletilmesi ve ilgili diğer konuların, sağlık ve turizm ile fazlaca ilgisi bulunmayan kişi ya da kurumlara bırakılması, bu sektörün ilerlemesini engelleyen sorunlara yol açmıştır. Tıbbi Turizm Komisyonu'nun 12.11.1962 tarihli aşağıda belirtilen raporuyla, bunların ayrı olarak değerlendirilmesi hususu açıklanmıştır:

".....Maden suları ve kaplıcaların özellikleri gereği olarak diğer madenlerin içinde buldukları maden rejimine uymadıkları, şimdiye kadar geçen uygulamalardan alınan deneyimlerle anlaşıldığı gibi, yapılan çalışmalarda rastlanan deneme zorlukları ile bir defa daha kanıtlanmıştır. Bu bakımdan maden suları ve kaplıcaların sağlık ve sosyal hayattaki rolleri gözönünde tutularak, bunların diğer maden-

ler gibi ekonomik birer değer olmaktan ziyade, tıbbi birer unsur gereği olarak düşünmek yoluyla, gerek işletmelerin ve gerekse idarelerin, yeni çıkartılacak kanunla sağlanması ile uygun olacaktır⁵⁷.

Şifalı kaynak sularının bulunup işletilmesi ve diğer hususlar Sağlık Bakanlığı'nın denetimine alınarak, bunların tıbbi açıdan değerlendirilmesine başlanmıştır. İşletmelerin de uygun seçimi yapılarak, kaynak sularının daha verimli kullanılabilmesine çalışılmaktadır.

Kaynaktan olan sızıntılar ya da kullanım esnasında yapılan israflar, ülke açısından ekonomik kayıplara yol açmaktadır. Bu suların değerlendirilebilmesi için yeni kullanım alanlarına (seracılık, ısıtma v.b.) yönelmek ya da termal tesislerin kapasitelerini artırmak gibi çözüm yolları aranıp bulunmalıdır.

B. YERLEŞİMLE İLGİLİ SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Türkiye genelindeki kaplıcaların büyük çoğunluğunun Avrupa standartlarında olmadığı bilinmektedir. Gerek kuruluş bölgelerindeki olumsuz çevre koşulları ve gerekse alt-üst yapı sorunları gibi problemler, termalizm olayını çıkmaza sürüklemiştir.

Avrupa'da sağlık turizmi açısından önde gelen ülkelerden; Almanya, Fransa ve İsviçre bu alanda öncülük yapmış ülkelerdir. Kaplıca ve hamam geleneğinin Türk kökenli olduğu düşünülürse,

⁵⁷a.g.e. 59.

Türkiye'nin termal turizm yönünden geri kalma nedenleri tartışılır hale gelir.

Türkiye'deki 1.500 civarındaki kaplıcalardan, ancak 21'i Sağlık Bakanlığı'nın denetimi ve gözetimindedir. 1.500 kaynağın tamamının kaplıca olarak kullanılabilen özelliklere sahip olduğu söylenemez. Yine de, kullanıma açık ve ilgili makamların gözetimindeki kaplıca sayısı oldukça azdır. Buna rağmen, belgeli işletmelerin yatak kapasitesi 7.000 civarında, belgesiz işletmelerin yatak kapasitesi ise 35.000'in üzerindedir. Belgesiz işletmelerin yatak kapasitesini, oteller, moteller ve -kısmen de olsa- çadırlar oluşturduğundan, nitelikleri standartların çok altındadır.

Sonuçta; termal su potansiyeli ile termal yatak kapasitesi arasında büyük bir farklılık bulunmaktadır. Türkiye'nin, geniş bir termal yatak potansiyeli yaratabilecek gücünün bulunmasına rağmen, mevcutların çok düşük miktarda ve tesislerin iptidai şartlarda olması, kaynakların tam randımanla kullanılmadığına en açık örnek teşkil eder⁵⁸.

Termal tesislerin kuruluşu için bazı koşullar vardır. Bu koşullar şunlardır:

- Kuruluş yeri güvenlik açısından sakıncasız olmalıdır.
- Toprak kaymalarına ve depremlere karşı sağlam olmalıdır.

⁵⁸ÖZBEK, 20.

- Taşkınlığa neden olmayacak maden su kaynakları öncelikli olmalıdır.

- Ormanlık alanlara yakın, yeşil bitki örtüsüyle içiçe olan bölgelere, kuruluş yeri seçiminde öncelik tanınmalıdır.

- Yakınında bir yerleşim merkezinin bulunması ve yeterli üretim kapasitesine sahip olması gerekir.

- Alt yapı elemanlarından olan; yol, su, elektrik gibi hizmetlerin standartlara uygun olarak hazırlanması gerekir.

- Yine alt yapı hizmetleri, ileride tesisin genişletilebileceği gözönüne alınarak yeterli gelecek biçimde hazırlanmalıdır.

- Kuruluş yeri, tesisin kapasitesinin artırılabilmesine olanak sağlayacak şekilde seçilmelidir.

- Termal bölgelerde kaynak suyu haricinde turistik çekicilik yaratacak ünitelerin bulunması gerekir.

- Kolay ulaşılabilecek yerler seçilmeli, ana yollarla uygun bağlantılar kurulabilmelidir.

İklimin uygunluğu ve rüzgâr yönlerine göre önlemler alınmalıdır.

Yerleşim ile ilgili olası sorunlarla karşılaşmamak için önceden tedbirlerin alınması gerekir. Ön fizibilite ve etüd çalışmaları yapılmadan, termal tesis inşasına girişilmemelidir. Her termal kaynağı kap-

lica turizmüne (Termal Turizmüne) uygun değildir. Termal turizmi dışında da kaynak sularının kullanım alanlarının olduğu unutulmamalıdır.

Modern tesislerin ve bu tesislerin yatak kapasitelerinin artırılması, bu turizm çeşidine ülke ekonomisi açısından daha önemli bir kimlik kazandıracaktır.

C. YATIRIM VE TEŞVİKLERLE İLGİLİ SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

"Turizm Bakanlığı'nca gerçekleştirilen araştırmalara göre Türkiye termal potansiyeli 350 milyonlitre/gündür. Bunun anlamı, Türkiye'nin günde bir milyon kişiye sunabilecek termal kaynağa sahip olduğudur"⁵⁹.

İstatistikî bilgilere bakıldığında, genel turizm yatırımları arasında termal turizm yatırımlarının oranı oldukça düşüktür. Oysa eldeki hazır servet olan şifalı sular gerektiği gibi değerlendirilirse, toplam turizm gelirleri arasındaki payı yükselecektir.

2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'na göre çıkarılan "Turizm Yatırımları ve İşletmeleri Nitelikleri Yönetmeliği"nin 112-113-114'üncü maddelerinde sağlık tesisleri ile ilgili hususlar belirlenmiştir. Sağlık tesisleri ile konaklama tesislerinin ilişkili olarak yapılması, işletilmesi, sağlık turizmi ve tesislerinin belgelendirilmesi, termal suların kullanılma şekli, tesislerde projelendirme ve kaynakların

⁵⁹N.KOZAK, *Anatolia* 29/30, 1992, 18-20.

korunması gibi hususlar, ilgili yönetmelikte belirtilmiştir. Daha sonra 1984 yılında, Turizm Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasında bir protokol hazırlanmıştır. Buna göre Turizm Bakanlığı'na belge almak için yapılacak müracaatlarda projelerin müracaat edilmeden önce, imar yasasına göre tasdiki öngörülmüştür. Daha sonra Sağlık Bakanlığı'nca bu projelerin onaylanmasını ve Turizm Bakanlığı'na sunulması hükmünü getirmektedir. Aynı zamanda, bu tesis ve ünitelerinin nitelikleri de belirtilmiştir⁶⁰.

Turizm Bakanlığı termal turizmi köprü olarak görmekte ve politikasına almaktadır. Bütün aylarda bu turizm çeşidinin hizmet verebilmesinin turizm talebine bir denge getireceği, kuşkusuz bir gerçektir. Yine Turizm Bakanlığı'nca yatırımları destekleyen tedbirler alınmakta ve bu turizm çeşidi geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Türkiye'deki kaplıcaların hemen hemen hepsinde hamam işletmeciliği anlayışı vardır. Yalnız bir iki tesis dışında hiç bir tesiste doktor bulunmamaktadır. Bunun için; bir termal turizm yatırımının başta kür merkezi, rekreasyon alanları ve konaklama tesisi olmak üzere, birçok üniteyi bünyesinde bulundurması gerekir⁶¹.

Öyle ki; Termal kapasitesinin uygun olmasına rağmen, Türkiye'de termal turizmine olan ilgi, diğer turizm çeşitlerine oranla daha azdır. Yatırımcı ve işletmecilerin ise, özellikle vakıflar veya belediyeler olduğu gözönüne alınırsa, bu turizm çeşidinin özel sektöre ve özel sektör girişimcilerine özendirilmesi gereği ortaya çıkar. Termal tu-

⁶⁰ÖZBEK, 20.

⁶¹KOZAK (bk. dn. 59) 25-26.

rızminde rekabetin yaratılabilmesi için, özel sektörün de bu alana çekilmesi zorunluluğu doğar. Bunun için devlet tarafından gerekli tedbirler alınmalıdır. Termal turizm potansiyelinin artırılabilmesi için gerekli şartlar, şu şekilde sıralanır:

- Sağlık Bakanlığı ve Turizm Bakanlığı'nın koordinnasyonunda bir örgütün kurularak işleyişinin sağlanması ve bazı kararların bu örgüt tarafından alınabilmesi gerekir.

- Yatırımcıya garanti edilebilecek şifalı su kaynaklarının bulunması, arazi ve mülk teslimiyetlerinde kolaylık sağlanması, turizm teşviklerinden yararlanabilmesi mümkün kılınmalıdır.

- Fazla bürokratik yöntemlerden arınmış yeni yasa ve kanunlarla termal turizm yatırımları kolaylaştırılmalı, yatırımcıyı darboğaza itecek yasa ve kanunların değiştirilmelidir.

- Sağlık Bakanlığı'nun yardımıyla kurulması düşünülen tesislerin sağlık üniteleri hazırlanmalı, bu konuda gerekli proje çalışmaları hazır olarak bu tesislere kazandırılmalıdır.

- "Termal tesislerin özel sektör tarafından işletilmesi esası hakim olmalıdır. Kamu kurumlarının, termal tesisleri özel sektör gibi işletebilecek şekilde yetkilendirilmesi ve örgütlenmesi gerekmektedir"⁶².

⁶²ÖZBEK, 28.

- Avrupa ülkelerinde olduğu gibi sigorta veya emekli sandığına kayıtlı hastaların düşük maliyetle tedavilerinin yapılabileceği tesislerin kurulması gerekir.

- Termal turizm konusunda konferans ve paneller düzenlenerek gerekli tedbirlerin alınabilmesi sağlanmalı, üniversite düzeyinde çalışmalar yapılmalıdır.

- Halkın büyük çoğunluğunun bir takım hastalıklarla ilgili sorunlarının olduğu gözönünde bulundurularak, termal turizmi konusunda halkın bilinçlenmesi sağlanmalıdır.

D. TANITIM VE PAZARLAMAYA İLİŞKİN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Müşteri üzerinde etki yaratacak pazarlama sanatı, 21. yüzyılda da bir seçim sanatı olarak devam edecektir. Yakın tarih için pazar tanımı "uygun bir yer" olarak yapılacaktır. Tek sorun; uygun pazarın neresi olduğunun ve müşteriye ulaştırılması düşünülen mesajın ne olması gerektiğidir⁶³.

Günümüzde, turizm sektöründe de pazarlamanın önemi net olarak kendini göstermektedir. Gerek işletmelerin kişisel çabaları sonucu ve gerekse devlet aracılığıyla yapılan tanıtım çalışmaları, turizm gelirlerindeki artışla önemini kanıtlamaktadır. Oysa; bir turizm çeşidi olan termalizmde etkili bir tanıtım politikası yaratılamamıştır. Hazır müşterisi var gözüyle bakılan bu alanda, tanıtım ve pazarlamanın ye-

⁶³B. WAHLSTROM, Europe 2002 (1991) 129.

tersizliği, yabancı turist sayısının düşük oranda kalmasına neden olmuştur.

Termal tesislere gelen müşterilerin analizinden, bu insanların sürekli kaplıca olanaklarından yararlananlar olduğu anlaşılmaktadır. Yine bu araştırmalardan en etkin olarak kullanılan tanıtım tekniğinin "kulaktan kulağına" yapılan tanıtım olduğu belirlenmiştir.

Yabancı turizm işletme ve sahiplerine göre; turizm aktiviteleri, pazarlama tekniklerinin geliştirilmesi ve personel seviyesinin yükseltilmesiyle daha etkin bir şekilde müşterilerine ulaştırılabilecektir⁶⁴. O halde, Türkiye termal turizmde yaşanan sorunlar, tanıtımda yetersiz kalınması ve yetişmiş personel açısından kaynaklanmaktadır. Gerçekten de, zengin bir potansiyele sahip olunmasına rağmen bu zenginlik iç ve dış pazara sunulamamıştır.

Termal işletmelerinin büyük bir kısmının vakıf veya belediye işletmesi altında bulunması, masraftan kaçınma düşüncesinden dolayı tanıtımın yetersiz yapılmasına ya da hiç yapılamamasına neden olmaktadır. Yine bu işletmelerdeki yöneticilerin çoğunun termalizm konusunda uzman kişiler olmamaları, tanıtım ve pazarlama için olumsuz gelişmelere yol açmaktadır.

Türkiye'de dış turizm talebi turizm üretiminin, üretim ise tanıtmanın itici gücü olmuştur. Dolayısıyla tanıtma uyarılmış bir etkinliktir. Zaman içinde talep-üretim-tanıtma üçgeninde bir sıralama

⁶⁴B. GOODALL-G. ASHWORTH, Marketing in the Tourism Industry (1992) 124.

değil, fakat dengenin kurulması ve daha ileriki aşamada ise tanıtmanın talebi yönlendirmesi sisteme uygun bir gelişme olacaktır⁶⁵.

Avrupa'da termal turizm alanında söz sahibi ülkelerden Almanya ve Fransa bu sektör içinde yoğun bir tanıtım faaliyetine girmişlerdir. Bu aynı zamanda, şifalı sulara sahip ülkeler arasında rekabet unsurunu da yaratmaktadır.

Pazarlama ve tanıtım olayında rastlanan diğer bir sorun da: tur operatörlerinin termalizm alanında faaliyette bulunmamalarından kaynaklanmaktadır. Deniz-kum-güneş gibi klasik turizm öğelerine yönelen operatörler, termalizm konusunda yeterli derecede eğitilmemişler ve bu konuda teşvik görmediklerinden yakınmışlardır.

Türkiye'de Termal Turizm alanında tanıtım ve pazarlamaya yönelik aşağıda belirtilen çalışmalar yapılmalıdır:

- Turizm alanında kullanılan kaynaklar ve tanıtım araçlarının termalizm alanında da kullanılabilmesi için imkân tanınmalıdır.

- Termalizm konusunda, Turizm Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı'nın ortak denetiminde tanıtım faaliyetlerini yürütecek bir teşkilat kurulmalıdır.

- Termal turizmde geniş bir tabakanın yararlanabilmesi için -Avrupa ülkelerinde olduğu gibi- Sigorta ya da Emekli Sandığı gibi kurumlarca üyelerinin ücretsiz tedavileri sağlanmalıdır.

⁶⁵Ö.DALLI, 1986 Turizm Yılı (1988) 63-69.

- Yurtdışındaki ülkelerde tanıtım büroları açılmalı, yabancı organizasyonlarla pazarlama konusunda işbirliğine gidilmelidir.

- Yine yurtdışında yapılacak konferans ve panellerle, Türkiye'nin Termal Kaynakları hakkında bilgi verilmelidir.

- İşletmeler de kendi kapasitelerince tanıtım faaliyetlerine katılmalı, tur operatörlerini davet ederek konuya ilişkin bilgi alışverişinde işbirliği yapmalıdırlar.

- Termal turizmi hakkında halkı teşvik edici promosyon çalışmalarına girişilmelidir.

- Yerli ve yabancı tur operatörleri ile çalışma yoluna gidilmelidir.

Türk termal turizminin diğer dünya ülkeleri arasında hakettiği konuma gelebilmesi için, yurtiçi ve yurtdışı tanıtım politikalarına yer verilmeli ve pazarlama metodları bu işletmelerin yönetimlerine anlatılmalıdır.

Sağlık turizmi -gerçekte- uluslararası bir özelliğe sahip değildir. %85 Avrupa'dan, %15 oranında yerli turiste sahip İsrail termal turizmi haricinde, çoğu ülkenin termal tesisleri kendi halkına hizmet sunmaktadır⁶⁶. Bundan çıkarılacak sonuç ise; halkın termalizm ve şifalı sular konusundaki bilinçlendirilmesi, onlara bu tesislerde tatil fırsatını değerlendirebilecekleri bir zeminin hazırlanması gerekliliğidir.

⁶⁶S. THIBAL, J T R XXVII, No: 3, 1-9.

Türkiye şartlarında en az sorun sahibi kaplıca olarak Yalova (Bursa) Kaplıcası gösterilir. Kostantin zamanında binlerce esir çalıştırılarak 6 kubbeli bir hamam, hastane, saray ve kilise yaptırılmış, savaşlardan sonra ise Kurşunlu Hamamı ayakta kalmayı başarmıştır⁶⁷. Osmanlılar zamanında değeri artmış, Atatürk tarafından yapılan incelemeler sonrasında burada yatırımlara hız verilmiştir.

Yalova kaplıca merkezinde 202 yataklı 101 odaya sahip bir otel ile yeme-içme ve banyo üniteleri bulunmaktadır⁶⁸. Tesisteki eksikliklere rağmen, termal turizmde Türkiye için örnek bir tesistir.

⁶⁷Anatolia, bk: Termal Turizm Alanında Örnek Bir Kuruluş "Turban Yalova Termali", 1991, 30-33.

⁶⁸N.KAHRAMAN, Anatolia 17/18, 1991, 10-12.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFYON İLİ KAPLICALARI

I. AFYON İLİ KAPLICALARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

Afyon; Ankara, Konya ve İstanbul'u İzmir ve Antalya'ya bağlayan karayolları üzerinde kurulmuş küçük bir yerleşim merkezidir. Karayolunda olduğu gibi, demiryolu açısından da merkezi bir konuma sahiptir. Antalya'ya 286 km., İzmir'e 325 km. uzaklıktadır.

Karasal iklimin yaşandığı Afyon'da büyüklü küçüklü yükselti-ler bulunur (Sultan Dağları, Emir Dağları vs.). Başlıca geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılığın yanında, turizm de yöre halkının gelir kaynağı olmaya başlamıştır. Afyon'da mermer ve tuğla üreten sanayi kolları ve şekerleme imalâthaneleri de oldukça fazladır.

Karayolu bağlantılarının üzerinde bulunmak, Afyon'a dinlenme tesisi potansiyeli açısından yeni bir kimlik kazandırmıştır. Termal turizminin getirdiği avantajlarla, yeni konaklama tesisleri yapılarak, bu alanda ülke dışına taşan bir imaj yaratılmıştır.

Afyon Kaplıcaları, Türkiye'nin en ünlü kaplıcaları arasında yer almaktadır. Her yıl yüzbinlerce insan bu ilin sınırları içerisinde kalan şifalı sulardan yararlanmaktadır. Afyon Kaplıcaları'nda farklı kimyasal özelliklerdeki kaynak sularının yanında, çamur banyoları ve sa-

unalar da bulunmaktadır. Modern kür merkezlerinin eksikliği ise, bu sektörden beklenen gelirin düşük oranda kalmasına neden olmaktadır. Bunun yanında Ömer Kaplıcası'nda hizmete giren beş yıldızlı otel ve Sandıklı Hüdaî Kaplıcası'nda 1991 yılında hizmete açılan dört yıldızlı otelle bu sektörde bir atılım gerçekleştirilmiştir.

Afyon Kaplıcalarının birçok hastalığa karşı, tedavi özelliklerinin olduğu da bilinmektedir. Gelen insanların büyük bir kısmının tedavi amacıyla Afyon Kaplıcalarına geldikleri gözönüne alınırsa, bu tesislerde sağlık kurumlarının bulunması gerekliliği ortaya çıkar. Oysa, Türkiye'de çoğu termal tesiste olduğu gibi, Afyon Kaplıcalarında da uzman hekim ve sağlık kurumları bulunmamaktadır. Yeni hizmete açılmış olan beş yıldızlı otelde sağlık hizmetleri de verilmektedir. İlgililer bu sorunun farkına vararak, konuya ilişkin çözüm önerileri getirmeye çalışmaktadırlar.

1993 yılında hazırlanan bir proje ile 1995 yılında, Afyon'da 16 bin civarında konut, kaplıcalardan yararlanmak suretiyle gerçekleştirilecek "jeotermal" enerjiyle ısıtılacaktır. Ömer ve Gecek Kaplıcalarının kullanımı ile gerçekleştirilecek projenin aynı zamanda hava kirliliğinin önlenmesinde etkili olacağı belirtilmektedir. Projeye göre, Ömer ve Gecek Kaplıcaları'ndan sağlanacak sıcak sular, bir ana pompa istasyonunda birleştirilecektir. Daha sonra bu sular 14 km. mesafedeki Afyon ilinde kurulacak olan dağıtım istasyonlarına pompalanacaktır. Suların dağıtımı yapıldıktan sonra, tekrar Ömer Kaplıcası'na yerin 300 m. altına pompalanarak devir daim sağlanmış olacaktır.

Termalizmde yaşanan sorunlar, Afyon Kaplıcaları'nda da yaşanmaktadır. Alt yapı yetersizliği, konaklama kapasitesinin darlığı, yaz aylarında yaşanan turizm yoğunlaşması, kaynaktan sızıntılar gibi sorunlar, henüz tam anlamıyla çözümlenememiş sorunlardır.

Afyonkarahisar adıyla da bilinen maden suyu ile ünlü bu ilde bulunan önemli termal alanları şunlardır:

- Gazlıgöl Kaplıcası,
- Gecek Kaplıcası,
- Ömer Kaplıcası,
- Sandıklı Kaplıcası (Hüdaî Kaplıcası),
- Heybeli ve Çay Kaplıcaları'dır.

23, 24 ve 25 Ekim 1992 tarihleri arasında Afyon'da düzenlenen sempozyumda; başta Afyon ilindeki kaplıcaların sorunları ve termal kaynakların kullanım alanları ve alternatifleri olmak üzere, kaplıca turizmi açısından ileriye dönük yeni hedefler belirlenmiştir⁶⁹. Har.4'te Afyon ili ve kaplıcaları verilmektedir.

II. AFYON İLİ KAPLICALARI

A. HEYBELİ VE ÇAY KAPLICALARI

Heybeli Kaplıcası, Bolvadin ilçesi yakınlarında ve Afyon il merkezine 30 km. uzaklıktadır. Konum olarak Afyon-Konya karayolu üzerindedir. Kaplıcaya demiryolu ile ulaşım da mümkündür.

⁶⁹N.KOZAK, *Anatolia*, 1992, 11-13.

Heybeli Kaplıcası kurulduğunda Bolvadin Belediyesi'nce işletilmiştir. Daha sonra özel sektör tarafından işletilen kaplıca, son olarak yine belediyeye bırakılmış ve halen Bolvadin Belediyesi tarafından işletilmektedir.

Heybeli Kaplıcası'nda belediye belgeli 1. sınıf bir otelin yanı sıra, bir ve iki odalı pansiyon tipi konaklama tesisleri de mevcuttur. Bunların yanında, halka açık banyolar ve sosyal gereksinimleri karşılayan bakkal, kasap gibi işyerleri de bulunur. Aynı zamanda yöre halkı tarafından ev pansiyonculuğu da yapılmaktadır. Kaplıcadaki toplam yatak kapasitesi 150 civarındadır.

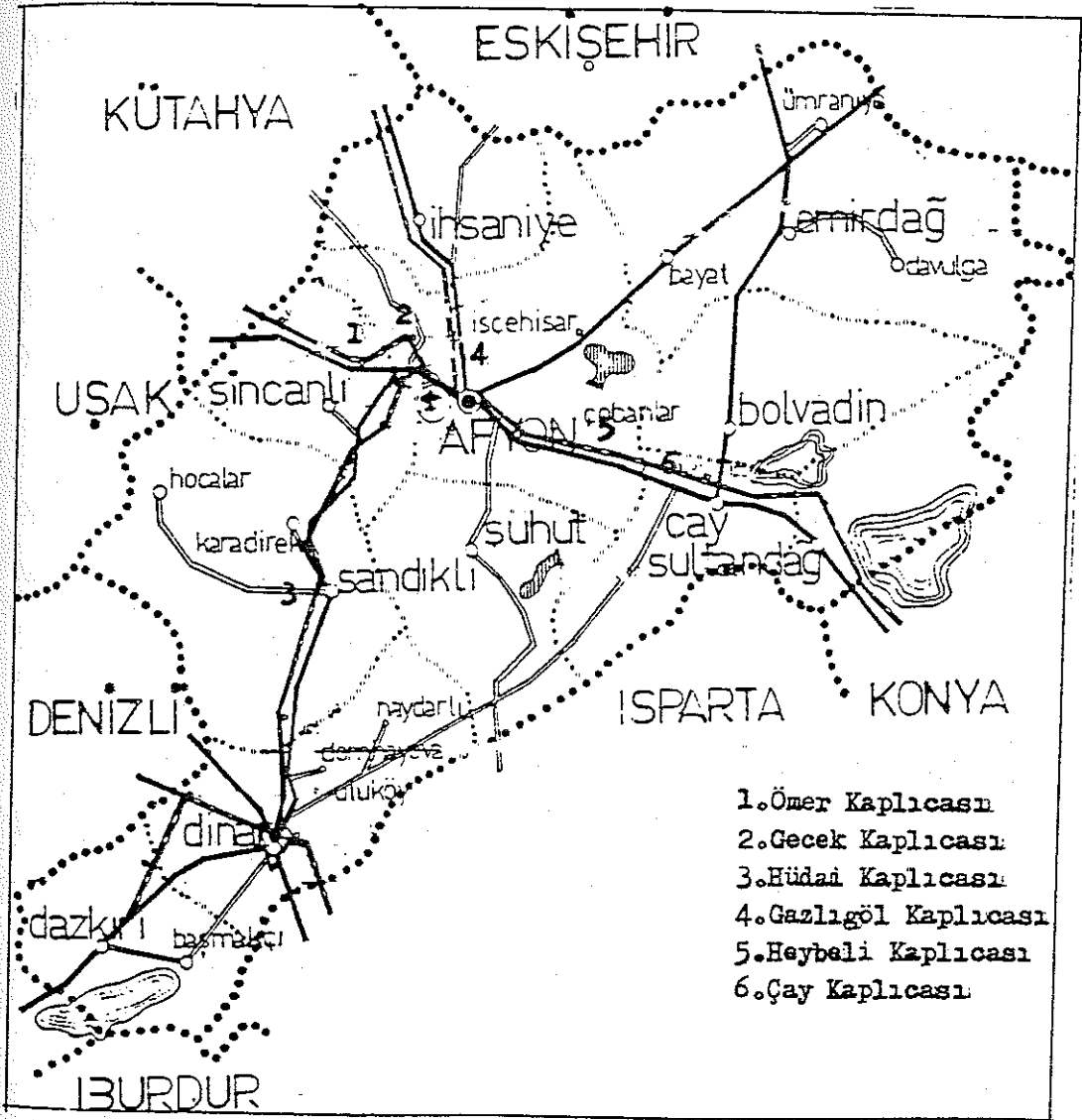
Tüm yıl açık olan Heybeli Kaplıcası'nda özel girişimciler tarafından yeni yatırımlar da devam etmektedir.

Çay termal alanında konaklama tesislerinin bulunmamasıyla birlikte, Çay ilçe merkezinde Turizm Bakanlığı belgeli iki ve üç yıldızlı tesisler bulunmaktadır. Yapımı devam eden tesislerle önemli bir açığı kapatacak olan Çay Kaplıcası günübirlik tesisleri kış-yaz hizmet vermektedir.

B. GECEK KAPLICASI

Afyon şehir merkezine 18 km. mesafede ve Afyon-Kütahya karayolu üzerindedir. Gecek Kaplıcası'nın suları Gazlıgöl İstasyonundan Fethiye'ye giden yol üzerinde, Büyük Afyon Ovası'nın batı kısmında üçüncü zaman adı verilen devrelerin genç tabakaları üzerindeki çatlaklardan çıkmaktadır. Birkaç noktadan kaynaklanan sulardan

Har.4



birisine "Kükürtlü", diğesine "Çelikli" adı verilmektedir. Her iki su klorür, sülfat ve hidrokarbonat iyonlarından başka, önemli nisbette hidroarsenat iyonu içermektedir⁷⁰.

Banyo küründe önemli bir yere sahip olan Gecek Kaplıcası'nda, içme kürleri de uygulanmaktadır. Diğer kaplıcalarda olduğu gibi burada da zengin kaynak rezervleri vardır. Kaynaktan kaplıca olarak faydalanıldığında, romatizmal hastalıkların tedavisinde, ortopedik operasyon geçirenlerin fiziksel rehabilitasyonunda ve bazı kadın hastalıklarının tedavisinde olumlu sonuçlar alınmaktadır. Serpintileme yöntemiyle, müzmin nezle ve müzmin boğaz iltihapları belirli bir kür sistemi içerisinde iyileşmektedir. Ayrıca kaynaktan içme kürü olarak faydalanıldığında, şişmanlık ve diyabet rahatsızlıklarında iyi sonuçlar alınır. Diğer hastalıklara karşı da etkili olabilmektedir⁷¹.

Tüm yıl açık olan Gecek Kaplıcası'nda konaklama kapasitesi oldukça azdır. Bu kaplıcanın turizm alanında kullanılmasının yanında seracılıkta da faydalanılmaktadır.

C. ÖMER KAPLICASI

Afyon il merkezine 15 km. uzaklıktaki Ömer Kaplıcası, Gecek Kaplıcası'nın hemen yakınındadır. Gecek Kaplıcası gibi Ömer Kaplıcası da romatizma ve kadın hastalıklarının tedavisinde olumlu sonuçlar vermektedir.

⁷⁰K. Ö. ÇAĞLAR, Türkiye Maden Suları ve Kaplıcaları (1961) 647.

⁷¹E. TUTAR, 1991 Turizm Yılı 1988, 22 6.

Kaplıca'da pansiyon tipi konaklama ünitelerinin yanında, gününbirlik halka açık banyolar da bulunur. 1992 yılında hizmete giren, özel sektöre ait beş yıldızlı termal otel, hem önemli bir açığı kapatmış ve hem de bölgenin tanıtımında öncülük yapmıştır. Otelde 104 odanın (208 yatak) yanısıra 26 apart ünite (52 yatak), toplantı salonları, restaurantlar, açık ve kapalı yüzme havuzları ile modern bir kür merkezi de bulunmaktadır. Kür merkezine olan talebin genellikle yerli müşterilerden meydana gelmesinden dolayı, yurtdışı tanıtım faaliyetlerine daha fazla önem verilmektedir.

D. GAZLIGÖL KAPLICASI

İl merkezine 21 km. mesafededir. "Yörede anlatılan bir efsaneye göre, Kral Midas'ın güzel kızı Suna, bir gün dermansız bir hastalığa yakalanır. Çağrılan ünlü hekimlerin hiçbirisi, Suna'nın vücudunun her yerini saran ve çevreye pis kokular yayan yaraları iyileştiremez. Sağlığını tekrar kazanma umudunu iyice yitiren Suna, kaçarak dağları tepeleri aşar. Geldiği vadide yıkandığı sıcak su, ona şifa verir. Midas orada bir havuz inşa ettirerek, hastaların derman bulmalarını sağlar"⁷².

Gazlıgöl Kaplıcası, eski adıyla Hamamköyü diye bilinirdi. Daha önce burada iki büyük banyo bulunmaktaydı. Kaynayan sular, Eskihamam ve Yenihamam adı verilen bu banyoları besliyorlardı. Gazlıgöl Kaplıcası'nda zamanında kaptaj işleri iyi yapıldığından, bugüne kadar fazla bir sorunla karşılaşılmamıştır. Yenihamam'ın suyu

⁷²a.g.e. 224.

toprak künklerle 25 metre uzaktan gelirdi. Eskihamam'ın suyu ise, içinde kaynamaktadır. Eskihamam bir kubbe altında 10 metrekarelik bir taş havuz, 2 soyunma odası ve bir soyunma salonundan meydana gelmiştir. Yenihamam'ın suyu 10 tonluktur⁷³.

Gazlıgöl Kaplıcası, solunum yolu rahatsızlıklarına, kalp, akciğer ve böbrekle ilgili bazı hastalıkların tedavisinde olumlu sonuçlar vermektedir. Gazlıgöl Kaplıcası'nda bulunan 4 otel (160 yatak) ve 72 pansiyon tipindeki (220 yatak) odalarla konaklama gereksinimine cevap vermeye çalışılmaktadır⁷⁴.

E. SANDIKLI HÜDAİ KAPLICASI

Dördüncü bölüm bu kaplıca üzerinde uygulamaya ayrılmıştır.

⁷³ÇAĞLAR (bk. dn. 70) 641.

⁷⁴Research Center of Medical Ecology and Hydro-climatology of Istanbul University, 1992, 1.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TERMAL TURİZMİNE BİR UYGULAMA MODELİ:

SANDIKLI HÜDAİ KAPLICASI

I. GENEL BİLGİLER

A. SANDIKLI İLÇESİNE AİT BİLGİLER

• Sandıklı İlçesinin Tarihi Gelişimi

"Anadolu'nun en eski yerleşim merkezlerinden olan Sandıklı'nın ilk kuruluşunun hangi çağlarda olduğunu belirlemek mümkün olamamıştır. Bilinen en eski tarihi ise bakır, tunç ve demir devri dönemlerine kadar gitmektedir. Bakır çağında Sandıklı'ya 13 km. mesafede bulunan Kusura Kasabası'nda Etiler (Hittit) İmparatorluğu'nun mayası olan Kussar (Kursora) M.Ö. 2700-200 Krallığı hüküm sürmüştür. Krallığın başşehri olan Kusura'da, İngiltere Oxford Üniversitesi tarafından 1935, 1936 ve 1937 yıllarında inceleme kazıları yapılmıştır. Bu kazılarda: A) Kalkolitik, B) Bakır Çağı, C) Eti Çağları olmak üzere üç ayrı dönem buluntuları elde edilmiştir. Bu buluntular Afyon Arkeoloji Müzesi'ndedir"⁷⁵.

Türkiye'nin en eski kazalarından olan Sandıklı, ülkede kendi adına ilk altın paranın basıldığı yerleşim alanıdır. Altın basılması ise, Sultan II. Mahmut dönemlerine kadar uzanır. Sandıklı merkezi ve

⁷⁵ESO, Sandıklı (1991) 14.

çevre köylerinde yapılan kazılar, bu ilçenin günümüze kadar birçok uygarlığa evsahipliği yapmış olduğunu kanıtlamaktadır.

"300 sene önceki Sandıklı'ya bakılacak olursa, Evliya Çelebi şu şekilde tanımlar; Sandık dolusu malı ve ürünlü kazadır, tamamı 350 toprak örtülü ev olup, üç mahallesi ve dört camisi olan bir yerleşim alanıdır"⁷⁶.

Sandıklı, Kurtuluş Savaşı'nda da önemli bir hareket merkezi olmuştur. "Büyük Taarruz"un ünlü komutanlarından Miralay Reşat Bey, vefat ettikten sonra, adına Sandıklı şehir mezarlığında bir anıt mezar yaptırılmıştır⁷⁷.

Bugüne kadar geçen süre içerisinde bu ilçe çok gelişmiştir. Hızlı kentleşme, tarımın yanında sanayinin de gelişmesi gibi unsurlar, nüfus ve istihdam artışlarını da beraberinde getirmiştir. İstanbul ve Ankara'yı, Denizli ve Antalya'ya bağlayan E23 karayolunun ilçenin ortasından geçmesi, burayı daha da önemli bir konuma getirmiştir.

Konaklama tesislerinin Sandıklı civarında yoğunlaşması, yeni istihdam olanakları yaratmış ve ilçeye gelir kaynağı olmaya başlamıştır. Güneyinde 8 km. mesafede bulunan termal tesisler, bu bölgenin turizm açısından da önemini artırmıştır.

⁷⁶C. TÜZÜN, Su ve Çamur Tedavileri: Sandıklı Hüzaî Kaplıcası (1950) 8.

⁷⁷ESO (bk. dn. 75) 22.

• Coğrafi Konumu

Sandıklı Afyon ilinin güney-batısındadır. Denizden yüksekliği 1120 m. olan geniş bir alan üzerine kurulmuştur⁷⁸.

Sandıklı, İç Batı Anadolu'da yine kendi adıyla bilinen bir ovanın üzerinde bulunmaktadır. Çevresi dağlarla (Kumalar Dağı-165 m , Ağır Dağları-1981 m , Akdağ-2495 m) çevrili bu ilçenin sınırları içerisinde Karadirek Çayı doğmakta ve Çivril Gölü'ne dökülmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi, E23 karayolu üzerinde bulunmaktadır. Demiryolu bağlantıları açısından önemli bir merkezdir. Uç büyük il'e (Ankara, İstanbul, İzmir) ve güneye çok rahat ulaşım olanağına sahiptir.

Sandıklı yerleşim olarak yaklaşık 2080 kilometrekare üzerine kurulmuş olup, 10 belde ve 67 köye sahiptir. Batısında Denizli, Uşak ve Kütahya, güneyinde Burdur ve Isparta, kuzeydoğusunda Afyon illeri bulunmaktadır. Har.5'te Sandıklı İlçesi ve Hüdai Kaplıcası'nın konumu belirtilmektedir.

• Kültürel ve Sosyal Durum

Sandıklı, Bakır devrinden başlayarak birçok uygarlığa yerleşim alanı olarak görev yapmış ve bu yolla kültürel bir zenginliğe sahip olmuştur.

⁷⁸İLİMİZ AFYON, Isparta (T.Y.) 132.

Selçuklular zamanında, bu ilçede yaşamış olduğu bilinen Yunus Emre ve hocası Tabduk Emre'nin kabirleri, ilçenin Yunus Emre adıyla tanınan mahallesindedir. Kurtuluş Savaşı yıllarında da önemli bir rol alan Sandıklı, Yunan ordusunun ilçeye girişini önleyerek, büyük bir direniş örneği göstermiştir.

Sandıklı'nın asıl ismini duyuran özelliği ise; ilçenin 8 km. uzağında bulunan, belediye sınırları içerisinde kalan termal tesislerdir. Yazın, günde 10.000 civarında ziyaretçinin geldiği bu tesisler, ilçeye önemli bir gelir kaynağı sağlamaktadır.

B. SANDIKLI HÜDAİ KAPLICASI'NIN TARİHİ GELİŞİMİ

Sandıklı Kaplıcası, "Hüdaî Kaplıcası" adıyla bilinir. Sıcak şifalı suların bir nimet olarak görülmesinden dolayı bu ismin verildiği sanılmaktadır. Çok eski zamanlardan beri bilinen ve kullanılan kaplıca üzerinde değişik efsaneler vardır. Hristiyanlığın ilerlediği yıllarda, zamanın başpiskoposu Sen Mişel, Hieropolis'te (bugünkü Koçhisar) hasta tedavisinde yararlandığı kaplıcalardan dolayı, "mucize yaratıcı" olarak görülmüştür. Hieropolis ise, hristiyanlar için kutsal şehir ilan edilmiştir.

Aslen Sandıklı halkından olan Dr. Cemal Tüzün, 1950 yılında Sandıklı Kaplıcası üzerine bir kitap yayınlamıştır. Dr. Tüzün, "Sandıklı Hüdaî Kaplıcası" adını verdiği bu eserinde kaplıcaı; iki te-

pecik arasında kaynar suları, sisli ve kokulu havası ile sağlık müjdeleri veren bir doğa parçası olarak tanımlamaktadır⁷⁹.

1940 yıllarında yapılan çalışmalara göre kaplıcada; kadın ve erkeklere özel iki havuz, iki buğuluk (sauna) ve iki tane de çamur banyosu bulunmaktaydı. İlk defa 1948 yılında Prof.Dr.Kerim Ömer Çağlar ve arkadaşları tarafından ziyaret edilerek, kapsamlı bir biçimde tetkik ve bütün kaynak suları tahlil edilmiştir.

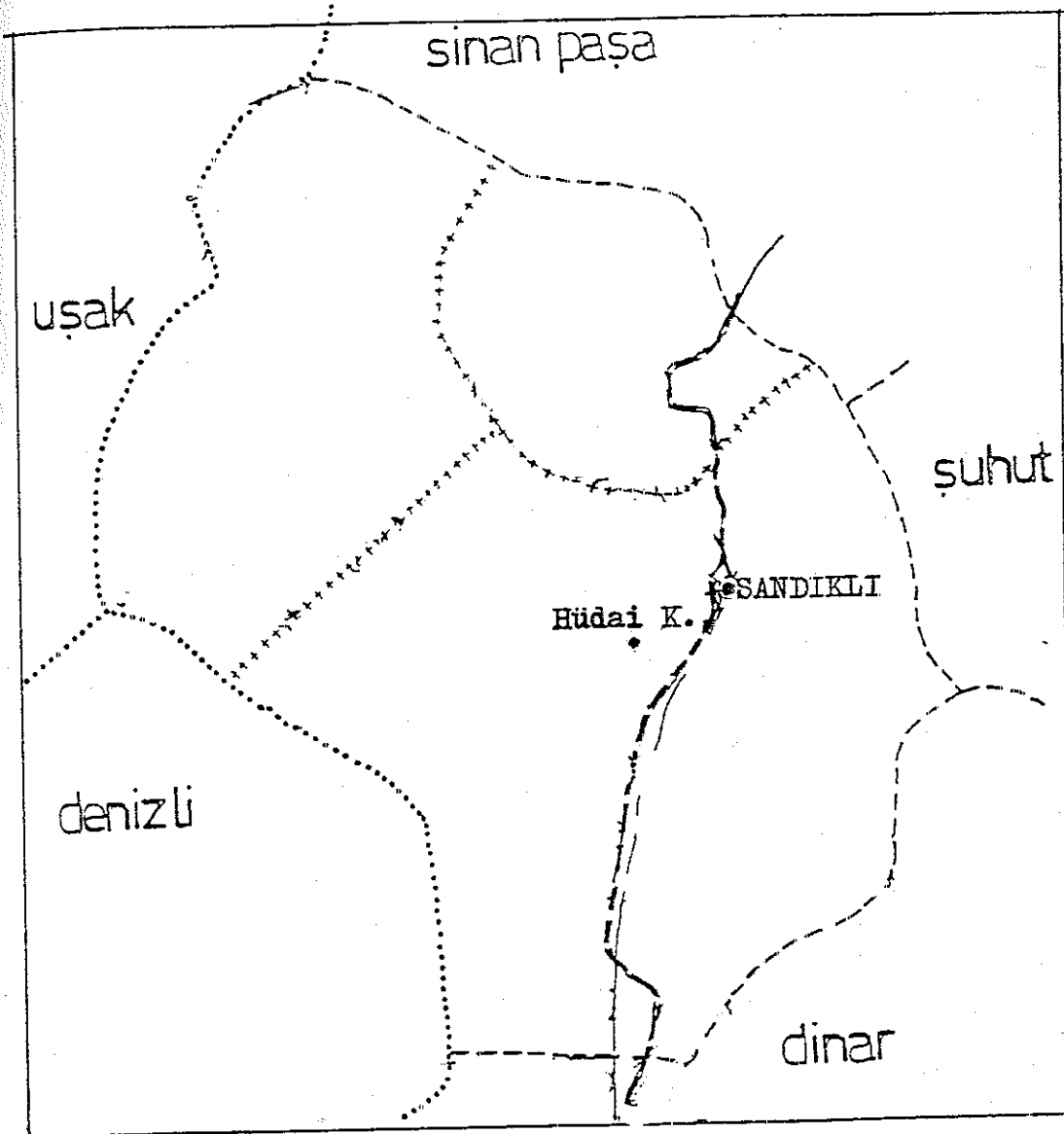
"Prof.Dr.Nüzhet Şakir Dirisu, 1952 yılında yayınlamış olduğu "İdroloji" adlı eserinde, SHK'nı şu şekilde anlatmaktadır: Kaynak civarından elde edilen toprak elenerek toz haline getirildikten sonra 4x2 ebadındaki havuzlara doldurulmakta ve bu toprak üzerinden 6 saat süreyle kaplıca suyu akıtılarak, elde edilen 45 derecelik çamura yatılarak 15-20 dakika kalınmaktadır"⁸⁰.

Eski tarihlerde yalnız günübirlik tesislerle hizmet ve sağlık sunan SHK, günümüzde yaz aylarında günde 10.000 müşteriye hizmet sunabilecek kapasiteye ulaşmıştır. 1991 yılında hizmete giren dört yıldızlı otelle birlikte konaklama yetersizliğine çözüm getirilmeye çalışılmış, fakat her yıl artan talebin karşısında bu girişim de yetersiz kalmıştır. Sandıklı Hüdaî Kaplıcası'nda yaz-kış hizmet sunabilecek özelliklere sahip tesisler bulunmaktadır.

⁷⁹M.S. AYGEN, Afyonkarahisar Kaplıcaları ve Maden Suları (1979) 105.

⁸⁰a.g.e. 106.

Har.5



II. SANDIKLI HÜDAİ KAPLICASI'NIN ÖZELLİKLERİ

A. KURULUŞ YERİ İLE İLGİLİ ÖZELLİKLERİ

SHK Sandıklı ilçesinin 8 km. güney-batısındadır. İki tepecik arasındaki düzlük üzerine kurulmuştur. Şifalı sular 500 metre devam eden jeolojik bir çatlakın değişik yerlerinde kaynar⁸¹.

SHK'nın tam ortasından "Hamam Çayı" adı verilen bir dere geçmektedir. Yüksek kısımları ağaçlandırılarak, yeşillendirme çalışmaları yapılmaktadır. Tesis içi ve tesisi Afyon-Antalya karayoluna bağlayan yollar asfaltlanmıştır.

SHK Afyon'a 68 km., Antalya'ya 234 km. uzaklıktadır. Sandıklı ilçe merkezine ise 8 km.lik mesafededir. Termal çevresinde özel yapılaşmaya izin verilmemektedir.

Yakın zamanda Alman jeoloji mühendisleri tarafından kaptıca yapılan incelemelerde kaynak suyunun çok az miktarda kullanılmış olduğu ve uzun yıllar bu tesisi ayakta tutabilecek bir kaynak rezervinin varlığı tesbit edilmiştir.

B. JEOLojİK ÖZELLİKLERİ

• Kaynak Suyu Özellikleri

SHK Suları içerdikleri; litrede 1280 mg. ile 1409 mg. kuru hülasa, bir miktar serbest CO₂ gazı ve 60 °C'yi aşan sıcaklığı ile şifalı sularda aranan özelliklere birarada ve büyük ölçüde sahip bulunmak-

⁸¹TUNA, IX.

tadır. Prof.Dr. Kerim Ömer Çağlar'a göre, Hüdai Kaplıcası, suyunun içeriği ve oranına kıyasla Türkiye'nin birinci sınıf suları arasında yer almaktadır. Dr. Nüşet Şakir Dirisu, Sandıklı termal kaynak sularını "Madeni Az Sıcak Sular" içerisinde göstermektedir⁸².

Sandıklı termal kaynaklarından çıkan suların ısısının 62-68 derece arasında değiştiği saptanmıştır. Kalsiyum, sodyum sülfatlı bikarbonatlı olan suların radyoaktivitesi, kaynaklara göre 6.5 ile 72 Eman arasındadır (Eman: Radyoaktivite ölçü birimidir)⁸³.

Sandıklı termal kaynakları aynı zamanda, içme kürlerinin de uygulanabileceği özelliklere sahiptir. Kaplıca merkezinde bulunan ve 1968 yılında modernize edilen sıcak maden suyu tesisinin içme kürü ile başta böbrek taşı rahatsızlığı olmak üzere çeşitli hastalıkların tedavisinde doğal bir ilaç olarak kullanıldığı bilinmektedir. Yine bu sulara gençlik iksiri taşıyan mineraller de bulunmaktadır. Tb.10'da SHK suyu analiz raporu (tek banyolar) verilmektedir.

SHK suları için şimdiye kadar yapılan çalışmalarla 89 lt/sn akım değerine ve 21.450 kişi/gün banyo özelliklerine sahip olduğu ortaya çıkarılmıştır. Günümüzde, özellikle yaz aylarındaki yoğunluğa rağmen, termal kaynakları bu talebi karşılayabilmektedir. Bunun yanında termal kaynaklarda, sızıntı ve kaçakların olduğu ve su israfı yapıldığı da bilinmektedir.

⁸²HKT, T TOK Proj., 19303 (1976) II 7.

⁸³TUNA, IX.

Sandıklı termal kaynaklarının birbirlerine çok yakın olmalarına rağmen, farklı içerikteki sularının yeryüzüne ulaşması da, bu tesisler için ayrı bir özellik taşımaktadır. Bunlardan kükürtlü su kaynağı; biri kadın diğeri erkek banyoları olmak üzere iki adet banyoyu beslemektedir. Kükürtlü sulardan cilt hastalıklarının tedavisinde olumlu sonuçlar alınmaktadır. Çelikli su kaynağı; "Bayanlar ikilisi" ve "Vali Banyosu" adı ile bilinen, özel saatlik olarak kiraya verilen banyoların kaynak suyu gereksinimlerini karşılamaktadır.

Tb.10

İyonlar	mg/lt	milival/lt	% milival
Amonyum NH ⁻	-	-	-
Lityum Li ⁴⁺	0.0466	0.0067	0.030
Sodyum Na ⁺	229.9000	10.0000	45.342
Potasyum K ⁺	42.3844	1.0840	4.915
Kalsiyum Ca ²⁺	182.6540	9.1327	41.410
Magnezyum Mg ²⁺	21.8960	1.8021	8.171
Stronsiyum Sr ²⁺	-	-	-
Baryum Ba ²⁺	-	-	-
Demir Fe ²⁺	0.4400	0.0157	0.071
Aluminyum Al ³⁺	0.0320	0.0035	0.015
Mangan Mn ²⁺	0.2600	0.0095	0.043
Çinko Zn ²⁺	-	-	-
Krom Cr ³⁺	-	-	-
Bakır Cu ²⁺	-	-	-
Titan Ti ⁴⁺	-	-	-
Kurşun Pb ²⁺	-	-	-
	477.6130	22.0542	100.000

Kaynak: Türkiye Maden Suları 4 1975, 72.

• Çamur Özellikleri

Bazı şifalı su kaynaklarının çevrelerinde şifalı çamurlar da bulunmaktadır. Hatta kaplıcanın özelliği yalnız çamurunda da olabilir. Çamurlar, aynı şifalı sular gibi küvetlere doldurularak içine girilebileceği gibi, romatizmalı hasta eklemlere sarılarak da uygulanabilir. Çamurlar, genellikle buldukları yerin şifalı suyunun özelliklerini taşırlarsa da kendi aralarında sınıflandırılmaları vardır:

1. Bileşimlerinde bitkisel ve hayvansal artıklar bulunan "Organik Çamurlar",
2. Bileşimleri toprak veya kumdan oluşan "Anorganik veya Volkanik Çamurlar"⁸⁴.

"Sandıklı Kaplıcası'na özelliğini veren şifalı çamurları olup, gerçekte Sandıklı deyince de ilk akla gelen çamur banyolarıdır. Özel şekilde hazırlanan toprak 68 derecelik şifalı suyla karıştırılınca 40-45 derecelik bir çamur ortaya çıkar"⁸⁵.

Sandıklı termal tesislerinde genel halka açık bay ve bayan çamur banyolarının yanı sıra, bir yıldızlı turistik otelde 9'u bayan olmak üzere toplam 18 kişilik çamur banyoları bulunmaktadır. Yine 1994'ün yazında hizmete girecek olan kür merkezinde de çamur banyoları olacaktır.

• Tedavi Özellikleri

Sandıklı havzasının kaynak suları genellikle romatizmalı hastalarda kullanılmaktadır. Bu hastalığın değişik türlerinin olduğu bilinmektedir. Uzun süre devam eden ve eklem sıvısının artmasıyla kendini gösteren eklem rahatsızlıkları ve iltihaplı romatizma çeşitlerine tedavi uygulamalarında dikkat edilmelidir⁸⁶. Tıbbi uygulamaların gerektiği durumlarda, kaplıca tedavilerinden vazgeçilmesi gerekir.

⁸⁴TUNA,14.

⁸⁵a.g.e.

⁸⁶AYGEN (bk dn. 79) 11.

SHK'nın iyi geldiği hastalıklar şunlardır⁸⁷:

- Eklem kireçlenmeleri, yani artrozlar,
- Omurga kireçlenmesi, yani spondiloz, spondylartroz ve osteokondroz.
- Romatoid artrit (kronik devresinde),
- Yumuşak doku romatizmaları,
- Kadın hastalıkları,
- İç salgı sistemi hastalıkları,
- Sinir sisteminin uyarılması,
- Sindirim sistemi rahatsızlıkları,
- Göz hastalıkları,
- Metabolizma bozukluklarıdır.

Ayrıca; ruhsal yorgunluklar ve sinirsel gerginliklerin (vegetatif distoni), dolaşım sisteminin işlemeye bağlı (fonksiyonel) bozuklukları ve ameliyat sonrası eklem hareketleri ağrılarında da tedavi edici özelliklere sahiptir.

SHK'nda 9 çeşit su olduğu (kükürtlü, çelikli vs.) bilinmektedir. Türkiye'nin termal tedavisinde yararlı olan kaplıcalarından olan bu tesis, her yıl yüzbinlerce hastaya tedavi olanakları sunmaktadır. Yapılan araştırma ve istatistiklere göre; gelen müşterilerin büyük çoğunluğu hasta kişilerdir. SHK'nda bir Sağlık Ocağı bulunmaktadır. Yeni yapılan kür merkezinde, müşterilerin sağlıkla ilgili sorunlarına karşı uzman bir kadro oluşturulması düşünülmektedir.

⁸⁷TUNA,11.

Uzun süre tıbbi müdahalelerden aradıklarını bulamayan romatizma ve diğer adı geçen hastalıklara sahip kişiler, SHK'nda gördükleri tedavi sonrası olumlu sonuçlar aldıklarını belirtmektedirler.

C. COĞRAFİK ÖZELLİKLERİ

"Sandıklı Hüdaı Kaphcası, yaklaşık kuzey-güney yönünde uzanan Hamam Çayı vadisi içerisinde. Deniz seviyesinden yüksekliği 1005 m.'dir. Kaphcanın kuzey ve güney yönüne doğru alüvyon düzlükleri genişler. Doğu ve kuzeydoğusunda topoğrafya 20-25 m. yükselir. Batı ve güneybatıya doğru yükselimi daha fazla olup, kaphcanın güneybatısında Demirlik Tepe'de, topoğrafik rakım 1156 m.'ye ulaşır. Vadilerdeki küçük akarsu ve çaylar yaz mevsiminde genellikle kurumaktadır"⁸⁸.

Kaphcada ağaçlandırma çalışmalarıyla küçük ormanlık alanlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Kaphca sınırları içerisinde kalan tepecikler, piknik alanlarına dönüştürülerek özellikle gününbirlik ziyaretçilerin hizmetine sunulmuştur. Bu tepeciklerden birinin yamacına, güzel bir görünüm sağlayabilmek amacıyla küçük bir yapay şelale yapılmıştır.

Kaphcayı ortadan ikiye ayıran Hamam Çayı üzerine üçü araç trafiğine açık 4 tane köprü inşa edilmiştir. Tesis dışındaki arazilerin yalnız tarla olarak değerlendirilmelerine izin verilmektedir. Bu alanlarda, özellikle patates ve pancar gibi sulu tarıma elverişli tarım ürünleri yetiştirilmektedir.

⁸⁸HKT, TTOK Proj. (bk. dn. 82) II.1.

Bölgede Orta Anadolu'nun karasal iklimi hüküm sürer. Çukurda kaldığı için Sandıklı'ya oranla biraz daha yumuşak bir havaya sahiptir. Sandıklı'da yıllık yağış ortalaması 485 mm.dir. Kaplıcada rüzgâr yönü genelde kuzeydir. Güney rüzgârları ise bazen çok sert olabilmektedir. Kaplıcanın tepeler arasında kalması, rüzgârların olumsuz etkilerini önlemektedir⁸⁹.

D. ÇEVRESEL ÖZELLİKLERİ

• Ulaşım

Termal tesisler, Sandıklı ilçe merkezine 8 km. uzaklıktadır. Sandıklı'yı Antalya'ya bağlayan yolun sağ tarafındaki ayrımından itibaren 6 km.dir. Kaplıca, Afyon'a 68 km. ve Antalya'ya 234 km. mesafededir. İstanbul ve Ankara'yı Denizli'ye bağlayan demiryolu da Sandıklı'dan geçer.

Sandıklı E23 karayolu üzerinde (İstanbul-Ankara-Antalya) bulunduğundan her zaman için karayoluyla ulaşım olanağına sahiptir. Bunun yanında tercihe göre demiryolu ulaşımı da yapılabilir.

Sandıklı ilçe merkezinden kaplıcaya ulaşım ise, her yarım saatte Sandıklı'dan ve kaplıcadan karşılıklı hareket eden belediyeye ait otobüslerle sağlanır. Kaplıcaya özel aracın girmesi serbest olduğundan, tesislere bu yolla da ulaşabilme imkânı vardır. Kaplıca E23 karayoluna asfalt bir yolla bağlıdır.

⁸⁹a.g.e. II-9.

ilçe otogarı sabah erken saatlerden başlayarak, tüm gün hizmet sunmaktadır. Sandıklı-Kaplıca arası çalışan otobüslerin ilçe merkezinden en son hareket saati 22.30, kaplıcadan ise 23.00'tür. Sandıklı Hüdai Kaplıcası'na ulaşım olanakları oldukça fazladır.

• İçme Suyu ve Kanalizasyon

"Kaplıcanın içme suyu ihtiyacı halen aşağıdaki kaynaklardan karşılanmaktadır⁹⁰:

- Kireçlipınar, 4 km.den cazibe ile, debi 2.5 lt/sn,
- Yedekçi, 800 m.den cazibe ile, debi 1.5 lt/sn,
- Yedekçi, 800 m.den keson kuyu, takribi debi 2.5 lt/sn,
- Kovalık, 200 m.de borulu kuyu, takribi debi 5.6 lt/sn,
- Diğer kaynaklar, genellikle yaz aylarında çok azalmakta veya kaybolmaktadır".

Bahsi geçen kaynaklar içme suyu gereksinimini tamamen karşılayamamaktadırlar. Fakat, yapılan araştırmalarla, içme suyu kuyularının açılmasının çok zor olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, içme sularına ne kadar içilebilirlik raporu verilse de, bunların içeriğinden dolayı, normal bir içme suyu lezzeti taşımamaktadırlar.

SHK'nda bugüne kadar sağlıklı bir altyapı teşkilatı kurulamamıştır. Atık sular, kaplıcanın tam ortasından geçen Hamam Çayı'na boşaltılmaktadır. Uzun süreli yağmurların bu dereyi taşırdıklarından dolayı, tesis birkaç kez sel tehlikesi atlatmıştır. İlk iyileştirme

⁹⁰a.g.e. II-10.

çalışmaları, 1972 yılında DSİ tarafından Hamam Çayı'nın düzeltilmesiyle gerçekleştirilmiştir. En son 1984 yılında meydana gelen sel olayı maddi zarara yol açmış ve yeni bir altyapıya gereksinim duyulduğunu kanıtlamıştır.

• Elektrik

Termal tesislerin elektrik gereksinimi, Sandıklı'dan çekilen 9 km.lik elektrik hattıyla sağlanmaktadır. Hatların eski oluşu, arasıra elektrik kesintilerine yol açmaktadır.

Kaplıcaya dört yıldızlı otelin yapımından sonra bir jeneratör alınmıştır. Kaplıcaya kaynak suyunu pompalayan motorların elektrikle çalışıyor olmaları, kısa süreli bile olsa, olabilecek bir kesintide kaplıcayı zor durumda bırakacaktır. Jeneratör ile de sorunun çözümlenmediği görülmüştür.

Termal tesislerin en yoğun dönemlerindeki günlük elektrik tüketiminin 1600 KWh civarında olduğu tesbit edilmiştir.

• İletişim

SHK'nda haberleşme, 1983 yılından önce bir tek santralle yürütülmeye çalışılmıştır. Günümüzde ise, posta ve telefon hizmetleri bulunan PTT'nin bir şubesi bulunmaktadır. Tesiste muhtelif yerlere telefon kulübeleri konularak müşteri gereksinimlerine yanıt verilmeye çalışılmıştır.

Yine tesis bünyesindeki otellerin kendilerine ait özel hatları bulunmaktadır. Önceki yıllarda banyolu dairelere telefon konulmuş fakat daha sonra bu uygulamadan vazgeçilmiştir.

Termal tesislerden bilgi alınmak istenilen konular için bir danışma hattı kurulmuştur. Rezervasyonlar genellikle bir yıl önceden kabul edilmektedir.

• Diğer Sosyal Hizmetler

SHK, termal tesislerinin birçoğunda bulunmayan sosyal hizmetleri de bünyesinde bulundurmaktadır. Bunlar; bakkal, kasap, kafeterya vs. Otellerde bulunan restoranlar, müşterilerin yeme-içme gereksinimlerini karşılamaktadırlar. Yine her iki otelin de kendilerine ait yüzme havuzları ve diğer kaplıca üniteleri bulunmaktadır.

İşletme bünyesinde yaz-kış hizmet sunan bir fırın, bir kasap, bir kafeterya, üç tane de bakkal bulunmaktadır. Bunlara ek olarak, yaz aylarında 4 kafeterya daha açılmaktadır. Yine yazın, giyimden yiyeceğe kadar çeşitli ürünlerin satıldığı bir pazar yeri kurulmaktadır. Sezon boyunca Sümerbank ta burada bir şube açmaktadır.

Termal tesislere 1.5 km. mesafedeki Reşadiye Köyü, tesise gelenlerin süt, yağ, yoğurt gibi tüketim ihtiyaçlarının büyük bir bölümünü karşılamaktadır.

SHK'nda bir de Sağlık Ocağı bulunmaktadır. Konaklamanın yoğun olduğu dönemlerde, Reşadiye Köyü'ndeki ev pansiyonculuğu ile

arz yetersizliği kapatılmaya çalışılmaktadır. Bu aynı zamanda ky halkına gelir kaynağı olmaktadır.

SHK'nda olmayan üniteler, tesise 8 km. mesafedeki ilçe merkezinde bulunmaktadır (Kütüphane, kapalı spor salonu vs.).

E. YÖNETİMİYLE İLGİLİ ÖZELLİKLERİ

SHK'nın sularının kullanım ve işletme hakkı 1941 yılında 4/6024 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 60 yıl süreyle Sandıklı Belediyesi'ne verilmiştir. 1955 yılında ise sıcak su kaynaklarının belediye sınırları içerisinde bulunması nedeniyle 6779 sayılı kanuna dayalı olarak, 159.000 metrekare yüzölçüme sahip olan bu alanın mülkiyeti belediyeye geçmiştir.

Kaphcanın imar planı Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın 24.10.1977 ve 19303 sayılı yazılarıyla; İmar ve İşkn Bakanlığı'nın (bugünkü adıyla Bayındırlık ve İşkn Bakanlığı) Pl.032/37603 değişik 15 sayı ve 06.12.1977 tarihli kararıyla tasdik edilmiştir.

Yeni imar planı ise Bayındırlık ve İşkn Bakanlığı'nca 02.08.1985 tarihinde onaylanmıştır. 1/1000 ölçekli kaplıca yerleşim planına göre ilk aşamada 7000 yatak kapasitesi büyüklüğünde bir ge-lişme hedeflenmiştir. Buna göre SHK'nda termal turizmine yönelik ve sosyal amaçlı tedavi imknlarının sağlanması ve geliştirilmesine yönelik bir kullanım getirilmiştir.

Belediye'ye bağlı bir Müdürlük tarafından işletilen SHK'nda, 30'u Emekli Sandığı'na bağlı 176 personel istihdam edilmektedir.

Bunun yanında yaz aylarında sezonluk işçi alımı da sözkonusudur. Tek yıldızlı ve dört yıldızlı otellerin yöneticileri işletme müdürlüğüne bağlıdır.

SHK içerisinde bulunan işyerleri 2 yıllık ihale usulü sözleşmelerle kiraya verilmektedir (Bakkal, kafeterya v.s.). Gününbirlik tesislerde konaklama üniteleri gibi işletme tarafından çalıştırılmaktadır.

Bir yıl önceden banyolu dairelerin ve günlük olarak banyosuz dairelerin rezervesi yapılır. Tesisteki otellerin rezervesi ise çok önceden yapılması suretiyle müşteri kabul edilir. Yaz ayları ve yarıyıl tatillerinde turistik yoğunlaşma yaşanmaktadır.

III. SANDIKLI HÜDAİ KAPLICASI'NIN KONAKLAMA VE KULLANIM KAPASİTESİ

A. KAPLICADAKİ KONAKLAMA TESİSLERİNİN KAPASİTESİ

Kaplıca bünyesinde; biri dört diğeri tek yıldızlı iki otel, tek ve çift odalı banyolu daireler, banyosuz daireler ve kamp olanakları bulunmaktadır.

Bir yıldızlı otel (Turistik otel) 1967 yılında hizmete girmiştir (İşletme belge no: 14.06.1963-186). Misafirlerine tam pansiyon hizmet sunan tesiste personel sayısı 21'dir.

Dört yıldızlı Termal Otel ise, 1 Ağustos 1991 yılında faaliyete geçmiştir (İşletme belge no: 09.10.1985-2427). 1994 yazında hizmete

girecek olan, bitişindeki modern kür merkeziyle büyük bir eksikliğini gidermiş olacaktır. Otelde diskotek ve toplantı salonunun yanında yüzme havuzu da bulunmaktadır. 3 tane de suit odanın bulunduğu otelde personel sayısı 54'tür.

Tb.11

Özellikleri Tesis Türü	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Banyo	WC	Tel.	Oto Park	Yüzme Havuzu
Termal Otel	132	264	x	x	x	x	x
Turistik Otel	34	68	x	x	x	x	x
Banyolu I	25	50	x	x		x	
Banyolu II	118	472	x	x		x	
Banyosuz Oda	109	218				x	
Çadır	200	600				x	

Not: Banyolu I; tek odalı banyolu daireler,

Banyolu II; çift odalı banyolu daireleri gösterir.

Kaynak: 1993 SHK İşletme Verileri.

Tb.11'de tesisteki konaklama ünitelerinin kapasiteleri ve özellikleri verilmiştir.

Banyolu dairelerde farklı ebatlarda bir banyo ile bir ya da iki oda bulunmaktadır. Çift odalı banyolu dairelerin içerisinde buzdolabı olan bir de mutfakı bulunmaktadır. Her hafta belirli değişme günlerinde bu daireler yeni müşterilerini ağırlamaya hazır hale getirilirler.

Banyosuz daireler ve kamp alanları yalnız yaz aylarında (15 Nisan - 30 Ekim) hizmet sunmaktadırlar.

B. GÜNÜBİRLİK TESİSLERİN KULLANIM KAPASİTELERİ

SHK konaklama hizmetinin yanında günübirlik tesislerle de hizmet sunmaktadır. Sandıklı ve yakın çevresinden gelenler ile banyosuz daire ve çadırlarda konaklayan müşterilere açık, çamur banyoları, saunalar, açık ve kapalı yüzme havuzları özellikle yaz aylarında yoğun bir dönem geçirirler. Tb.12'de bu tesislerin türleri ve kapasiteleri verilmiştir.

Tb.12

Tesis Adı	Türü	Kapasitesi (kişi/saat)	Çalışma Saati (Günlük)
Kükürtlü (Bay)	Banyo	35	8
Kükürtlü (Bayan)	Banyo	35	8
Köprübaşı (Bay)	Banyo	90	16
Laleli (Bayan)	Banyo	45	16
Birli (Bay)	Banyo	45	16
K.Yüzme (Bay)	Havuz	80	8
K.Yüzme (Bayan)	Havuz	100	8
Çamur B. (Bay)	Çamur	48	8
Çamur B.(Bayan)	Çamur	54	8
Tabli Buğu	Sauna	110	8

Kaynak: 1993 SHK İşletme Verileri

Tb.12'de gösterilen tesislerin haricinde, Vali, Nurlu, Mermerli ve ikili adlarıyla tanınan 4 adet banyo vardır. Bunlar özel banyo talebinde bulunan müşterilere saatlik olarak kiraya verilmektedir. Bu banyolar günde 14 saat hizmet vermektedirler.

C. DİĞER KONAKLAMA OLANAKLARI VE KAPASİTELERİ

Kaplıca'nın haricinde Sandıklı ilçe merkezinde de konaklama olanağı vardır. 24 odalı (59 yatak) tek yıldızlı otelle birlikte belediyeden işletme belgeli birinci ve ikinci sınıf oteller bulunmaktadır. Tesis yakınındaki (1.5 km.) Reşadiye Köyü halkı da ev pansiyonculuğu yaparak, hem arz açığının kapatılmasında etkin bir rol oynamakta ve hem de bu işten gelir sağlamaktadırlar.

IV. TESİSE GELEN MÜŞTERİ TIPLERİ VE KONAKLAMA ÖZELLİKLERİ

A. TESİSE GELEN MÜŞTERİ TIPLERİ

Yapılan araştırmada Sandıklı Hüdai Kaplıcası'na gelen müşterilerin %85'inin sağlık problemlerinden dolayı bu tesisi tercih ettikleri belirlenmiştir. Romatizma, eklem rahatsızlıkları, astım gibi hastalıkları olan insanlar, tedavi maksadıyla -özellikle yaz aylarında- SHK'na gelmektedirler. Kaplıcaya gelen müşterilerin %10'u ağır rahatsızlıkları olanların başında refakatçi olarak gelenler ve %5'i ise bölge halkından olan insanlardır.

1993 yılının Temmuz ayı içerisinde yapılan bir araştırmayla, tesadüfi örnekleme ile seçilen 1000 kişiden en çok gelen müşterilerin serbest meslek grubundan olan kişiler olduğu belirlenmiştir. Sandıklı Belediyesi'nin (Kaphca İşletmesi) T.C. Emekli Sandığı, S.S.K. ve Bağkur gibi kuruluşlarla anlaşmasının bulunmamasından dolayı bu kuruluşlarla ilgili kişilerin ücretsiz tedavilerini karşılamamaktadır. Adı geçen kuruluşlara mensup kişilerin sadece maddi durumu elverişli olanlar bu tesisten yararlanabilmektedirler.

Tb. 13'te çeşitli meslek gruplarından bu tesise gelenlerin sayıları ve % oranları gösterilmiştir.

Tb.13

Meslek Grubu	Müşteri Sayısı	Oranı (%)
Kamu Sektörü	149	14.9
Özel Sektör	295	29.5
Serbest Meslek	489	48.9
Öğrenci	34	3.4
Yabancı Turist	33	3.3
Toplam	1000	100.0

Kaynak: 1993 SHK İşletmesi Verileri

Kış mevsimi boyunca konaklayan müşterilerin çoğunluğunu Sandıklı ilçesi halkından olan kişiler oluşturmaktadır. Bu aynı zamanda kışın diğer şehirlerden gelen müşterilerin oranının az olmasının da bir diğer ifadesidir.

Tedavi amacıyla tesise gelen müşterilerin yaz aylarını tercih etmeleri gününbirlik tesislerde sıkışıklığa yol açmaktadır. "Kesin teşhis konmuş, kaplıcaya gitmesinde hiçbir engel olmadığı etrafı klinik ve laboratuvar muayeneleriyle tesbit edilmiş hastalar, araya başka bir hastalık veya problem girmediği takdirde kaplıcadan büyük oranda faydalanırlar, istatistikler de bunu göstermektedir"⁹¹. Oysa, SHK'na gelen müşteriler üzerinde yapılan araştırmada, sağlık sorunlarından dolayı gelen insanların büyük çoğunluğunun doktor gözetiminden geçmeden kaplıca tedavisine başvurmuş oldukları anlaşılmıştır. Bu şekilde yapılan tedbirsizlikler, kaplıca tedavilerinde "risk" unsurunu yaratmaktadır. Nitekim, kaplıcalarda doktor denetiminden geçmeden yararlanmayı düşünen hastalar arasında hayatını kaybedenlere de rastlanmıştır.

SHK'na gelen müşterilerin büyük bir bölümü ailestyle beraber gelen insanlardır. Bunların arasında orta yaşın üzerinde olan kişilerin sayısı oldukça fazladır. Çocuklu ailelerin çoğu, termal tatilini yaz aylarında düşünmekte ve gerçekleştirmektedirler. Bunun nedeninin; okul tatilleri ve kamu çalışanlarının izinlerinin yaz aylarında olmasıdır.

SHK'na en çok turist çevre illerden gelmektedir. Afyon, Konya, Isparta ve Antalya bu illerden bazılarıdır.

⁹¹EKO, Ekoloji Dergisi Ek Bülteni, 1993, 2.

B. TESİSLERDEN YARARLANMA ÖZELLİKLERİ

Sandıklı bölgesinin sıcak suları, halk tarafından da bilindiği gibi ağrılı rahatsızlıklarda değerlendirilmiştir. Bu bölgede bulunan ve maden suyu karışımı ile oluşan çamurlar, maden suyunun ısını ve diğer özelliklerini taşımaktadırlar. Sandıklı havzasının kaynak suları genellikle romatizmalı hastalarda kullanılmaktadır⁹².

Yaz aylarında günde 10.000 civarındaki yerli ve yabancı turiste hizmet sunan kaplıca, kış aylarında sakin bir dönem geçirir.

Tesis bünyesindeki banyolu dairelerde en az bir, en fazla da iki haftalık konaklamalar yapılır. Bir ya da iki odalı bu tesislerde konaklamanın yapılabilmesi için, en az bir yıl önceden rezervasyon yapılması gerekir. Yaz aylarında hizmet veren banyosuz daire ve çadırlar sezon boyunca tam kapasite ile çalışmaktadırlar.

Bir yıldızlı otelin gerek yatak kapasitesinin azlığından dolayı ve gerekse bazı üniteleri (Çamur, su banyosu vb.) bünyesinde bulundurmasından dolayı doluluk oranı yılın her ayında %100'lere ulaşmaktadır.

Dört yıldızlı otelin (Termal Otel) doluluk oranı henüz beklenen seviyeye ulaşamamıştır. Bunun nedenleri ise; otelin yeni hizmete girmiş olması, gerekli pazarlama ve tanıtım çalışmalarının yapılması ve bitişindeki kür merkezi inşaatının tamamlanamamış olmasıdır. 1994 yazına yetiştirilmesi düşünülen ve içerisinde çamur,

⁹²Türkiye Maden Suları: 4 (İç Anadolu Bölgesi), 1975, 57.

sauna, banyo, spor salonları gibi üniteler bulunan kür merkezi, otele büyük bir eksikliğini gidermiş olacaktır. Bu olumsuzluklara rağmen, yaz aylarında %80'e ulaşan bir doluluk oranı gözlenmektedir.

Banyosuz daire ve çadırlar, yaz sezonu boyunca ülkenin dört bir yanından gelen müşterilere tam kapasite ile hizmet verirler. İşletmeye ait günlük kiraya verilen çadırların yanında, gelen turistlerin kendine ait çadırlarda konaklayabilme imkânları da vardır.

C. MÜŞTERİ DAĞILIMININ SEZONSAL İNCELENMESİ

Sandıklı Hüdai Kaplıcası'nda yaz aylarında görülen turistik yoğunluğa kış aylarında rastlamak olanaksızdır. Yapılan araştırmada, yıl boyunca en fazla turist Haziran ile Ekim ayları arasında geldiği saptanmıştır. Bunu Nisan, Mayıs ve Kasım aylarının izlediği gözlenmiştir.

Kış aylarında bir kısım ünitelerin kapatılması, banyosuz dairelerin kalorifer tesisatlarının bulunmaması gibi sebeplerden dolayı, tesislerde konaklayan müşteri sayısı 500'lere kadar düşmektedir.

Araştırmaya göre termal tesislerde kış sezonunda konaklayan müşterilerin %80'i Sandıklı ve çevresinden gelen insanlardır. İşletmenin (Belediyenin) Aralık-Ocak-Şubat-Mart-Nisan aylarında uyguladığı (Banyolu daireler için) %50'lik fiyat indirimi ise ölü sezonun canlandırılabilmesi için uygulanan politikalardan birisidir.

V. SANDIKLI HÜDAİ KAPLICASI'NIN TEMEL SORUNLARI

Her turizm çeşidinde olduğu gibi, termalizm de günümüzde bazı sorunlarla karşı karşıyadır. Altyapı, üstyapı, yetişmiş personel açığı, tanıtım gibi konularda çıkmaza giren bu işletmeler çözüm arayışı içerisinde dirler.

Türkiye termal turizmi yeni gelişmekte olan bir sektördür. Türk Termalizmi'nin içerisinde bulunduğu sorunlar SHK'nda da görülmektedir. Bu tesislerde yaşanan sorunlar dört ana başlık altında incelenir:

- A. Çevresel Sorunlar,
- B. Sosyal Sorunlar,
- C. Tanıtım ve Pazarlamaya İlişkin Sorunlar,
- D. Turistik Yoğunlaşma.

A. ÇEVRESEL SORUNLAR

SHK'nın en büyük sıkıntısı altyapı yetersizliğidir. Zamanında gerekli altyapı hizmetlerinin yapılmaması günümüzde bu tesisin konu ile ilgili sorunlarla karşı karşıya kalmasına sebep olmaktadır. Atık suların kaplıcanın tam ortasından geçen dereye boşaltılması, bir yandan çevre kirliliğine diğer yandan da fazla kaynak suların gereği gibi değerlendirilememesine neden olmaktadır. Yine çatlaklardan sızan sıcak sular gerekli önlemlerin alınmamasından dolayı bu dereye akararak, hem tesis için hem de ülke ekonomisi için ekonomik kayıplara neden olmaktadır.

İçme suyu gereksinimi de bu tesisler için henüz çözümlenememiş problemlerden birisidir. Tesis alanında yerin 5-6 metre derinliklerinde sıcak suya kolayca ulaşılabilmesine rağmen bu durum içme suyu için farklıdır. Kaplıcanın 4 km ilerisinde kurulan derin kuyu motopompalarıyla içme suyunun sağlanmasına çalışılmaktadır.

Kaynak sularından seracılık ve jeotermal ısıtma gibi konularda yararlanabilme olanağının bulunmasına rağmen, Sandıklı Hüdai Kaplıcası'nda bu konuda henüz bir çalışma gerçekleştirilememiştir.

1985 yılından önce kaplıca içerisindeki binalar plansız ve dağınık bir biçimde yapılmıştır. Bu binaların yüksek ısı ve buhara karşı yalıtımsız olması, duvarlarda çatlamalara sebep olmuştur. 1985 yılında İller Bankası'nca hazırlanarak Sandıklı Belediyesi'nce kabul edilen İmar Planı ile yapılan binaların standartlara uygun olduğu gözlenmiştir.

Tesisleri banyolu ve banyosuz dairelerin yetersizliği önemli bir arz açığının göstergesidir. Yine modern kür merkezlerinin bulunmaması, tesis için ayrı bir sorun oluşturmaktadır. 1991 yılında hizmete giren dört yıldızlı otelle bu arz açığı kapatılmaya çalışılmış olsa da gelen müşteri istatistikleri daha çok yatak kapasitesine gereksinim duyulduğunu göstermektedir.

B. SOSYAL SORUNLAR

SHK'nda hâlâ 30'u Emekli Sandığı'na, 146'sı ise S.S.K.'na bağlı olmak üzere 176 personel çalışmaktadır (Otellerin personeli dahil). Yaz aylarında yaşanan turizm yoğunlaşmasına göre sezonluk işçi de alınan bu tesislerde kış aylarında personel fazlalığından dolayı zarara uğranmaktadır.

Uzman kadronun kurulamaması yine işletme açısından olumsuz gelişmelere neden olmaktadır. Çalışan personelin hem termalizm ve hem de turizm üzerine bilgilerinin yetersiz olduğu gözlemlenmiştir.

İşletmede yaz aylarında yaşanan rezervasyon sıkışığı, düzenli bir personel politikasının oluşturulamaması gibi sorunlar işletmeyi çıkmaza sokmaktadır. Bu olumsuzluklar kaplıcaya gelen turistleri de etkilemektedir.

Tatillerin ve kurumsal izinlerin yaz aylarına rastlaması ve iklimin uygunluğu, bu dönemlerde tesise karşı olan talebin yükselmesine neden olmaktadır. Gerçekten de yaz aylarındaki trafik yoğunluğu, konaklama tesislerinde %100'lere varan doluluk oranı, bu zamanlarda seyahate çıkma olanaklarının fazlalığı ile doğru orantılıdır. Bu talebin tüm aylara düzenli dağıtılabilmesi için işletmeler tarafından önlemler alınmaya çalışılmaktadır⁹³.

Turistik işletmeler için en önemli unsurlardan birisi de gelen turistlerin tatmin edilebilmesidir. SHK'ndaki sosyal hizmetlerin ve

⁹³R.MILL, Tourism Industry (1981) 235.

eğlence aktivitelerinin yetersiz oluşu, işletme üzerindeki imajı olumsuz etkilemektedir. Gelen müşteriye hitap edebilecek bir eğlence merkezinden yoksun tesiste, konu üzerinde çalışmalar yapılmaktadır.

C. TANITIM VE PAZARLAMAYA İLİŞKİN SORUNLAR

SHK için henüz etkili bir tanıtım ve pazarlama çalışması yapılamamıştır. Bunun temelinde ise, tesisin turistik tanıtımı ve reklamı için gereken finansal kaynakların ayrılamaması yatmaktadır.

"Turizmde talep yaratma için en önemli husus hiç kuşkusuz tanıtımdır. Türkiye'nin uluslararası turizm pazarlarında turistik ürünlerini ve turizm potansiyelini yeteri kadar tanıtamamış olması çok büyük bir sorundur. Pazarlama ve tanıtımda Türkiye'nin yetersizliği ve başarısızlığı kendi uygulamalarına ve birçok dış faktöre dayanmaktadır. Bununla beraber, son yıllarda yapılan çalışmalar oldukça olumludur. Ancak, her düzeyde tanıtım yapılmalı ve bu konu için daha fazla parasal destek sağlanmalıdır"⁹⁴. Dar bir kapsamla ele alındığında, bu durum Sandıklı Hüdaî Kaplıcası'nda da aynıdır. Tesisin imajının gerek yurtiçinde ve gerekse yurtdışında tam olarak yaratılamaması, tesiste beklenen doluluk oranlarına ulaşılamamasına neden olmaktadır.

Yeni yapılan Termal Otel'in tur bağlantılarının zayıflığı bu tesis için istikrarlı talep yaratılması olayını engellemektedir. Tesis genelindeki talep dalgalanmaları ise, işletme politikasında sorunlar yaratmaktadır.

⁹⁴G. ÖNCE, III. Ulusal Turizm Kongresi, 1992, 12-15.

Tanıtım faaliyetlerinde kaplıcanın tüm çekicilik hususları belirtilmeli ve zengin kaynağa sahip bir işletme olduğu imajı kamuoyuna verilebilmelidir.

D. TURİSTİK YOĞUNLAŞMA İLE İLGİLİ SORUNLAR

Turistik yoğunlaşma; turistik talebin belli zaman diliminde, belli yörelerde artması, çoğalması demektir. Yoğunlaşmaya sebep olan eğilimler, çeşitli turizm olayları ile bağımlılık göstermektedir⁹⁵.

SHK'nda turizm yoğunlaşması üzerine yapılan araştırmada, son üç yılın (1991, 1992, 1993) değişik aylarında gerçekleşen geceleme sayıları ve oranları tesbit edilmiştir. Bu işlem yapılırken baz olarak; dört yıldızlı otel ve günübirlik tesisler alınmıştır. Bundan amaç, tüm yıl açık olan bu tesislerin farklı zamanlardaki konaklama ve kullanılma oranlarının tesbitinde objektif davranılması gerekliliğidir. Bir yıldızlı otelin, Ocak 1992 ile Temmuz 1992 tarihleri arası hariç tam kapasite ile çalıştığı belirlenmiştir (bu tarihler arasında otelin bakım işleri yapılmıştır). Banyolu dairelerinde tüm yıl boyunca %96'larm üzerindeki doluluk oranlarıyla çalıştıklarından dolayı, bu araştırmanın kapsamına alınmamışlardır.

Yine araştırmada, günübirlik tesisleri kullananların çoğunluğunun bölge halkı insanları olduğu tesbit edilmiştir. Bunun yanında, yaz aylarında banyosuz daire ve çadırlar ile Sandıklı'daki otellerde

⁹⁵Ö. USTA, Turistik Yoğunlaşma ve Turizm Hareketlerinin Yayılması (Doçentlik Tezi 1982)

konaklayan turistlerin sayısının artmasıyla bu tesislerin kullanılma yoğunluğu da artmaktadır.

Tb.14'te kaplıca içerisindeki gününbirlik tesislere son üç yılın (1991, 1992, 1993) Temmuz ve Aralık ayları içerisinde gelen müşteri sayıları verilmiştir. Bu iki ayın günlük toplam ortalaması içerisinde, Aralık aylarındaki %10 civarındaki kullanılma oranı, Temmuz aylarında %90'lara çıkmıştır. Bu aşırı yoğunlaşma hem gelen müşteriler üzerinde ve hem de işletme politikası üzerinde çeşitli sorunlar yaratmaktadır.

Tb.15'teki verilere göre, 1991 yılının Temmuz ayında hizmete giren Termal Otel'de, Temmuz, Ağustos ve Eylül ayları turistik yoğunluğun yaşandığı aylardır. Yılın belirli zamanlarında %1'lere inen doluluk oranı, yaz aylarında; yıllık toplam geceleme oranı açısından %21'lere ulaşmıştır. 1993 yılı Aralık ayı içerisindeki 792 geceleminin (Toplam yatak kapasitesinin %10'u) yapıldığı Termal Otelde, aynı yılın Temmuz ayında 5148 geceleme (toplam yatak kapasitesinin %65'i) yapılmıştır. 1991 ve 1992 yıllarında da durum bundan pek farklı değildir.

Tb.14

Tesis Türü	Aralık			Temmuz		
	1991	1992	1993	1991	1992	1993
Banyo (Bay)	18	15	15	219	254	300
Banyo (Bayan)	21	26	40	98	102	95
Çamur (Bay)	13	15	20	195	180	220
Çamur (Bayan)	18	20	21	302	310	324
Kükürt (Bay)	19	21	13	213	206	234
Kükürt (Bayan)	20	13	9	138	125	133
Sauna (Bay)	17	21	20	218	210	220
Sauna (Bayan)	23	24	30	150	163	184
Ort.Gün.Topl.	149	155	168	1533	1550	1710
% Ort. Oranı	%9	%9	%9	%91	%91	%91

Kaynak: SHK İşletme Verileri

Tb.15

Yıllar		1991		1992		1993	
Aylar	Gece Sayı.	Oranı (%)	Gece Sayı.	Oranı (%)	Gece Sayı.	Oranı (%)	
Ocak	X	X	1029	3.06	1110	4.50	
Şubat	X	X	1584	4.72	792	3.21	
Mart	X	X	475	1.41	1945	7.88	
Nisan	X	X	2455	7.31	1030	4.17	
Mayıs	X	X	1980	5.80	1505	6.10	
Haziran	X	X	3801	11.32	1980	8.02	
Temmuz	1901	19.68	7130	21.23	4040	16.37	
Ağustos	2613	27.05	6575	19.58	5148	20.86	
Eylül	2218	22.96	3168	9.43	2693	10.91	
Ekim	1426	14.76	2850	8.49	2138	8.67	
Kasım	950	9.83	1665	4.96	1505	6.10	
Aralık	554	5.73	870	2.59	792	3.21	
TOPLAM	9662	100.00	33582	100.00	24678	100.00	

Kaynak: SHK İşletme Verileri

Yaz aylarında yaşanan turistik yoğunluk, Termal Otel'in politikaları üzerinde de olumsuz etkide bulunmaktadır. Otel yönetimi bu olumsuz etkinin kür merkezinin bitiminden sonra ortadan kaldırılabileceğini düşünmektedir.

VI. TEMEL SORUNLARA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

SHK'nın içinde bulunduğu sorunlar için alınması gereken bazı önlemler ve yapılması zorunlu birtakım çalışmalar vardır. Herşeyden önce yeni ve planlı yatırımlara başlanarak talebe cevap vermek gerekir. Turizm yatırımları sadece talebi karşılayabilmek için gerçekleştirilmezler; mevcut kaynakların değerlendirilmesi, yeni istihdam olanaklarının yaratılması, ticari kârlılık sağlanması gibi unsurlarda turizm yatırımlarına girişim için birer sebeptirler.

SHK'nda ilk yapılan yatırımların, termalizm standartlarına uygun olmadığı tesbit edilmiştir. Bu ise, kaphca işletmeciliğinin o zamanlarda turizmden ziyade ticari bir işletme olarak görülmesinden ve bu konuya gerekli önemin verilmemesinden kaynaklanmıştır.

1980 yılı sonrası turizmin her alanında görülen somut gelişmeler, SHK'nda da olumlu atılımlara yol açmıştır. İmar planları üzerinde yapılan değişiklikler, termal turizminin dünya üzerindeki artan önemi ve Türkiye'nin jeotermal kaynak zenginliği gibi sebepler Sandıklı Kaplıcası'nda yeni yapılaşmaların gerekliliğini gözönüne koymuştur. Yeni yapılan iki odalı banyolu dairelerle modern bir kür merkezi bulunan dört yıldızlı otel bunun birer örnekleridir.

Turizm yatırımları için en önemli unsurlardan birinin de altyapı-tesis ilişkisi olduğu bilinmektedir. O halde, telefon, kanalizasyon, yol, su gibi hizmetler yapılırken tesis özellikleri de gözönünde bulundurulmalıdır. Altyapı hizmetlerinin tam olmadığı bir tesiste beklenen kâr oranının gerçekleşmesi olanaksızdır. SHK'nda altyapı

hizmetleri yetersiz kalmaktadır. Şimdiye kadar yapılan çalışmaların bu yetersizliği ortadan kaldırdığı söylenemez. Atık su ve maddelerin kaynak sularını tehdit edebileceği gözönüne alınırsa, konunun önemi daha iyi anlaşılır. Bu mevcut altyapıların iyileştirilmesi ve tesisin ilerisi gözönünde bulundurularak yeni altyapı hizmetlerinin yapılması gerekir.

Yapılan araştırmalar içme suyunun tam anlamıyla içilebilecek kalitede olmadığını göstermiştir. Bu suyun içilemez olduğu demek değildir. İçme suyunun temininde su depoları (4 km. uzaklıktaki) kullanılmaktadır. Kaplıca suyunun bazı kimyasal maddeleri içerdiğinde bulundurmasından dolayı içme suyu olarak kullanımı sakıncalıdır (içme kürlerinde kullanılan şifalı sular hariç).

Sandıklı civarında çok miktarda içilebilecek kalitede su kaynağının olduğu tesbit edilmiştir. Hatta bu su kaynaklarının bir bölümü ilçenin içme suyunun gereksiniminin karşılanmasında kullanılmaktadır. İlçe ile kaplıca arasına çekilecek içme suyu boru hattıyla tesisin içme suyu ihtiyacı büyük ölçüde karşılanabilir. Şu an için çok önemli bir sorun olarak görülmeyen içme suyu gereksinimi, ileride tesisi çaresiz bir durumda bırakabilir.

Kaplıcaların kuruluşunda, seçimde öncelik tanınan bölgeler arasında ağaçlık-ormanlık alanlar da yer almaktadır. Sandıklı Hüdaî Kaplıcası sonradan ağaçlandırılmaya çalışılmış olan bir bölgedir. Sağlık turizminin gerekli şartlarından birisi de; sağlıklı bir atmosferdir. Açık hava sporları ve yürüyüşleri için ormanlık alanlar oluştur-

mak gereklidir. Sandıklı Kaplıcası'nın tepelik alanları ağaçlandırma çalışmalarına uygundur. Bir yıldızlı otelin karşısında yer alan yamaçta daha önce ağaçlandırma çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmaların kaplıca geneline yayılması gerekir. Soğuk ortamlarda yetişebilen ağaç çeşitlerinin seçimi daha olumlu sonuçların alınabilmesini sağlayacaktır.

SHK'nın önemli eksiklerinden birisi de modern kür merkezlerinden ve eğlence ünitelerinden yoksun oluşudur. Termal turizmi denildiğinde ilk akla gelen özellik; modern kür merkezlerine sahip olan işletmelerdir. Bu kaplıcada banyo kürlerinin yanında çamur ve içme kürleri de uygulanmaktadır. Fakat modern tesisler yapılamadığından bu üniteler birbirlerinden ayrı olarak hizmet vermektedirler.

Kaplıca tedavilerinde başarının sağlanabilmesi için gerekli kullardan birisi de; uygulanacak yöntemin standartlarına uygun olarak yapılabilmesidir. Örneğin, çamur ya da banyo kürlerinden sonra hasta kişinin dinlendirilmesi ve soğuk bir ortama çıkarılmaması gerekir. Oysa kaplıcada bulunan ünitelerin çoğunun dinlenme bölümü bulunmamaktadır. Dolayısıyla hasta, banyodan sonra dışarıya çıkma durumunda kaldığından tedaviden beklenen faydayı bulamamaktadır. Bunun için, yeni üniteler yapılırken dünya kaplıca standartları gözardı edilmemeli ve bu üniteler Avrupa'daki emsallerine uygun olarak yapılmalıdır.

SHK eğlence aktiviteleri açısından da oldukça yetersizdir. Tesis gelenler yalnız tedaviyi düşünmezler. Diğer turizm çeşitlerinde

olduğu gibi boş zamanlarını değerlendirebilecekleri bir ortamın olmasını arzu ederler. Kaplıca bünyesinde kafeterya, restoran gibi ünitelerin bulunmasına rağmen, bunlar tam olarak eğlence ve dinlenme aktivitesi olarak görülmezler. Dört yıldızlı otelin bünyesinde bir tane diskotek bulunmaktadır. Özel günlerde kaplıca içerisinde animasyon programları düzenlenerek misafirleri eğlendirme yoluna gidilmelidir. Diğer zamanlarda da tedavilerden geriye kalan sürelerin değerlendirilebilmesi için gerekli birimlerin kurulması yolunda çalışmalar yapılmalıdır.

Kaplıca içerisinde yeterli kapasitede bir sağlık merkezi yoktur. Oysa, sağlık turizmi hizmeti veren bir tesiste uzman kadrodan ve modern tıbbi araçlardan kurulu bir hastanenin bulunması gerekmektedir. Kaplıcada bir küçük sağlık ocağı ve bir doktor bulunmaktadır. Özellikle yaz aylarında 10.000 civarındaki ziyaretçinin yararlandığı tesis için bu rakam oldukça yetersizdir. Kısa zaman içerisinde bu sorunun çözülmesi, kaplıca tedavisinde "risk" faktörünün ortadan kaldırılabilmesinde önemli bir etken olacaktır. Kurulacak hastanede termal konusu üzerinde uzman doktorların da bulundurulması gerekir.

Kaplıcadaki kaynak sular, sadece termal turizmi için değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Bilinen odur ki; özellikle sıcak kaynak suların kullanım alanı oldukça geniştir. Jeotermal enerji de denilen sıcak su enerjisinden; seracılık, binaların ısıtılması ve kimyasal madde üretimi gibi alanlarda yararlanılabilmektedir. SHK'nda bu gibi alanlarda şu ana kadar bir çalışma yapılmamıştır. Oysa, izole boru-

larla ilçeye (Sandıklı'ya) bu sıcak kaynak suyu ulaştırılabilse, tüm binaların düşük maliyetle ısıtılabilmesi sağlanmış olacaktır. Yine kaplıca civarında kurulacak seraların ısıtılabilmesi mümkündür.

Kaplıca açısından diğer bir sorun olan yetişmiş personel açığı, henüz çözümlenememiştir. Termal turizminin Türkiye'de yeni gelişmekte olan bir sektör olması, termal konusunda uzman personelin istenildiğinde bulunamamasına neden olmaktadır. Çoğu termal işletmeler bu sorunu kendi çabalarıyla çözmeye çalışmaktadırlar. SHK-nda da çeşitli eğitim seminer ve konferanslarıyla personeli bilgilendirme yoluna gidilmelidir. Gerekli görüldüğü takdirde, dışarıdan konunun uzmanı kişiler çağrılmalıdır.

Yine kaplıca işletmesinde çalışan personelin eğitim düzeyi, olması gerekenin oldukça altındadır. Bunun nedeni; işletmenin Sandıklı Belediyesi tarafından yönetiliyor olmasıdır. Personel almalarında, turizm okul mezunu olup olmadıkları dikkate alınmadan ve personel kadrolarının uzman olmayan ve bu konuda yetersiz kişilerce doldurulmuş olması tesbit edilmiştir. Bunun en belirgin kanıtı ise, şu an çalışanlardan hiç birinin turizm ya da termalizm ile ilgili okullardan mezun kişiler olmamalarıdır.

İşletme yöneticilerinin de konu hakkında uzman kişiler olmadıkları anlaşılmıştır. Bu yüzden, tesisin işletme politikaları ve kararları turizmin gereklerine göre alınmamaktadır. Yine tesis bünyesinde bir halkla ilişkiler uzmanı ya da departmanı bulunmamaktadır. Bu sebepten dolayı; tesisin dış çevre ile ilişkilerinde kopukluklar

gözlenmektedir. Kaplıca işletmesinin dış çevre ile ilişkilerini yürütecek bir halkla ilişkiler departmanı kurulmalıdır. Bu departman aynı zamanda personel işleriyle de görevlendirilebilir.

Kaplıca için önemli sorunlardan birisi de, yaz aylarında yaşanan turistik yoğunlaşma ve buna paralel olarak kış sezonunun ölü geçmesidir. Banyolu ve banyosuz dairelerin yetersiz oluşu, yaz aylarındaki yoğun talebe cevap verilebilmesini engellemektedir. Yaz aylarında rezervasyonsuz yer bulmak olanaksızdır. Bu yüzden bir yıl önceden rezervasyon yaptırılması gerekmektedir. Yaz aylarında meydana gelen bu turistik yoğunlaşmanın önüne geçilebilmesi için yapılması gereken çalışmalar şunlardır:

1. Isıtma donanımlı konaklama ünitelerinin sayılarının artırılması gerekir. Her yıl artan talebin karşılanabilmesi için, mevcut yatak potansiyelinin artırılması zorunluluğu doğmaktadır.

2. Sezon dışındaki aylar için, fiyat indirimi yoluyla yapılan teşvik çalışmalarından tüm kamuoyu haberdar edilmelidir.

3. Konferans ve paneller gibi etkinliklerin bu tesiste yapılabilmesi için -özellikle kış aylarında- gerekli girişimlerde bulunulmalıdır.

4. Kış sezonu boyunca, tesis bünyesinde çeşitli etkinliklerin düzenlenerek müşteri çekme yoluna gidilmelidir. Aynı zamanda görsel ve yazılı medyanın avantajları kullanılarak, ülke genelinde "Sandıklı Hüdai Kaplıcası" imajı yaratılmalıdır.

5. Özellikle yaz aylarındaki talep fazlalığını, diğer aylara düzenli yayabilmek için, ölü sezon içerisinde tur bağlantılarına gereken önem verilmeli ve seyahat acentalarıyla ilişkiler kurulmalıdır.

İşletmede meydana gelen bu turistik yoğunlaşma belirlenen politikalar üzerinde de olumsuz etkilere neden olmaktadır. Bu yüzden işletme tarafından alınan kararlar değiştirilebilme esnekliğine sahip olmalıdırlar.

İşletmenin üstesinden gelemediği daha doğrusu yetersiz olduğu konulardan birisi de; tanıtım ve pazarlama çalışmalarıdır. Tesisin tanıtım ve pazarlama açısından yapması gereken çalışmalar şunlardır:

- "Turizmin kitlesel gelişimi, ancak daha çok müşteriye doğru mevsimlerin ve turizmin yoğun olduğu merkezlerin dışında tatil olanağı sağlamakla gerçekleşir"⁹⁶. Bu yüzden, SHK'nın tatil ve tedavi için ideal bir yer olduğu imajı hem ülke içerisinde ve hem de ülke sınırları dışında yaygınlaştırılmalıdır.

- Bir turistik ülke veya işletmenin, belirlediği hedef kitlelere mesajlarını veya bilgilerini ulaştırması ancak en iyi seçilmiş bir tanıtma tekniği ile mümkündür⁹⁷. Sandıklı Hüdai Kaplıcası'nın tanıtımında da en fazla kitleye ulaşma olanağı bulunan tanıtım teknikleri seçilmelidir. Teknik seçiminde, pazarın yapısı da gözönünde bu-

⁹⁶LICKORISH, Tourism and the Environment, British Authority (1972) 14.

⁹⁷N.HACIOĞLU, III. Kuşadası Ulusal Turizm Kongresi 5, 1992, 162-165.

ludurulmalı, doğru zamanda doğru tanıtım çalışmaları yapılmalıdır. Bu konuda devletin desteğine de ihtiyaç vardır.

- Çeşitli özendirici çalışmalarla termal turizmi cazip hale getirilmeli, bu yolla SHK'na müşteri çekebilme olanakları aranmalıdır.

- Avrupa'daki ve Türkiye'deki bazı termal tesislerde olduğu gibi, Sandıklı Belediyesi ile ilgili Bakanlıkların anlaşma sağlanmasıyla, S.S.K. ve Emekli Sandığı'na bağlı personelin tedavilerinin Sandıklı Hüdai Kaplıcası'nda yapılabilmesi sağlanarak müşteri artırma yoluna gidilmelidir.

- Özellikle sağlık ve sağlık turizmiyle ilgili toplantı ve konferanslara evsahipliği yaparak tıbbi alanda tanınması sağlanmalıdır. Uluslararası düzenlenen Termalizm Kongresi'nin gelecek yıllarda burada düzenlenebilmesi için gerekli girişimlerde bulunulmalıdır.

- Dergi, broşür ve bülten gibi tanıtım araçları kullanılarak daha geniş kitleye ulaşılması sağlanmalı ve bu yolla müşteri çekebilme olanakları araştırılmalıdır.

SHK'nın sorunlarla tek başına başedebileceğini düşünmek doğru olmaz. Devletin bu konuda desteğine de gereksinim duyulmaktadır. Gerek yatırım aşamasında ve gerekse işletme aşamasında devlet, diğer turizm çeşitlerine tanıdığı olanakları ve kolaylıkları, yeni gelişmekte olan bu turizm alanına da göstermelidir.

Termal kaynakların verimli ve gereklerine uygun olarak değerlendirilmesi, ulusal ekonomi üzerinde de payının artmasını sağlayacaktır.

SONUÇ

Asırlardır insanoğlunun tedavide kullandığı kaplıcalar, günümüzde tıbbi fonksiyonlarının yanında bir turizm çeşidi olarak da değerlendirilmektedirler. Bu konu için çoğu Avrupa ülkesi turizm politikalarını değiştirmektedir. Bu ülkelerin turizm gelirleri istatistikleri incelendiğinde, termal turizmin önemi anlaşılacaktır. Örneğin, İsrail 1988 yılında 6 milyon termal turisti ağırlayarak turizm gelirlerinin yarısına yakın bölümünü kazanmıştır. Yine Almanya, Japonya, Fransa, İtalya, Macaristan ve İsviçre termal turizmini geliştirmek için yeni yatırımlar yapan ülkelerdir.

Yeni bir sektör olmasından dolayı Türkiye'nin kaplıcalarla ilgili birçok sorunu vardır ve bunlar çözümlenememiştir. Sorunlardan birisi, devletin kaplıcalar hakkında karar almada geç kalmış olmasıdır. Etkili kararlar 1980 yılından sonra alınmıştır. Diğer yandan, o yıldan önceki yasalar termal turizmini teşvik etmede yeterli değillerdi. Tüm kaplıcalar kamu tarafından yönetiliyor ve organize ediliyordu. İyi bir yönetim olmadığından dolayı etkili tanıtım ve pazarlama gerçekleştirilemiyordu. Zira devlet ve onun kurumları için sosyal fayda kârdan daha önemlidir.

Son on yıldır devletin aldığı kararlar bu sektör için yararlı olmuştur. Son yıllarda özel sektör tarafından gerçekleştirilen termal turizm yatırımlarının sahil şeridindeki emsalleriyle eşdeğer oluşları umut verici bir gelişmedir.

Kaplıcalarla ilgili kişiler -özellikle sahipleri ve yöneticileri- termalizm ve turizm hakkında yeterli bilgiye sahip olmalıdırlar. Çünkü termalizm bazı özelliklerinden dolayı diğer turizm çeşitlerinden (sahil turizmi, dağ turizmi vb.) ayrılmaktadır. Diğer yandan, kaliteli personel açığı ile ilgili problem termal bölgelerdeki üniversitelere "Termal Turizm İşletmeciliği" gibi derslerin konulmasıyla çözümlenebilir.

Bu zamana kadar ne özel teşebbüs ne de özertleştirme çabaları beklenen düzeyde başarılı olamamıştır. Bununla beraber kaplıca yönetiminin özelleştirilmesi daha iyi olacaktır.

Problemlerden birisi de termal tesisin kurulacağı yerin seçimidir. Yatırım yapmak için sadece doğal kaynaklar yeterli değildir. Kaynağın özelliği, altyapı-üstyapı, iklim, iletişim ve diğer faktörler termal tesisin kurulup kurulamayacağını belirler. bazı termal tesisler fizibilitesiz yapılmışlar, bu yüzden beklenen kâr gerçekleşmemiştir.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Turizm Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı'nın kontrolünde bir şube oluşturmak yararlı olacaktır. Türk Termal Turizmi'nin tanıtımı -özellikle yurtdışında- yaratılmalıdır. Bunu yapmak için Türk Hükümeti daha aktif olmalıdır. Pazarlama hedefleri devlet ve termal tesis işletmeleri tarafından belirlenmelidir.

Afyon'daki kaplıcalar birçok açıdan diğer Türk kaplıcaları arasında önemli bir yere sahiptir. Son yıllarda, özel sektör girişimleri termalizm imajının yaratılmasında ve buna yönelik talebin artırıl-

masında etkin rol oynamışlardır. Bu bölgedeki beş yıldızlı resort otel en iyi örneklerden birisidir.

Uygulama modeli olarak seçilen SHK, kaynak zenginliği ve yatak kapasitesinden dolayı önemli bir konuma sahiptir. Tesis yöneticilerinin yetersiz oluşlarından dolayı SHK geliştirilememiştir. Ashında ne altyapı ne de üstyapı bu termal tesis için yeterli değildir.

Olumlu rekabetin yaratılabilmesi için, kâr sosyal faydadan daha önemli olmalıdır. Bunun için devlet ve özel sektör birlikte çalışmalıdır. Termal tesis modelleri diğer termalizm ülkelerinden transfer edilmelidir. Termal tesislerin yönetimleri yeterli bilgiye sahip olmayan kişilere verilmemelidir. İleriki yıllarda Türk Termal Turizmi etkili bir yönetim ve iyi bir organizasyonla geliştirilebilir.

CONCLUSION

Today, the hot springs, which man has used in health treatment for centuries, are also utilized as a kind of tourism as well as their medical functions. Many European countries change their tourism policies for this subject. When their statistics of tourism revenues are examined, the importance of thermal tourism will be understood. For example, Israel earned about half of its tourism revenues in 1988 by entertaining 6 million thermal tourists. Germany, Japan, France, Italy, Hungary and Sweden are also the countries which make new investments to develop their health resorts.

Because of being a new sector, Turkey has lots of problems connected with hot springs and they couldn't be solved. One of the problems is the Government was late to take decision on health resorts. The effective decisions were taken after 1980. On the other hand, the laws passed before that year were not adequate to encourage health resorts. All of hot springs were being organized and managed by the state. Due to not having a good administration, effective presentation and marketing could not be realized. That was because the social benefit is more important than "the profit" for the government and its institutions.

Decisions, which have been taken by the government for the last ten years, are very contributing to this sector. It is a hopeful development that the health resorts investments which have been

invested by the private sector in recent years, are equal to the others built along the coast along.

People, who are in connection with hot springs -especially owners and managers of them-, should have enough knowledge both thermalism and tourism. That is differs from other kinds of tourism (coast tourism, mountain tourism e.t.c.) in its certain qualifications. On the other hand, the problem, that is related to qualified personnel deficiency, can be solved by putting lessons as "Thermal Tourism Management" in the Universities located in thermal regions.

Up to now, neither private enterprise nor autonomy efforts have been successful at an expected level. However, hot springs management will be better if they are given to private sector.

Determining the place, where health resort will be established is also one of the problems. Natural resources are not only enough to invest in. Property of resource, infrastructure-superstructure, climate, communication and other factors determine if a health resort can be established or not. Some health resorts were established without any fisibility, as a result expected profit could not be realized.

To constitute a department, which is controlled by Ministry of Energy and Natural Resources, Tourism Ministry and Health Ministry, will be usefull. The promotion of Thermal Tourism of Turkey -especially in abroad- should be created. To do this, Turkish

Government should be more active. The aims of marketing should be determined by the government and health resorts administrations.

The hot springs in Afyon are important among the other Turkish thermal springs in many respects. In recent years, private sectors enterprises have had an effective role in creating the image of so cold "thermalism" thermal and increasing the demand towards it. The five star Resort hotel, which was established in this region, is one of the best examples.

In terms of rich resources and bed capacity SHK, which was a selected as an application model, has an important situation. Nevertheless, due to in adequate qualification of the managers of this establishment, SHK was not able to be improved. Actually, neither infrastructure nor super-structure is efficient for this health resort.

To create positive competition, the profit should be more important than social benefit. Therefore; the government and private sector ought to work together. The models of health resorts should be transferred from other countries famous for their thermalism management of thermal resorts should not be given to the people, who have no adequate knowledge. The Thermal Tourism of Turkey can be improved with an effective management and well organization in the following year.